

European Commission
Commission européenne

Council of Europe
Conseil de l'Europe

CARPO regionalni projekt

Hrvatski

Izvješće o stanju organiziranog i gospodarskog kriminala u Jugoistočnoj Europi

Strasbourg, kolovoz 2005.

CARPO projekt ("Razvoj pouzdanih i funkcionalnih policijskih sustava, jačanje borbe protiv glavnih kriminalnih aktivnosti i jačanje policijske suradnje") jest projekt tehničke suradnje koji zajednički financiraju Vijeće Europe i Europska komisija. Projekt traje 30 mjeseci (ožujak 2004. – kolovoz 2006. godine). Vijeće Europe odgovorno je za provedbu projekta, u partnerstvu s Belgijom, Finskom, Mađarskom, Italijom, Slovenijom, Španjolskom, Švedskom i Međunarodnom organizacijom za migracije.

Za dodatne informacije možete kontaktirati:

Department of Crime Problems/Odjel za kaznene probleme
Directorate General I – Legal Affairs /
Glavna uprava – Pravni poslovi
67075 Strasbourg CEDEX, France
Tel +33-3-9021-4506
E-mail: livia.stoica@coe.int
Website: www.coe.int/economiccrime
Ref. PC-TC(2005)9

Ovaj dokument sastavljen je uz financijsku potporu Europske unije i Vijeća Europe. Stavovi izraženi u ovom dokumentu ni u kojem slučaju ne mogu biti shvaćeni kao odraz službenoga stava ni Europske unije ni Vijeća Europe.

Kazalo

1	UVODNI SAŽETAK	4
2	GOSPODARSKI I ORGANIZIRANI KRIMINAL U JUGOISTOČNOJ EUROPI: OKVIR	7
2.1	Uvod i svrha izvješća	7
2.2	Pojam organiziranoga kriminala	9
2.3	Proučavanje okolinskih čimbenika	11
2.3.1	Politika i upravljanje	11
2.3.2	Gospodarstvo	12
2.3.3	Društveno-kulturna kretanja	15
2.3.4	Znanost i tehnologija	15
3	STANJE NA PODRUČJU ORGANIZIRANOGA KRIMINALA	16
3.1	Kriminalne djelatnosti	17
3.1.1	Gospodarski kriminal	17
3.1.2	Trgovanje opojnim drogama	21
3.1.3	Trgovanje ljudima	25
3.1.4	Krijumčarenje osoba	31
3.1.5	Krijumčarenje zakonite robe	34
3.1.6	Pranje novca	39
3.2	Organizirane zločinačke skupine	43
3.2.1	Slučajevi organiziranoga kriminala i organizirane skupine	43
3.2.2	Struktura organiziranih zločinačkih skupina	46
3.2.3	Metode djelovanja	47
4	PROCJENA OPASNOSTI	52
4.1	Glavne opasnosti	53
4.1.1	Droge	53
4.1.2	Gospodarski kriminal	53
4.1.3	Trgovanje ljudima	54
4.1.4	Korupcija	54
4.2	Profili zemalja	55
4.2.1	Albanija	55
4.2.2	Bosna i Hercegovina	58
4.2.3	Hrvatska	61
4.2.4	Srbija i Crna Gora	64
4.2.5	“Bivša Jugoslavenska Republika Makedonija”	70
5	ZAKLJUČAK	73
6	LITERATURA	75

1 Uvodni sažetak

Organizirani kriminal predstavlja najveću opasnost za demokraciju, vladavinu zakona, ljudska prava, društveni i gospodarski napredak u Europi. U bližoj prošlosti, Jugoistočna Europa naročito je bila pogođena organiziranim i gospodarskim kriminalom, a slijedile su ga gospodarska moć, međunarodne veze, sofisticirane tehnike i metode kao i štetna djelovanja.

Razumijevanje gospodarskoga i organiziranoga kriminala najviše ovisi o prioritetima u provođenju zakona i kazненоj politici koja se zasniva na opasnostima uočenima u određenom vremenu. Bez podrobnoga razumijevanja ovoga fenomena, vlade sigurno neće uspjeti u svojim nakanama da ga spriječe i pobijede.

Sve veća zabrinutost u pogledu gospodarskoga i organiziranoga kriminala u Jugoistočnoj Europi, kao i mogući ulazak ovih zemalja u Europsku uniju, zahtijeva podrobnu raščlambu područja djelovanja, prirode i značajki ovoga fenomena u regiji. Iz toga razloga, cilj je ovoga izvješća:

- analiza i ukazivanje na nove opasnosti i razloge zabrinutosti u Jugoistočnoj Europi
- pomoć subjektima koji utvrđuju politiku u Europi i regiji u stvaranju bolje informirane javne politike i odluka za sprječavanje kriminala
- jačanje javne svijesti o ovome predmetu, kao i sudjelovanje javnosti u strategijama protiv gospodarskoga i organiziranoga kriminala.

Sadašnje izvješće o stanju rezultat je rada kojeg su u okviru CARPO projekta¹ proveli predstavnici radnih skupina iz relevantnih ustanova (policija, financijsko-obavještajni i informacijski odjeli, porezne i carinske uprave, specijalizirani tužitelji i ured glavnog financijskog revizora) iz Albanije, Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Republike Crne Gore, Kosova, Republike Srbije i "Bivše Jugoslavenske Republike Makedonije". Temelji se na obavijestima i procjenama dobivenima upitnicima i procjenama koje su prikupili navedeni službenici, ali i od brojnih dodatnih javnih izvora.

Organizirani kriminal u Jugoistočnoj Europi ima različite oblike i uključuje ogroman broj različitih kriminalnih aktivnosti. Slično kao i drugim dijelovima Europe, glavna kriminalna tržišta, srodna većini država i područja, jesu:

- prijevare, porezne i carinske utaje te drugi oblici gospodarskoga kriminala
- trgovina drogom i njezino raspačavanje
- krijumčarenje osoba
- trgovanje ljudima

Organizirani kriminal dinamičan je pojam koji se prilagođava trajno promjenljivoj okolini i novim mogućnostima za poduzimanje kriminala. Ovo se također odnosi i na organizirani kriminal u Jugoistočnoj Europi:

- Združena nastojanja za usklađivanje i provedbu zakona u području trgovanja ljudima i krijumčarenja osoba očigledno su rezultirala pozitivnom promjenom, u smislu smanjenja broja krijumčarenih osoba i onih koji su bili predmetom prekogranične trgovine. Istodobno, krijumčarenje osoba i trgovanje ljudima predstavlja nov izazov u

¹ "Razvoj pouzdanih i funkcionalnih policijskih sustava i jačanje borbe protiv glavnih kriminalnih aktivnosti i suradnje policijskih snaga".

pogledu unutarnje trgovine i vrbovanja, kao i u pogledu sve većega broja domaće klijentele.

- Gospodarski kriminal, ozbiljan problem svih zemalja u ovoj regiji, također se razvija. Prestanak sankcija protiv Srbije i naknadno uništenje kanala za krijumčarenje nafte i cigareta, kao i druge akcije za usklađivanje i provedbu zakona, znatno su pridonijele većem ubiranju poreznih prihoda. Tako su uništene pouzdane mogućnosti za nezakonitu trgovinu. Druge, ipak, još postoje. Krivotvorenje isprava i fiktivnih tvrtki – ključnih sredstava za utaju poreza i pranje novca – prisutno je u svim zemljama i područjima. Za ostale se oblike gospodarskoga kriminala – npr. prijevare s javnom nabavom, privatizacijom i na području financiranja – pretpostavlja da su u porastu i da nastavljaju utjecati na povjerenje koje javnost ima u tržišno gospodarstvo i sustav kaznenoga pravosuđa.
- Tradicionalni "Balkanski put" za krijumčarenje droge postao je dvosmjernim putem, gdje se heroin i kanabis prenose prema Europskoj uniji, dok se prekursori, kokain i sintetičke droge prenose prema Istoku. Izgleda da u nekim zemljama domaća tržišta droge rastu zajedno s brojem uživatelja droge. Iz ovoga razloga trebaju biti pojačane ne samo mjere prisile nego osobito i mjere sprječavanja.

Kako kriminalna tržišta sazrijevaju, tako i zločinačke skupine pokušavaju udružiti postojeće aktivnosti, promijeniti ih u druge vrste te ozakoniti svoju zaradu i društveni položaj. Izgleda da je podmićivanje, podjednako na visokom i na niskom stupnju, glavno sredstvo utjecaja kojim ulaze u političke i poslovne strukture. Trenutna nastojanja protiv korupcije u tim zemljama imala su za posljedicu rastući broj istraga i gonjenja, ali i nekoliko presuda. Obećavajuća je činjenica da je većina zemalja i područja sad usvojila odgovarajuću antikorupcijsku strategiju i osnovala antikorupcijske odjele. Takva nastojanja mogu otežati veze organiziranoga i gospodarskoga kriminala s legalnim i javnim strukturama.

I pored nekih različitih mjerila u svakoj od zemalja i područja, problemi koji se odnose na organizirani i gospodarski kriminal imaju regionalnu dimenziju. Kao takvi, oni zahtijevaju regionalno rješenje. Zakonsko usklađivanje, udružena nastojanja u provođenju zakona kao i razmjena policijskih obavještajnih rezultata na regionalnoj razini bit će ključem uspjeha u borbi protiv ozbiljnoga kriminala u Jugoistočnoj Europi. U tom smislu, u znanju utemeljena politika u regiji mora biti postavljena na čvrste temelje stvaranjem povezanih sustava za skupljanje obavještajnih podataka.

Iako su zemlje prepoznale negativan utjecaj ozbiljnoga kriminala u njihovim društvima, još nisu dostupne procjene gubitaka javnih prihoda zbog gospodarskoga kriminala i procjene veličine domaćih tržišta droge. Uz nekoliko iznimaka, sustavima za provedbu zakona u regiji još uvijek nedostaju kapaciteti za prikupljanje obavještajnih podataka, analiza i istraga.

S obzirom na to da su financijska sredstva zajednički nazivnik različitih oblika gospodarskoga i organiziranoga kriminala, financijske istrage i financijsko-obavještajni rad ključni su za svaku analizu gospodarskoga i organiziranoga kriminala. Zemlje i područja ove regije uspostavile su financijsko-obavještajne odjele i do određene mjere poduzimaju financijske istrage u svezi s kaznenim istragama. Potrebna je sustavnija provedba ovih mjera.

Mjere koje su zemlje i područja u ovoj regiji razvile u okviru CARPO regionalnoga policijskoga projekta pomoći će ispravljanju ovih nedostataka. One podrazumijevaju sljedeće:

- jačanje prikupljanja informacija i analiza kako bi se poboljšalo poznavanje i razumijevanje gospodarskoga i organiziranoga kriminala (npr. uspostava sustava za kaznenu statistiku, sredstava za mjerenje kriminala, studija o gospodarskim

područjima koje privredni i organizirani kriminal najviše ugrožava, redovita izvješća/procjene opasnosti s obzirom na situaciju u gospodarskom i organiziranom kriminalu, suradnja ustanova za provedbu zakona i nezavisnih istraživača i akademija u cilju istraživanja i analiziranja fenomena koji su povezani s organiziranim i gospodarskim kriminalom u ovoj regiji)

- znanjem upravljane mehanizme radi definiranja politike zasnovane na temeljitim procjenama i radi omogućavanja postavljanja prioriteta u suzbijanju specifičnih oblika kriminala
- pojačavanje kapaciteta odjela za kaznenu analizu, za specijalizirane istrage ili servisa za gonjenje kako bi se mogli suočiti s organiziranim kriminalom, posebice pružanjem odgovarajućih financijskih ili ljudskih sredstava i specijaliziranih treninga
- mjere kojima bi se ojačale istražne vještine, istrage gospodarskoga i organiziranoga kriminala, kao i međuinstitucionalna i prekogranična suradnja (npr. odgovarajuća primjena specijalnih istražnih tehnika, uporaba strateškog obavještajnog rada i kaznene analize, prekogranična uporaba obavještajnih podataka itd.)
- poboljšavanje uporabe financijsko-obavještajnog rada kako bi se postiglo bolje razumijevanje organiziranoga i gospodarskoga kriminala (jačati kapacitete za financijske istrage, kapacitete za financijsko-obavještajne odjele i razviti prekograničnu saradnju u ovoj oblasti)
- mogućnost pristupa i razmjene informacija i obavještajnih podataka između institucija za provedbu zakona, uz nužnu pozornost na sigurnosne razine povjerljivosti (uključujući primjenu odgovarajućih europskih pravnih sredstava o privatnosti i zaštiti podataka)
- sustavan nadzor djelotvornosti mjera za prevenciju i kontrolu gospodarskoga i organiziranoga kriminala.

Prihvatanje i dosljedna primjena europskih pravnih sredstava pomoći će zemljama da u ovom pogledu napreduju i olakšati međunarodnu suradnju. Ovo osobito uključuje drugi Dodatni protokol na Konvenciju o međusobnoj pomoći u kaznenim predmetima (CETS 182), te novu Konvenciju o pranju, pretraživanju, oduzimanju i zapljeni predmeta dobivenih kaznenim djelom i o financiranju terorizma (CETS 198) i novu Konvenciju o akciji protiv trgovanja ljudima (CETS 197).

Ovo izvješće predstavlja obećavajući početak nečega što je po svojoj prirodi dugoročan zadatak, koji zahtijeva redovitu provedbu i kojem su potrebne povratne informacije, utvrđivanje novih informacija, potvrda ili opovrgavanje procjena sadržanih u njima. Izvješće će biti aktualizirano 2006. godine.

Postoji nada da će izvješće omogućiti orijentaciju subjektima koji utvrđuju politiku u Europi i u ovoj regiji, kako bi se stvorila bolje informirana javna politika i odluka o sprječavanju kriminala, nastavila dosljedna akcija u borbi protiv kriminala i kako bi se poboljšalo razumijevanje gospodarskoga i organiziranoga kriminala u Jugoistočnoj Europi.

2 Gospodarski i organizirani kriminal u Jugoistočnoj Europi: okvir

2.1 UVOD I SVRHA IZVJEŠĆA

Pitanjima gospodarskoga i organiziranoga kriminala Vijeće Europe bavi se već najmanje dva desetljeća.³ Ona su potvrđena kao glavna problematika na Trećem sastanku na vrhu šefova vlada i država održanom u svibnju 2005. g. Isto tako, ova se pitanja nalaze visoko na dnevnom redu Europske unije u posljednjem desetljeću, a osobito u svjetlu pristupanja deset novih država članica, gdje su pravna i druga sredstva razvijena u Europskoj uniji uspješno usvojena i primijenjena tijekom procesa integracije u ovim područjima.

U Jugoistočnoj Europi stanje nije jednako i nije doseglo iste kritične razmjere u svim zemljama u regiji. Prihvaćena je činjenica da su gospodarski i organizirani kriminal opasnost za demokraciju, vladavinu prava, ljudska prava i stabilnost, kao i za društveni i gospodarski napredak unutar regije, a s posljedicama i na područja izvan Jugoistočne Europe. Složena i vrlo promjenljiva priroda teškoga kriminala predstavlja novu opasnost za ova društva u tranziciji.

Stoga, rastuća zabrinutost glede organiziranoga i gospodarskoga kriminala u Jugoistočnoj Europi i buduće pristupanje tih zemalja Europskoj uniji zahtijevaju ozbiljnu analizu opsega, prirode i obilježja gospodarskoga i organiziranoga kriminala u regiji. Djelotvornu aktivnost treba zasnivati na znanjem utemeljenoj kriminalističkoj politici koja je u stanju proizvesti pozitivan učinak.

Međutim, izgleda da je shvaćanje onoga što čini gospodarski i organizirani kriminal još uvijek ograničeno, osobito što se tiče posljedica prekograničnog i međunarodnog kriminala. Kao odgovor, Vijeće Europe napravilo je CARPO projekt ("Razvoj pouzdanih i funkcionalnih policijskih sustava, jačanje borbe protiv glavnih kriminalnih aktivnosti i jačanje policijske suradnje") da bi ojačalo policijske kapacitete za borbu protiv teškoga kriminala u Jugoistočnoj Europi.⁴ Jedan od očekivanih rezultata ovoga projekta jest poboljšanje razumijevanja organiziranoga i gospodarskoga kriminala i opasnosti koje proizilaze iz toga kriminala.

Svrha ovog izvješća, izrađenog u okviru CARPO projekta Vijeća Europe, jest sljedeća:

- analiza i ukazivanje na nove opasnosti i probleme u regiji
- pomoć subjektima koji utvrđuju politiku u Europi, a naročito u regiji, u donošenju odluka na osnovi poznavanja svih činjenica o politici borbe protiv kriminala
- jačanje javne svijesti o ovom problemu i podizanje razine sudjelovanja javnosti u strategijama protiv organiziranoga i gospodarskoga kriminala.

Izvješće je rezultat rada radnih skupina sastavljenih od članova ustanova relevantnih za provedbu zakona (uglavnom policije), koje su formirane u Albaniji, Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, Srbiji i Crnoj Gori, Kosovu i "Bivšoj Jugoslavenskoj Republici Makedoniji" (dalje u

² Ovo je izvješće ponajprije usmjereno na stanje gospodarskoga i organiziranoga kriminala u Albaniji, Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, Srbiji i Crnoj Gori (uključujući Kosovo) i "Bivšoj Jugoslavenskoj Republici Makedoniji".

³ Vidi, npr. Preporuku Vijeća Europe broj R (86) 8 o kriminalističkoj politici u Europi u vrijeme promjena.

⁴ Ovaj projekt zajednički financiraju Europska komisija i Vijeće Europe. Projekt traje 30 mjeseci (ožujak 2004. - kolovoz 2006. g.). Dodatne obavijesti o projektu nalaze na internetskoj stranici <http://www.coe.int/cards-police>.

tekstu projektna područja).⁵ Osim specijaliziranih predstavnika policijskih odjela, koji su uglavnom prevladavali u konačnom sastavu radnih skupina, skupine su uključivale i druge ustanove za provedbu zakona kao što su financijsko-informacijske jedinice (pranje novca), porezne i carinske uprave (gospodarski kriminal i gubitci u javnim prihodima), specijalizirani tužitelji i javni revizori (javni prihodi i javna nabava).

Kao i u godišnjim izvješćima Vijeća Europe o oganiziranom kriminalu ⁶, upitnik je u proljeće 2004. godine poslan radnim skupinama iz svakoga od sedam projektnih područja. Za članove radnih skupina organizirane su brojne aktivnosti usmjerene na osiguranje veoma važne izobrazbe o strateškim kaznenim analizama, kao i institucionalnim, zakonskim i praktičnim zahtjevima u pogledu prikupljanja podataka, analiziranju i upravljanju. Radionice su održane u svakom projektnom području, tri regionalna seminara organizirana su u razdoblju od rujna 2004. do lipnja 2005. godine, kao i tri studijska putovanja (Ujedinjeno Kraljevstvo – Nacionalna kazneno-obavještajna služba, Španjolska policija – središnja kazneno-obavještajna postrojba, Europol).

Glavni su izvori ovoga izvješća odgovori na upitnik, intervjui i rasprave vođene na radionicama i regionalnim seminarima, kao i dostupna literatura, uključujući izvješća o stanju na području kriminala i druga izvješća koja su sastavili Vijeće Europe, EUROPOL, UNODC, OSCE, Državno ministarstvo SAD-a, izvješća brojnih istraživačkih instituta i stručnjaka usmjerenih na ovu regiju, kao i sredstva javnoga priopćavanja.

Ovo izvješće, prvo ovakve vrste, analizira opseg, prirodu i značajke gospodarskoga i organiziranoga kriminala u regiji:

- Prvo poglavlje prikazuje okvir u kojemu je izvješće razrađeno, pojam organiziranoga kriminala i okoline gospodarskoga i organiziranoga kriminala.
- S ciljem procjene stanja u području organiziranoga kriminala, drugo poglavlje analizira određen broj područja za koje se drži da su važna tržišta kriminala za zemlje u regiji – gospodarski kriminal, trgovanje opojnim drogama, trgovanje ljudima, krijumčarenje ljudi, trgovanje dopuštenom robom, pranje novca – i predstavlja pokušaj utvrđivanja strukture organiziranih zločinačkih skupina, metode djelovanja i relevantne trendove.
- Posljednje poglavlje predstavlja pokušaj opisa i procjene najvećih opasnosti, kako u njihovu regionalnom opsegu tako i za svaku zemlju zasebno, usprkos teškoćama u svezi s pouzdanim sredstvima mjerenja i usporedbe ozbiljnosti takvih opasnosti.
- Završno poglavlje predlaže zaključke koji mogu biti značajnima prigodom razmatranja jačanja napora u borbi protiv organiziranoga i gospodarskoga kriminala.

Organizirani kriminal i drugi oblici gospodarskoga i teškoga kriminala vjerojatno će u sljedećem razdoblju predstavljati prioritet za europska društva, a osobito u Jugoistočnoj Europi. Ovo izvješće treba poslužiti kao osnova za razvoj regionalne strategije o sredstvima za borbu protiv organiziranoga i gospodarskoga kriminala u jesen 2005. godine. Izvješće o stanju uskladit će se pretkraj projekta, na ljeto 2006. godine.

⁵ Ovo izvješće izradila je gđica Kristina Hemon (savjetnica, Ujedinjeno Kraljevstvo), u prvom redu temeljem informacija, procjena i podataka koje su pripremile navedene radne skupine.

⁶ Vidi www.coe.int/economiccrime

2.2 POJAM ORGANIZIRANOGA KRIMINALA

Konvencija Ujedinjenih naroda o međunarodnom organiziranom kriminalu (UNTOC) drži se do danas najvažnijim pokušajem postizanja globalno usklađenoga koncepta organiziranoga kriminala. Ova je konvencija na snazi od rujna 2003. g. Do 2005. godine potpisale su je i potvrdile sve države u regiji, kao i većina država Vijeća Europe i država članica Europske unije. Stoga je ona najvažnija za Europu i ovu regiju.

UNTOC se odnosi na teške oblike kriminala, korupciju, pranje novca i ometanje rada pravosuđa pod uvjetom da je kazneno djelo po karakteru međunarodno i uključuje organiziranu zločinačku skupinu kako je definirano u konvenciji. U članku 2 navedeno je:

- (a) 'Zločinačka organizacija' organizirana je skupina ljudi od najmanje triju osoba, koja postoji neko vrijeme, djelujući u cilju počinjenja jednoga ili više kaznenih djela utvrđenih ovom Konvencijom, radi stjecanja, izravno ili neizravno, financijske ili druge materijalne koristi;
- (b) 'Teški oblik kaznenoga djela' postupak je koji predstavlja kazneno djelo za koje se može izreći najviša kazna zatvora u trajanju od najmanje četiri godine ili teža kazna;
- (c) 'Organizirana skupina' jest skupina ljudi koja je stvorena, a nije spontano nastala radi neposredno sljedećeg počinjenja kaznenoga djela i čiji članovi ne moraju imati formalno određene uloge, koja ne mora imati stalnost članstva ni razvijenu organizaciju.

Vijeće Europe – u svojim Preporukama br. (Rec2001)11 – usvojilo je sličnu definiciju "organizirane zločinačke skupine" bez ograničavanja na međunarodna kaznena djela.⁷

Odgovori na upitnik pokazuju da je većina zemalja u regiji u svom kaznenom zakonodavstvu definirala pojam organiziranoga kriminala ili organiziranih zločinačkih skupina.⁸

Pa ipak, organizirani kriminal i dalje je nejasan pojam na čije oblikovanje utječe prosudba o tome koji je oblik kriminala najopasniji za društvo, kao i različiti politički i institucionalni interesi. To se događa u dinamičnom kontekstu koji nudi nove mogućnosti za organizirani kriminal i zahtijeva određenu prilagodljivost i zločinaca i ustanova za provedbu zakona. Oblikuju ga društveni, gospodarski i politički kontekst u kojem djeluje, sa složenim – češće podržavajućim i potkupljivačkim nego sukobljenim – odnosima između organiziranih zločinačkih skupina, države i društva. Prvobitna predodžba hijerarhijske i strogo organizirane zločinačke skupine promijenjena je u pojam "birokratski" organizirane zločinačke skupine s

⁷ Prema Preporuci Rec (2001.) 11 Ministarskog vijeća državama članicama o vodećim načelima za borbu protiv organiziranoga kriminala (koju je usvojio Ministarsko vijeće 19. rujna 2001. g. na 765. sastanku zamjenika ministara), u smislu ove preporuke:

– «organizirana zločinačka skupina» jest organizirana skupina ljudi od najmanje triju osoba, koja postoji neko vrijeme, djelujući u cilju počinjenja jednog ili više kaznenih djela, radi stjecanja, izravno ili neizravno, financijske ili druge materijalne koristi;

– «teški oblik kaznenoga djela» jest postupak koji predstavlja kazneno djelo za koje se može izreći najviša kazna zatvora u trajanju od najmanje četiri godine ili teža kazna.

Vidjeti također definiciju zločinačkih organizacija koju je EU objavila 1998. godine: "1. Zločinačka organizacija jest organizirano udruživanje, koje postoji određeno vrijeme, od najmanje dviju osoba, djelujući na usklađen način u cilju počinjenja kaznenih djela za koja se može izreći najviša kazna zatvora u trajanju od najmanje četiri godine ili teža kazna, bez obzira na to jesu li ta kaznena djela cilj sam za sebe ili su sredstvo za stjecanje materijalne koristi i, ako se to može primijeniti, za neprimjereno utjecanje na rad javnih organa (član 1.)". (Zajednička akcija 98/733/JHA od 21. 12. 1998. g. koju je usvojilo Vijeće na temelju člana K. 3 Ugovora o Europskoj uniji, o kriminaliziranju sudjelovanja u zločinačkoj organizaciji u državama članicama Europske unije).

⁸ Kao što su Albanija, Bosna i Hercegovina, Hrvatska, Srbija (Srbija i Crna Gora) i "Bivša Jugoslavenska Republika Makedonija".

vrlo dobrom strukturom u obliku slabe i protočne mreže, što zadatak otkrivanja i analiziranja još više otežava.⁹

Za ciljeve ovoga izvješća u upitniku je traženo od projektnih područja da kod definiranja kriminala ili kriminalnih djela kao “organiziranoga kriminala” primijene sljedeća mjerila:¹⁰

Obvezatna mjerila:

1. Suradnja najmanje triju osoba
2. Suradnja u dužem razdoblju ili u neodređenom trajanju
3. Osumnjičeni ili osuđeni za izvršenje teških oblika kaznenih djela
4. S ciljem ostvarivanja dobiti i/ili utjecaja.

Fakultativna mjerila:

5. Postojanje konkretnoga zadatka ili uloge svakoga sudionika
6. Primjena nekog oblika unutarnje discipline i kontrole
7. Primjena sile ili drugih sredstava pogodnih za zastrašivanje
8. Utjecanje na politiku, sredstva javnoga priopćavanja, javnu upravu, provedbu zakona, djelovanje sudstva ili na gospodarstvo korupcijom ili nekim drugim sredstvima
9. Uporaba komercijalnih ili poslovnih struktura
10. Uključenost u pranje novca
11. Djelovanje na međunarodnoj razini.

Pored minimalnih značajki (“obvezatna mjerila” od 1 do 4), potrebno je da najmanje dva “fakultativna mjerila” budu primjenjiva da bi se zločinačka skupina ili zločinačka aktivnost okvalificirali kao organizirani kriminal. Na ovaj način se mogu obuhvatiti i pravni subjekti ili stručnjaci umiješani u nove i teške oblike organiziranoga ili gospodarskoga kriminala.

⁹ Vidi godišnje izvješće o stanju organiziranoga kriminala Vijeća Europe 2004., str. 10 – 11. Povremena veza ili miješanje pojmova organiziranoga kriminala i terorizma pridonosi dodatnim dvosmislenostima, ponekad uzrokujući pogrešnu vezu između terorizma i pojedinih metoda kojima se terorizam financira ili izvodi. Organizirani kriminal i terorizam su – *a priori* – različiti pojmovi. Organizirani je kriminal ponajprije usmjeren na stjecanje financijske i druge materijalne koristi, dok se terorizam zasniva na neselektivnom nasilju kako bi promijenio pravni i ustavni poredak i politiku. Većina zločinačkih skupina i mreža u Europi uključena je u prijevare i druge oblike gospodarskoga kriminala, proizvodnju narkotika i trgovanje narkoticima, krijumčarenje osoba, ali ne i aktivnostima u svezi s terorizmom. Ovo ne isključuje postojanje određenih sličnosti i veza između organiziranoga kriminala i terorizma, s tendencijom spajanja s organiziranim kriminalom (vidi u ovom kontekstu Rezoluciju usvojenu na trećem sastanku na vrhu ministara unutarnjih poslova na temu “Borba protiv terorizma i organiziranoga kriminala za poboljšanje sigurnosti u Europi”, Varšava, 17. – 18. ožujka 2005.).

¹⁰ Koje upotrebljava i Europska unija (dok. 6204/2/97 Enfopol 35 Rev 2) za svoja godišnja izvješća o organiziranom kriminalu.

2.3 PROUČAVANJE OKOLINSKIH ČIMBENIKA

“Proučavanje okolinskih čimbenika” koje se prvi put pojavljuje u izvješćima o stanju na području organiziranoga kriminala iz 2001. i 2002. godine sastoji se od prikupljanja i obrade informacija o okolini organiziranoga kriminala, kako bi se mogao utvrditi širi kontekst i osnovni trendovi koji na njega utječu, i analizirale potencijalne promjene koje nastaju iz tih trendova. Ovaj proces pridonosi proaktivnom fokusu i utječe na jasnoću odnosa utvrđenih trendova i subjekata.

Sljedećom analizom omogućava se konstruiranje okoline tako što ju se dijeli na političko, gospodarsko, društveno i tehnološko područje – PEST¹¹.

2.3.1 Politika i upravljanje

Čini se da je karakter države i političkih institucija ključna odrednica organiziranog kriminala.

Opće teme, u pogledu politike i upravljanja, širenje su ovlasti i promjenljiva uloga države. Ove promjene su uzrokovane liberalizacijom tržišta, decentralizacijom i globalizacijom, sve jačom ulogom nedržavnih subjekata, kao što su nadnacionalne strukture upravljanja (EU i međunarodne organizacije) i međunarodne korporacije. Takvim širenjem ovlasti postavlja se pitanje primata države u kontroliranju kriminala.

Završetkom hladnoga rata, nove opasnosti se rasipaju i mijenjaju u opasnosti kao što su unutardržavni sukobi, terorizam, a međunarodne mreže kriminala zamjenjuju jednog vidljivog i prepoznatljivog neprijatelja. Nakon 11. rujna, mjere protiv terorizma uključuju jačanje međunarodnog pravnog okvira za kontroliranje organiziranoga kriminala.¹² Već postojeći međunarodni ugovori su oživljeni, a novi usvojeni, kao što su konvencije Vijeća Europe i UN-a o pranju novca i financiranju terorizma, organiziranom kriminalu, trgovanju ljudima i računalnom kriminalu.¹³

Ključni je događaj u 2004. godini proširenje Europske unije s deset novih država članica od 1. svibnja. Izgledi Bugarske i Rumunjske za ulazak u EU 2007. godine ostavlja države Zapadnog Balkana za sljedeći krug.¹⁴ U međuvremenu, granice Europske unije pomaknut će se k jugu, čime će se veći naglasak staviti na graničnu policiju i dalje usvajanje *acquisa* od strane budućih članica. Neki tvrde da takav položaj u moru država Europske unije može još pojačati ionako nesiguran položaj regije, što će zahtijevati angažiraniju politiku EU-a u ovoj regiji.¹⁵

Jugoistočna Europa ima svoje vlastite specifičnosti u pogledu izazova koji se postavljaju pred politiku i upravljanje, kao što su pad Jugoslavije, rat 1990-ih godina, te kasnija ponovna uspostava “balkanskog puta”. Devedesetih su godina stvorene nove granice i države, za koje su bile potrebne nove institucije kao što je granična služba. Nastojanje da se uhvati korak, i u

¹¹ Vidi Black et al. 2001. Takve “PEDT” analize mogu izgledati špekulantskima, ali pružaju i koristan uvid.

¹² Vidi Bear (2003).

¹³ Vidi Council of Europe, <http://conventions.coe.int/>

¹⁴ Uz iznimku Hrvatske koja je dobila pozitivnu ocjenu Europske komisije u travnju 2005., Albanija, Bosna i Hercegovina, Srbija i Crna Gora i “Bivša Jugoslavenska Republika Makedonija” trenutno nemaju status kandidata. Za Hrvatsku vidjeti *Mišljenje Europske komisije o molbi Hrvatske za prijem u Europsku uniju*, 20. 4. 2005.

¹⁵ Za ovo obrazloženje vidjeti *Izvojeće o Balkanu Međunarodne komisije: Balkan u Europskoj budućnosti*, travanj 2005.

smislu stvaranja novih institucija i zakonskog okvira te reformiranja starih, stvorilo je velik pritisak na ionako slabu i ratom oštećenu institucionalnu sposobnost i državnu blagajnu. Za one zemlje koje su bile uspješnije u tom hvatanju koraka, problemi su se javili u uporabi novih instrumenata uz nepostojanje tehničke opremljenosti za njihovu primjenu.

Na razini države, nedovoljno razvijen zakonski okvir i nejasno utvrđeni djelokruzi različitih služba za provedbu zakona doprinijeli su njihovoj međusobnoj borbi i suparništvu umjesto suradnji. Na međunarodnoj razini, rat je utjecao na regionalnu policijsku suradnju i razmjenu informacija. U međuvremenu, kriminalci su iskoristili svoju komparativnu prednost utemeljenu na bliskoj regionalnoj povezanosti i, u velikoj mjeri, na zajedničkom jeziku i dostupnosti oružja i druge tehničke opreme, pri čemu se nisu suočavali ni s jednim od ograničenja koje država prirodno postavlja.

Rat u bivšim jugoslavenskim državama, međunarodne sankcije protiv Srbije i pad režima u Albaniji 1990-tih godina, pružili su jedinstvenu priliku organiziranom kriminalu da se infiltrira u strukture upravljanja, prije svega službe sigurnosti i organe zadužene za čuvanje granica (granične službe i carine).

Istraživanja pokazuju da društva u Jugoistočnoj Europi i dalje drže da je korupcija važan problem. Prema izvješću Transparency International – Indeks percepcije korupcije 2004., zemlje regije kotiraju prilično nisko.¹⁶ Devedesete su godine izgleda bile posvećene izgradnji bespravnog poslovanja. U 2000-im godinama, organizirani kriminalci usmjereni su učvršćivanju svojega poslovanja. Šire svoje investicije u legalno gospodarstvo, a za to se najviše služe korupcijom.

2.3.2 Gospodarstvo

Dinamika ponude i potražnje utječe podjednako na dopušteno i nedopušteno tržište, obje su na isti način podvrgnute dinamici i pokazuju slično poslovno ponašanje u traženju unosnih prilika. Tako se procesom gospodarske globalizacije mijenjaju uvjeti ne samo za zakonite, nego i nezakonite aktivnosti:

- **Nesimetrija:** Globalizacijom se može dodatno pojačati nesimetrija za koju se vjeruje da je kriminogena. Prema indeksu ljudskog razvoja iz Izvješća Razvojnog programa Ujedinjenih naroda iz 2005. godine, europskih je 15 od 20 najrazvijenih zemalja. Međutim, sve jugoistočnoeuropske zemlje, uključujući Rumunjsku, Bugarsku i Tursku, spadaju u zemlje srednjeg ljudskog razvoja. Samo je Hrvatska ušla u zemlje s visokim indeksom ljudskog razvoja, iako prednost nad ostalim susjedima nije veoma visoka (HDI)¹⁷. Nesimetrija između Europe i njezinih je susjeda, dakle, uočljiva.

¹⁶ Hrvatska je od 2003. g. prešla sa 60. mjesta na 67. mjesto; Bosna i Hercegovna je pala sa 70. mjesta na 83. mjesto, dok je Albanija pala sa 92. mjesta na 108. mjesto. Srbija i Crna Gora, kao i "Bivša Jugoslavenska Republika Makedonija" popravile su položaj, i to sa 109. mjesta na 100. mjesto i sa 108. mjesta na 99. mjesto.

¹⁷ Zemlje rangirane od 1. do 55. mjesta spadaju u visoki HDI krug, dok zemlje rangirane od 55. do 142. mjesta spadaju u srednji HDI, slijede zemlje s niskim HDI rangirane od 143. naniže. Vidi UNDP Human Development Report 2004.

Zemlja	Stanovništvo (milijuni) 2003.	GDP / po glavi stan.(US\$) 2003.	HDI mjesto 2004.	Indeks predstave o korupciji 2004.	Evidentirana kaznena djela 2000.	Osudjujuće presude 2000.	Broj zatvorenika 2004.
					Na 100 000 stanovnika u 2000.		
Albanija	****3.4	1 740	65	108	149	117	105
Andora	0.07						90
Armenija	3.2	3 770	82	82	360	203	92
Austrija	8.1	26 720	14	13	6 891	512	100
Azerbajdžan	8.2	810	91	140	*73	*197	198
Belgija	10.4	25 820	6	17	**8 558	1 446	88
Bosna i Hercegovina	****3.8	1 540	66	82			67
Bugarska	7.8	2 130	56	54	1 779	388	127
Hrvatska	4.4	5 350	48	67	1 597	403	68
Cipar	0.8		30	36	575	**126	50
Češka Republika	10.2	6 740	32	51	3 811	615	182
Danska	5.4	33 750	17	3	9 447	**767	70
Estonija	1.4	4 960	36	31	4 038	717	330
Finska	5.2	27 020	13	1	10 262	3 351	69
Francuska	59.6	24 770	16	22	6 405	957	91
Gruzija	4.3	830	97	133	269	173	165
Njemačka	82.5	25 250	19	15	7 616	1 071	96
Grčka	10.6	13 720	24	49	3 482		83
Mađarska	10.1	6 330	38	42	4 445	1 034	165
Island	0.29		7	3		*719	40
Irsk	4.0	26 960	10	17	1 928	193	85
Italija	****56.3	21 560	21	42	**4 123	**484	100
Letonija	2.3	4 070	50	57	2 087	528	339
Lihtenštajn	0.03						53
Litva	3.5	4 490	41	44	2 275	571	234
Luksemburg	0.4		15	13	5 216		111
Malta	0.4		31	25	4 345		72
Moldavija	3.6	590	113	114	864	360	297
Monako	0.03						39
Nizozemska	16.2	26 310	5	10	8 215	658	123
Norveška	4.5	43 350	1	8	3 278	1 427	65
Poljska	38.2	5 270	37	67	3 278	577	209
Portugal	10.4	12 130	26	27	3 616	534	128
Rumunjska	21.8	2 310	69	87	1 578	338	180
Ruska Federacija	143.1	2 610	57	90	2 022	811	532
San Marino	0.03						0
Srbija i Crna Gora	****10.7	1 910		97			92/ 108
Slovačka	5.4	4 920	42	57	1 642	399	164
Slovenija	2.0	11 830	27	31	3 614	358	59
Španjolska	40.7	16 990	20	22	2 308	*254	139
Švedska	8.9	28 840	2	6	13 693	1 338	75
Švicarska	7.3	39 880	11	7	3 732	**971	72
"Bivša Jug. Republika Makedonija"	****2.0	1 980	60	97	*976	*366	78
Turska	69.6	2 790	88	77	712	*1 512	95
Ukrajina	48.0	970	70	122	1 126	470	415
Ujedinjeno Kraljevstvo	59.3	28 350	12	11	***	***	***
					9 817	2 684	140

- **Međunarodni organizirani kriminal:** Početkom 20. stoljeća kriminal je uglavnom bio lokaliziran, tj. kriminalci su tražili prilike u gradu ili na području u kojem su živjeli. Danas kada se zakoniti poslovi globaliziraju, to se isto događa i s kriminalom. Međunarodni organizirani kriminal u cijelom svijetu koristi poslovne prilike u potrazi za zaradom i traži slabe sustave kontrole kako bi smanjio rizik. Vođe organiziranih zločinačkih skupina često se ne nalaze na mjestu gdje se posljedice najjače osjećaju, tako da su doslovce nevidljivi.
- **‘Tradicionalna’ tržišta kriminala:** Kako zakonito trgovanje postaje sve više globaliziranim, tako je i s trgovanjem na klasičnim tržištima kriminala, kao što su trgovanje drogom, oružjem, vozilima, cigaretama, kao i drugim netradicionalnim robama. Poznavajući nesimetriju u razinama ljudskog razvoja – čimbenici guranja i povlačenja za migracije – ljudi postaju sve vrijednijom robom koja se krijumčari, kupuje i prodaje i iskorištava spolno ili za rad.
- **Organizirani gospodarski kriminal:** Mnogo veće potencijale za zaradu, uz manje rizika, nude nove mogućnosti za prijevaru, financijski kriminal, krivotvorenje i druge oblike. Oslanjaju se uglavnom na nejasnu granicu s legalnim gospodarstvom i financijskom djelatnosti. U Jugoistočnoj Europi, čini se da porezne i carinske prijevare, odljev kapitala i makinacije u procesu privatizacije postaju značajnijima od tradicionalnog organiziranog kriminala. Razlogom je to što se utjecaj gospodarskoga kriminala osjeća u samim zemljama, a ne daleko od njihovih granica. Nema izrazite razlike između legalnog poduzeća koje se koristi nelegalnim sredstvima poslovanja i prihode od kriminalnih aktivnosti ulaže u nešto što je naizgled zakonita gospodarska aktivnost i, s druge strane, organiziranih kriminalnih skupina stvorenih s ciljem provođenja gospodarskoga kriminala kojima se upravlja kao poduzećem. Kasnije investiranje prihoda od kriminalnih aktivnosti u zakonito gospodarstvo prati korupcija, čime se postavlja ozbiljno pitanje legitimnosti upravljačkih struktura.
- **Regionalne posebnosti:** Velik dio proizvodnih gospodarskih kapaciteta uništen je u ratu ili je ozbiljno zapušten u 1990-im godinama, zbog čega je izgubljeno međunarodno tržište koje su ti kapaciteti nekada snabdijevali. “Izgubljeno desetljeće” stavilo je veći naglasak na trgovanje, zakonitom i nezakonitom robom, dok su troškovi regionalnog trgovanja iznimno porasli. Porast udjela u krijumčarenju i trgovanju pratio je isti trend, nudeći pogodno tlo za organizirani kriminal, što se izgleda pretvorilo u ključne mehanizme za nezakonitu preraspodjelu nacionalnoga bogatstva u regiji.¹⁸
- Promjena imovinskih prava privatizacijom predstavlja ključni doprinos gospodarskom kriminalu, dok otuđivanje imovine, dovodeći do propadanja nekada uspješnih socijalističkih poduzeća za kojim slijedi prodaja za male iznose, čini se da izaziva najveći gubitak povjerenja javnosti u institucije vlasti. Zajedno s gubitkom javnih prihoda izbjegavanjem poreza i carina, i prijevarama na području nabave, makinacije u privatizaciji predstavljaju izvor velikih problema za neke od jugoistočnoeuropskih zemalja.

¹⁸ Vidjeti izvješća *Centra za analizu demokracije: Korupcija, krijumčarenje i organizirani kriminal u Jugoistočnoj Europi* (2003.) i *Prijevoz, krijumčarenje i organizirani kriminal*, Centar za analizu demokracije (2004.).

2.3.3 Društveno-kulturna kretanja

Slično drugim društvenim pojavama, organiziranom kriminalu često pogoduju određeni kulturni čimbenici i postojanje supkultura. Kriminalne mreže mogu djelovati kao jedan alternativni društveni sustav, u kojem se sudionici povezuju zajedničkim iskustvom, povjerenjem, zajedničkim nacionalnim podrijetlom ili obiteljskim vezama. Vjeruje se da etničke mreže igraju značajnu ulogu u razvoju međunarodnog organiziranog kriminala, osobito tamo gdje se doseljeničke skupine nisu u potpunosti integrirale u novo društvo.

Iz odgovora u upitniku proizlazi da u određenim organiziranim zločinačkim mrežama zajednička narodnost gubi na važnosti, pokazujući rastući trend multietničkog sastava. Zločinačke mreže za trgovanje opojnim drogama u regiji ranije su bile u prevlasti određene narodnosti. Ta premoć nije više toliko izrazita, zahvaljujući sve većem broju vrsta aktivnosti s narkoticima. Posebnim mjestima u zločinačkim skupinama i dalje prevladavaju određene etničke skupine, dok u nekim drugim aktivnostima to nije slučaj.

Naročito nestabilna supkultura u smislu organiziranoga kriminala čini se da dolazi iz povezanosti službi sigurnosti i kriminalaca do koje je došlo za vrijeme ratova 1990-ih godina.¹⁹

Što se tiče gospodarskoga kriminala, čini se da su pripadnici organiziranoga kriminala uglavnom državljani zemlje u kojoj se kriminal provodi. Ova je činjenica dodatno usložnjena u regiji Jugoistočne Europe zbog velikoga broja osoba raseljenih zbog rata (bivša Jugoslavija) ili gospodarske migracije (Albanija), što je omogućilo dvojno državljanstvo i zbog čega istraga i gonjenje počinitelja otkrivenih kaznenih djela još više ovise o regionalnoj suradnji.

2.3.4 Znanost i tehnologija

Razvojem informacijskih i komunikacijskih tehnologija (ICT) nastaju mogućnosti za organizirani kriminal tako što se kriminalcima daju nova sredstva za provedbu starih vrsta kriminala, kao i sredstva i tržišta za nove vrste kriminala.²⁰ Ta nova tehnologija može utjecati i na strukturu zločinačkih organizacija i upravljanje poduzeća koja se bave kriminalom, pri čemu društva i poduzeća s naprednom ICT prate logiku mreže, a ne onu jasnih hijerarhija.²¹ To vrijedi i za organizirane zločinačke skupine koje pokazuju mrežni tip strukture.

U kontekstu Jugoistočne Europe značajna je razlika između organiziranoga kriminala koji ima financijski kapacitet da investira u tehnologiju za nadgledanje i komunikacije i ustanova za provedbu zakona, koje se suočavaju s mnogo strožim proračunskim ograničenjima. Drugi čimbenik, koji je posebno važan za borbu protiv pranja novca, jest gotovinska ekonomija. Uprkos modernizaciji bankarskih sustava u regiji, velik dio ekonomskih aktivnosti i financijskih transakcija još uvijek se obavlja u gotovini. To je ono što još više otežava financijske istrage.

¹⁹ Vidjeti izvješće Centra za demokratske studije *Partneri u kriminalu: Rizici simbioze između sigurnosnog sektora i organiziranog kriminala u jugoistočnoj Europi* (2004.) i izvješća ICG-a: *Srbija: Okretanje svojih kotača* (2005.) i *Srbija U-okretaj* (2004.).

²⁰ Vidjeti Europol 2002.

²¹ Vidjeti Castells 2003, str. 21. o 'podizanje umreženog društva'.

3 Stanje na području organiziranoga kriminala

Organizirani kriminal uglavnom je nevidljiv. Samo one kriminalne aktivnosti koje su predmetom istrage ili analize iz kuta organiziranoga kriminala izađu na svjetlo dana. Razumijevanje ove pojave tako u velikoj mjeri ovisi o prioritetima provođenja zakona i kriminalne politike koji se temelje na uočenim opasnostima u određenom trenutku. Organizirani kriminal u Europi i Jugoistočnoj Europi javlja se u različitim oblicima i uključuje niz različitih kriminalnih aktivnosti. Slično kao i u drugim dijelovima Europe, glavna kriminalna tržišta zajednička u skoro svim zemljama i područjima su sljedeća:

- Prijevara, porezna utaja i carinska prijevara i drugi oblici gospodarskoga kriminala
- Nedopušteno trgovanje i raspačavanje opojnih droga
- Krijumčarenje osoba
- Trgovanje ljudima

Nedopušteno trgovanje opojnim drogama i dalje je glavni oblik organiziranoga kriminala u Europi. Za razliku od toga, sve veći problem krijumčarenja osoba i trgovanja ljudima i javna predodžba o njima relativno je novija pojava. Zemlje Jugoistočne Europe do sada su uglavnom bile tranzitne zemlje i mahom su se oslanjale na kaznene mjere protiv krijumčarenja i trgovanja. Ova tržišta se sada mijenjaju: u ovim zemljama zabilježeni su novi trendovi vrbovanja domaćih žena kao i rasta domaćeg tržišta spolnog iskorištavanja za koje će u budućnosti biti potrebne učinkovitije mjere sprječavanja.

Iako relativno nova pojava, gospodarski kriminal (prijevara i drugi oblici) predstavlja poseban problem za zemlje u ovoj regiji. Razlog tomu jest njegov opseg i ekonomske posljedice do kojih gospodarski kriminal uglavnom dovodi i koje su, stoga, vidljive javnosti tih zemalja.

Budući da se organizirane zločinačke skupine sve više oslanjaju na zakonite poslovne strukture, te da su granice između zakonitih i nezakonitih struktura postale manje jasnima, pranje novca predstavlja sve teži zadatak za europske zemlje. U Jugoistočnoj Europi novac se pere na mnogo načina izazivajući zabrinutost zbog ozakonjenja prihoda ostvarenih kriminalnim radnjama.

Neka druga tržišta i kriminalne djelatnosti, kao što su krijumčarenje cigareta, vozila, oružja i druge robe, također se spominju u odgovorima na pitanja iz upitnika, ali oni nisu glavnom temom ovog izvješća.

Jasno prepoznavanje organiziranih zločinačkih skupina i dalje ostaje poteškoćom, ali bolje buduće analize mreža i novčanih tokova mogu pomoći u rješavanju ovih problema. Metode rada i dalje uključuju nasilje i zastrašivanje. Međutim, politički i gospodarski utjecaj, uglavnom korupcijom i investiranjem u zakonite gospodarske djelatnosti, koji počiva na uključivanju legalnih stručnjaka i poslovnih struktura, ukazuju na prijelaz prema povezanim odnosima između organiziranoga kriminala i ostatka društva, a ne na sukobljavanje. Najorganiziraniji kriminalci državljanima su države u kojoj je kriminal otkriven, ali se bez poteškoća kreću preko granica zahvaljujući mrežama s drugim zemljama u regiji i Europskoj uniji. Stoga se može reći da organizirani kriminal sve više ima međunarodnu narav.

3.1 KRIMINALNE DJELATNOSTI

3.1.1 Gospodarski kriminal

Gospodarski je kriminal desetljećima velik problem za europska društva, ali ga je još uvijek teško definirati. Preporuka Vijeća Europe R(81)12 iz 1981.²² temelji se na pretpostavci da gospodarski kriminal dovodi do gubitka javnih prihoda, proizvodi negativne posljedice za društvo uopće, tako što šteti domaćem i svjetskom gospodarstvu i utječe na smanjenje povjerenja u gospodarski sustav.

Autori Glavnih načela organiziranoga kriminala ukazali su na "jaku uzajamnu vezu između organiziranoga kriminala i gospodarskoga kriminala, naročito korupcije, pranja novca i prijevare".²³ Međutim, razlikovanje organiziranoga kriminala i gospodarskoga kriminala izaziva određene probleme, posebno u zemljama u tranziciji.²⁴

Organizirane zločinačke skupine osnivaju zločinačka poduzeća sa svrhom počinjenja kriminalnih radnja, čak i ako ulažu u zakonito gospodarstvo. Gospodarski kriminal, na drugoj strani, koristi zakonita poduzeća za zakonito poslovanje, a ona pak počivaju na prijevare, kartelima, monopolu i korupciji kako bi ostala konkurentna na zakonitom tržištu. I jedni i drugi koriste se sličnim vještinama i tehnikama, organizirane strukture obavljaju djelatnost i jednih i drugih, i jedni i drugi uspijevaju u tajnom dogovoru.

Integracija tržišta novca, spajanje međunarodnih kompanija i neoliberalne tržišne strategije (strogost fiskalne politike, privatizacija, liberalizacija tržišta i smanjenje trgovinskih prepreka) umnožavaju mogućnosti za gospodarski kriminal u razvijenim zemljama, kao što smo vidjeli u skandalima vezanima za Enron, WorldCom, Tyco i Parmlalat. Iako, u smislu uključenih sredstava, postoji ogromna razlika u opsegu gospodarskoga kriminala između bogatih zapadnoeuropskih zemalja i Jugoistočne Europe, važan je čimbenik relativan utjecaj ovoga kriminala na ova društva s obzirom na veličinu i narav njihova gospodarstva.

Drži se da prihodi ostvareni gospodarskim kriminalom mogu umanjiti troškove i štetu od drugih kriminalnih aktivnosti. Usprkos tomu, metode procjene gubitaka i utjecaja ne postoje, a učinci gospodarskoga kriminala u Jugoistočnoj Europi slabo su poznati.

Pa ipak, zemlje Jugoistočne Europe bilježe sljedeće oblike gospodarskoga kriminala kao najveće izazove:

²² Preporuka Vijeća Europe R(81)12 iz 1981. godine o gospodarskom kriminalu (koju je usvojilo Ministarsko vijeće 25. lipnja 1981.) nabroja 16 posebnih i općih kaznenih djela koja se smatraju gospodarskim kriminalom: kaznena djela kartela; nedopuštena praksa i zlouporaba gospodarske situacije od strane multinacionalnih kompanija; nedopuštena nabava ili zlouporaba nepovratnih zajmova države ili međunarodnih organizacija; računalni kriminal (npr. krađa podataka, narušavanje tajnosti, manipuliranje računalnim podacima); lažna poduzeća; lažiranje završnih računa poduzeća i knjigovodstvena kaznena djela; prijevara vezana za gospodarsko stanje i korporativni kapital poduzeća; narušavanje, od strane poduzeća, standarda sigurnosti i zdravstvenih standarda zaposlenih; prijevara na štetu vjerovnika (npr. bankrot, kršenje intelektualnih i industrijskih imovinskih prava); prijevara potrošača (osobito krivotvorene deklaracije i one koje navode na pogrešan zaključak o robi, kaznena djela protiv javnoga zdravlja, zlouporaba slabosti ili neiskustva potrošača); nepoštena konkurencija (uključujući davanje mita službeniku konkurentskog poduzeća) i reklame koje pogrešno upućuju javnost; kaznena djela na području poreza i izbjegavanje plaćanja socijalnih doprinosa od strane poduzeća; kaznena djela na području carina (npr. izbjegavanje plaćanja carina, kršenje ograničenja kvota); kaznena djela koja se odnose na novac i propise o valuti; kaznena djela vezana za burzu i bankarska kaznena djela (npr. nedopuštene manipulacije na burzi i zlouporaba neiskustva javnosti); kaznena djela protiv okoliša.

²³ Vidjeti usp. 18. Objašnjenja preporuke (2001.) 11 Vijeća Europe.

²⁴ Nelken 2002., navod Ruggiero, i profili zemalja.

- **Porezne i carinske prijevare** sve zemlje ocjenjuju glavnim kriminalnim područjem. Ova se vrsta prijevare prije svega temelji na fiktivnim poduzećima registriranim uz pomoć lažnih osobnih isprava (krivotvorenih ili ukradenih), koja služe za trgovanje, a onda poduzeća “nestaju” ili “bankrotiraju” kada dođe vrijeme plaćanja poreza, zatim vode dvostruko knjigovodstvo i rabe druga uobičajena sredstva. Takvim obrascima često upravljaju organizirane mreže koje registriraju poduzeća, otvaraju račune u bankama i organiziraju kontakte s vlasnicima privatnih ili državnih poduzeća kako bi im prodali ili od njih kupili robu. U ovom lancu djelatnosti ključna je proizvodnja lažnih isprava i računa, koja može stajati 3-5% prihoda, što je znatno niži trošak od poreza na promet (oko 20%) koji bi svako poduzeće koje se bavi trgovanjem na malo moralo platiti državi.²⁵

Plaćanje carine izbjegava se tako što se prijavljuje niža vrijednost uvezene robe kao što je npr. nafta, što se prijavljuje tranzit kroz zemlju, a roba se prodaje na domaćem “crnom tržištu”, te krijumčarenjem robe preko granice. Krijumčarenje nafte i cigareta u regiji, izraženo za vrijeme trajanja sankcija prema Srbiji, još uvijek se odvija, ali u manjem opsegu.

Uspjeh u uspostavi kontrole nad utajom poreza uvođenjem poreza na dodanu vrijednost (PDV-a) različit je od zemlje do zemlje. Za one zemlje koje nisu tako uspješne, prijevare vezane za PDV i dalje se provode i temelje na fiktivnim poduzećima kao paravanu za uvoz/izvoz, postavljenom da prikupi PDV popust ili prevari nedostajućeg trgovca unutar društva, poznatog kao “PDV vrtuljak”. Takva promjena na tržištu koja prati mogućnosti od jednog sustava prikupljanja poreza (porez na promet) ka drugom (PDV sustav) može poslužiti kao korisno upozorenje onim zemljama tek trebaju prijeći na sustav PDV-a.

- **Javna nabava** – Osim trgovanja, velik dio gospodarskih djelatnosti u regiji temelji se na državnoj blagajni. Ugovori za javnu nabavu predstavljaju stoga glavno tržište za kriminalce u svim zemljama u regiji. Prijevare i korupcija su česti, ali također se pribjegava stvaranju kartela i zastrašivanju kako bi se došlo do ugovora o javnoj nabavi.
- **Privatizacija** – Prijevare u procesu privatizacije stvaraju velike probleme ovim zemljama. Otudživanje imovine, što dovodi do propadanja poduzeća određenih za privatizaciju, i druge aktivnosti, usko su povezane s korupcijom u javnom sektoru. Posljedicom je takvih prijevare gubitak proizvodnih kapaciteta i radnih mjesta.²⁶ Osim toga, državne subvencije (npr. osnivanje fondova za općine, državni zajmovi za neuspješna poduzeća itd.) također podliježu kriminalu, u što su u velikoj mjeri uključeni lokalni državni službenici, političari i direktori poduzeća.

Iako su problemi u privatizaciji usko povezani s prelaskom na tržišno gospodarstvo i nije nužno da budu povezani s organiziranim (gospodarskim) kriminalom, postoji opća suglasnost među zemljama da kriminal vezan za privatizaciju predstavlja jedinstven izazov ustanovama za provedbu zakona i sudstvo. Znajući o kolikim se ulozima radi, zemlje drže da će na povjerenje javnosti u institucije veoma utjecati ishod složenih istraga koje ugrožavaju snažne političke i gospodarske interese povezane s privatizacijom.

²⁵ Sve zemlje u regiji osim Bosne i Hercegovine imaju uveden PDV sustav.

²⁶ Iako privatizacija poduzeća može opravdano prouzročiti smanjenje broja zaposlenika, radi učinkovitosti ili zbog prenamjene poduzeća, zemlje su izrazile zabrinutost u svezi sa slučajima koji su bili predmetom istrage.

- **Prijevvara u bankarskom sektoru** – Tekuće reforme novčarskih institucija nude brojne mogućnosti za organizirani gospodarski kriminal. Na primjer, provodi se zloraba štednih odnosno kreditnih udruga i banaka tako što se zajmovi dobivaju uz nižu kamatu samo zato da bi se novac posuđivao po zeleniškim kamatama; dobivaju se krediti od banaka s pomoću lažnih isprava; krediti se dobivaju u namjene za koje prvotno nisu bili namijenjeni; krivotvorenje kreditnih kartica itd. Nepotpune bankarske reforme i neprovedba normativnih propisa pridonose osjetljivosti financijskoga sustava.
- **Krivotvorenje dopuštenih proizvoda** - Krivotvorenje dopuštenih proizvoda kao što su novac, cigarete, alkohol, prehrambeni proizvodi i proizvodi industrije zabave (CD, DVD) organizirani su poslovni poduhvati kojima upravljaju međunarodni i regionalni poduzetnici i veoma unosan oblik organiziranoga kriminala, kao što se događa u Albaniji, "Bivšoj Jugoslavenskoj Republici Makedoniji" i na Kosovu. Tamo je uočeno da se predmeti kao što su prehrambeni proizvodi i cigarete krivotvore uglavnom radi zadovoljavanja domaćeg ili regionalnog tržišta.
- **Prijevare usmjerene na financijski interes Europske unije.** – S uvođenjem preferencijalnog trgovinskog tretmana i kvota za izvoz u Europsku uniju, provedene su istrage o navodima u vezi nezakonitog uvoza i izvoza šećera iz Bosne i Hercegovine i Srbije u Europsku uniju.²⁷

S obzirom na podatke koji se odnose na kriminal, ima nekih razlika u tome kako zemlje računaju slučaje koji se odnose na organizirani i gospodarski kriminal. Za ovo su izvješće, države, osim Crne Gore, zabilježile podatke o organiziranom kriminalu, a ne ukupnu statistiku kriminala za 2004. godinu. Temeljem odgovora na upitnik, može se reći sljedeće:

- Na gospodarski kriminal otpada velik broj slučaja gospodarskoga kriminala vezanih uz organizirani kriminal. Albanija je izvijestila o 17 evidentiranih i procesuiranih slučaja, dok je Hrvatska evidentirala 14 slučaja organiziranoga gospodarskoga kriminala, od kojih je provedena istraga u 12 slučaja, i u tri izrečena osuđujuća presuda.²⁸ Bosna i Hercegovina navodno gubi stotine milijuna eura godišnje zbog organiziranog gospodarskog kriminala. Broj procesuiranih slučaja u 2003. (941) i 2004. (907) okončan je s 298 osuđujućih presuda na 435 počinitelja te 168 osuđujućih presuda na 212 počinitelja.²⁹ Konačan broj zločinačkih skupina uključenih u gospodarski kriminal nije poznat. U Crnoj Gori podaci iznose 1707 zabilježenih slučaja gospodarskoga kriminala od kojih je u neke možda umiješan organizirani kriminal,³⁰ što je dovelo do ukupnoga gubitka od 17,2 milijuna eura u 2004. godini, a što je nešto malo više od 16,51 milijuna eura u 2003. godini. Srbija godišnje gubi približno 300-500 milijuna eura zbog

²⁷ Vidjeti Prioćenje za tisak *Olaf istrage o uvozu šećera iz balkanske regije*, OLAF/15/2003, 29. svibnja 2003., europa.eu.int/olaf; Srbija: *EU će možda produžiti zabranu na šećer*, IWPR/BCR No 445, 18. srpnja 2003.; Prioćenje za tisak EC-ija u BiH *Moguće šećerne prijevare*, Sarajevo, 2. kolovoza 2004., <http://www.delbih.cec.eu.int/en/worddocuments/word271.htm>

²⁸ Osim Crne Gore, zemlje su dosta izvješćivale o slučajima povezanosti gospodarskog i organiziranog kriminala, koji ne uzima nužno u obzir sve slučaje gospodarskoga kriminala. Ovdje predočene brojke o gospodarskom kriminalu mogu izgledati umanjeno.

²⁹ Što se tiče odgovora na upitnik, podaci za BiH o broju presuda odnose se samo na Republiku Srpsku, ne uključuju Brčko Distrikt ni Federaciju BiH.

³⁰ Pojam "organizirani kriminal", koji je uveden u travnju 2004., nije postojao u crnogorskom kaznenom zakonodavstvu u trenutku kada su navedeni kazneni slučajevi zabilježeni. Nije bilo predmetom pravne kvalifikacije je li neki od zabilježenih slučajeva uključivao stupanj organizacije.

gospodarskoga kriminala.³¹ Kosovo je izvijestilo o 4968 slučaja kao ukupnom broju zabilježenih slučaja gospodarskoga kriminala, od kojih su samo tri povezana s organiziranim kriminalom. "Bivša Jugoslavenska Republika Makedonija" izvijestila je o samo 8 slučaja gospodarskoga kriminala povezanoga s organiziranim kriminalom koji su procesuirani, ali bez presuda. Srbija je izvijestila o 38 slučaja u koje je uključeno 12 organiziranih zločinačkih skupina, a sve su trenutno u procesu istrage, i od koji je 12 povezano s organiziranim kriminalom.

- Znatno broj organiziranih zločinačkih skupina umiješan je u gospodarski kriminal. U Albaniji je taj broj bio 17 zločinačkih skupina koje su obuhvaćale ukupno 52 osumnjičene osobe.³² U Hrvatskoj je broj zločinačkih skupina 14 s ukupno 97 osumnjičenih, od čega je provedena istraga protiv 10 skupina (11% od ukupnoga broja zabilježenih organiziranih zločinačkih skupina) s ukupnim brojem od 63 osumnjičene osobe (17% od ukupnoga broja istraženih organiziranih zločinačkih skupina). U "Bivšoj Jugoslavenskoj Republici Makedoniji" zabilježeno je 8 zločinačkih skupina umiješanih u gospodarski kriminal (17% od ukupnog broja istraženih organiziranih zločinačkih skupina), dok u Crnoj Gori nema podataka o ovome. Kosovo je izvijestilo da je 4% njihovih zabilježenih organiziranih zločinačkih skupina umiješano u gospodarski kriminal (ukupno 3 skupine), dok je u Srbiji 13% od svih zabilježenih organiziranih zločinačkih skupina umiješano u gospodarski kriminal (ukupno 12 skupina) što čini 21% skupina protiv kojih je provedena istraga ili koje su kazneno gonjene (ukupno 47 skupina). Osim Hrvatske u kojoj su izrečene 3 presude za organizirani gospodarski kriminal i 19 presuda Bosne i Hercegovine s 4 presude za 6 počinitelja, nijedna druga zemlja u regiji nije izrekla osuđujuće presude u predmetima organiziranoga kriminala u 2003. ili 2004. godini.
- Unatoč razlikama zbog posebnosti svake zemlje, gospodarski kriminal na Balkanu u svojoj je biti regionalnoga karaktera i uspijeva na ranijim bliskim regionalnim vezama. Sve zemlje drže da gospodarski kriminal predstavlja jednu od najvećih opasnosti za njihovo gospodarstvo i društvo. Jedan je od razloga taj što se utjecaj gospodarskoga kriminala osjeća uglavnom u samim tim zemljama, što ne mora nužno biti slučaj kod drugih vrsta organiziranoga kriminala, kao što je trgovanje opojnim drogama, krijumčarenje osoba itd., čiji se utjecaj osjeća u Europskoj uniji i drugim zemljama.

Ne samo da sam gospodarski kriminal dovodi do značajnog gubitka javnih prihoda i negativno utječe na zakonito tržište, on također podriva povjerenje u gospodarski i pravni sustav. U Hrvatskoj su, kao i u drugim zemljama, visoka očekivanja javnosti da se poduzmu mjere protiv makinacija u procesu privatizacije i prijevara vezanih za stjecanje unosnih resursa na obali. Izostanak takve akcije mogao bi dovesti do gubljenja povjerenja javnosti u sustav.³³

- **Veze između gospodarskoga i organiziranoga kriminala** čini se da su utemeljene na korupciji, podjednako na višoj i na nižoj razini. Mito i drugi oblici korupcije koji se primjenjuju za opis poduzeća, pokretne ili nepokretne imovine, namještanje tenderskih procedura, prenošenja robe preko granice, plaćanje sudaca i tužitelja da umanje optužbe ili odbace predmet, trgovanje utjecajem u privatizaciji i bezbrojne druge radnje predstavljaju praksu koja se primjenjuje kako bi se promovirao i jedan i drugi kriminal. Neke zemlje izražavaju veliku zabrinutost zbog sve veće moći i utjecaja organiziranih skupina na zakonite strukture vlasti i društva, opisujući ih kao jedinstvenu najštetniju opasnost u kojoj se povezuju svi oblici organiziranoga i gospodarskoga kriminala.

³¹ Razgovori sa službenicima ustanova za provedbu zakona, rujna 2004. godine.

³² Nije bilo moguće procijeniti postotak organiziranih zločinačkih skupina u gospodarskom kriminalu.

³³ Odgovor Hrvatske na upitnik i razgovor s hrvatskim službenicima za provedbu zakona, rujna 2004. g.

3.1.2 Trgovanje opojnim drogama

Međunarodni sustav za kontrolu opojnih droga utemeljen je na trima konvencijama Ujedinjenih naroda³⁴ koje ograničavaju uporabu nekoliko tisuća psihoaktivnih tvari na uporabu u medicinske i znanstvene svrhe. Zloupotreba ovih tvari – ponajprije opijata (uključujući heroin), kanabis, kokain i “crack” – čisti kokain, stimulansi tipa amfetamina (ATS, uključujući ekstazi, amfetamine i druge sintetičke stimulanse) – predstavlja globalni problem. Drži se da trenutno 200 milijuna osoba diljem svijeta (ili 5% ukupnog stanovništva) upotrebljava droge.³⁵ Iako većina uživalaca opojnih droga živi u zemljama u razvoju, Europa je izgleda najunosnije tržište droge u svijetu, imajući na umu kupovnu moć i broj uživalaca droga.

Gotovo sav heroin konzumiran u Europi dolazi od opijuma iz Afganistana, za koji je “Balkanski put” i dalje najvažniji trgovinski kanal. Drži se da albanske zločinačke skupine (iz Albanije, Kosova i “Bivše Jugoslavenske Republike Makedonije”) imaju glavnu ulogu u Europi u raspačavanju heroina naveliko.³⁶

Kokain se proizvodi od listova koke uzgajane u Latinskoj Americi, pa iako je u prvom redu namijenjen objema Amerikama, značajan dio se prokrijumčari u Europu preko Španjolske i Nizozemske, dok kokain u Jugoistočnu Europu dolazi preko jadranskih luka i zemaljskim putevima i sa sjevera i sa juga.

Jedina droga koja se proizvodi u Jugoistočnoj Europi jest kanabis, osim Albanije koja se izgleda pojavljuje i kao izvoznik. Sve druge zemlje bilježe nizak stupanj proizvodnje za domaću uporabu.

Što se tiče ATS (‘stimulansi tipa amfetamina’), Kina, Burma i Filipini glavne su zemlje podrijetla, dok se čini da je europska proizvodnja metaamfetamina koncentrirana u Češkoj Republici. Međutim, glavne zemlje podrijetla amfetamina u globalnim razmjerama su europske zemlje, posebno Nizozemska, Poljska, Belgija i Litva, dok je Nizozemska glavni izvor ekstazija u globalnim razmjerima. Izgleda da postoji porast trgovanja prekursorima kemikalija koji se odvija preko Balkana, a koji služe za proizvodnju izvan regije, ili su prvi koraci proizvodnje droga u regiji.

Novija izvješća i podaci ukazuju na sljedeće trendove i probleme :

- S obzirom na potražnju, Europa je vjerojatno najprofitabilnije tržište u svijetu. Blizina takvoga tržišta i značenje balkanskog puta ukazuje na to da će trgovanje drogom biti i dalje u žarištu provođenja zakona.
- Unutar Europske unije (25), između 1,2 i 2,1 milijuna osoba u dobnoj skupini od 15 do 64 godine definirano je “problematičnim uživateljima droga”.³⁷ Od toga je između 0,85 i 1,3 milijuna onih koji droge ubrizgavaju. Dok se broj smrtnih slučajeva zbog predoziranja u Europskoj uniji smanjuje, u nekim novim članicama EU, kao i u nekim drugim europskim zemljama – uključujući Estoniju, Latviju, Rusku Federaciju i Ukrajinu – veza između uporabe droga ubrizgavanjem i HIV-a/SIDA-e osobito je zabrinjavajuća.

³⁴ Konvencija o opojnim drogama (1961.), Konvencija o psihotropnim tvarima (1971) i Konvencija protiv nedopuštenog trgovanja opojnim drogama i psihotropnim tvarima (1988.)

³⁵ Ovo očigledno uključuje uporabu *poly*-droga. Podaci prema UNODC 2005. Dok 5% rabi tvari pod međunarodnom kontrolom, 30% svjetske populacije rabi duhan.

³⁶ UNODC (2004.), str. 71.

³⁷ Vidjeti EMCDDA 2004. ‘Problematična uporaba droga’ definirana je kao ‘ubrizgavanje droge radi dugog trajanja / redovna uporaba opijata, kokaina i/ili amfetamina’.

- U Jugoistočnoj Europi podaci o zlouporabi droga rijetki su i zastarjeli. Među novim zemljama za koje postoje podaci, Hrvatska ima najveći broj užiavatelja koji iznosi 0,7% stanovništva dobi između 15 i 64 godine. Slijede Albanija s 0,5 i "Bivša Jugoslavenska Republika Makedonija" s 0,4% za opijate (heroin). U uporabi kokaina, Hrvatska prednjači s 0,2% u usporedbi sa "Bivšom Jugoslavenskom Republikom Makedonijom" s 0,01%. Uporaba kanabisa izgleda da je najraširenija od svih droga: 3,9% užiavatelja od stanovnika dobi od 15 do 34 godine u Hrvatskoj, 2,6% u Albaniji (dobi od 15 do 24) i najniža u "Bivšoj Jugoslavenskoj Republici Makedoniji" s 0,7%. Podaci o uporabi amfetamina u Hrvatskoj su iz 1997. godine i iznose 0,3%, dok su podaci za "Bivšu Jugoslavensku Republiku Makedoniju" iz 1995. godine još niži, 0,01%. I na kraju, podaci za uživanje ekstazija su 0,5% za Hrvatsku i 0,3% za "Bivšu Jugoslavensku Republiku Makedoniju".³⁸ U usporedbi s drugim zemljama Istočne Europe, Hrvatska se nalazi u sredini, dok je "Bivša Jugoslavenska Republika Makedonija" nisko na ljestvici po broju užiavatelja opojnih droga.
- Bez obzira na odgovore, domaća tržišta opojnih droga i zlouporaba droga u svim ovim zemljama jest problem u porastu.³⁹ S obzirom na uočeno kretanje, ove zemlje bi trebale poraditi na tome da ga kvantitativno izraze.
- Trgovanje opojnim drogama drži se jednom od najznačajnijih djelatnosti organiziranih zločinačkih skupina u Europi. Imajući na umu važnost balkanskog puta koji prolazi kroz sve zemlje regije, to je i jedan od najznačajnijih problema ovih zemalja. Podaci o zaplijenjenim količinama potvrđuju pretpostavke o tržištima opojnim drogama, osnovnim putevima trgovanja i ulozi organiziranih zločinačkih skupina (vidi donju tablicu).
- Uzgoj maka za dobivanje opijuma i dalje se širi u Afganistanu, pokazujući da su napori međunarodne zajednice na kontroli droge u posttalibanskom režimu bili neuspješni. Ovo je imalo velik utjecaj na Europu i Balkan, ne samo u pogledu dostupnosti heroina nego i sigurnosti i stabilnosti, kao i kredibiliteta međunarodne zajednice u pogledu obnove oslabljenih poslijeratnih društava kao što su Afganistan, Kosovo i Bosna i Hercegovina.

³⁸ Podaci za Hrvatsku (1999.), "Bivšu Jugoslavensku Republiku Makedoniju" (1999. za heroin i ekstazi i 1998. za kanabis) i Albaniju (2000. za heroin i 2001. za kanabis) uzeti iz izvješća o uporabi droga u svijetu UNODC-a za 2004. Za druge zemlje u regiji podaci nisu dostupni.

³⁹ Ova tvrdnja potvrđena je u izvješću Državnoga ministarstva SAD-a "Međunarodna strategija za kontrolu opojnih sredstava" - *International Narcotics Control Strategy Report* iz 2005. godine.

Oduzimanje droga na "Balkanskom putu" između 1998. i 2004. godine u kilogramima i jedinicama

Zemlja	Droga	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.*
Albanija	Heroin	--	7.122	47.000	4.500	71.714	114.475	155.925
	Kokain	-	2.159	4.000	0.266	0.006	1.286	2.4
	Kanabis trava	-	4395.156	6604.0	6915.0	13717.899	7760.170	4544.154 marihuana 73757 biljke
	Kanabis smola	-	-	-	-	-	-	1.185
	Ekstazi	-	-	-	-	-	-	10 u
	Amfet.	-	0.009	-	-	10 u	50 u	-
Bosna i Hercegovina	Heroin	0.686	1.125	0.375	1.900	3.265	-	5.036
	Kokain	0.005	-	164.392	-	0.240	-	-
Hrvatska	Kanabis trava	53.815	59.144	127.982	467.585	919.545	-	168.192
	Kanabis smola	-	0.002	-	0.060	-	-	-
	Ekstazi	-	-	-	-	1212 u	-	-
	Amfet.	-	-	-	-	117.000	-	-
	Heroin	50.09	13.230	7.041	19.569	46.359	85.727	-
	Kokain	6.426	1.807	913.127	1.487	3.365	380.769	-
	Kanabis trava	20342.877	200.898	797.501	737.911	608.070	435.037	-
	Kanabis smola	2.878	6.555	1.041	4.559	2.107	2.281	-
	Ekstazi	-	15421 u	9979 u	12906u	110632u	29840u	-
	Amfet. (kg jedinice)	0.765 9106 u	1.110 15429 u	2.124	0.931	28.026	3.814	-
"Bivša Jug. Republika Makedonija"	Heroin	91.672	14.375	90.789	110.882	28.572	66.145	242.000
	Kokain	0.040	2.955	4.689	5.860	0.342	0.342	0.131
Srbija i Crna Gora ⁴⁰	Kanabis trava	1136.752	698.098	1333.399	99.115	29.234	180.681	550.000
	Kanabis smola	1.164	0.089	427.519	309.846	258.406	423.564	-
	Ekstazi	787 u	5532 u	280 u	45 u	0.002 kg 18 341 u	-	-
	Amfet.	-	-	-	-	7.015	-	-
	Heroin	-	-	-	62.518	43.462	278.760	-
	Kokain	-	-	-	3.723	1.962	6.021	10.000
Bugarska	Kanabis trava	-	-	-	1230.224	1729.501	1464.955	-
	Kanabis smola	-	-	-	4.534	6.814	1.113	-
	Ekstazi	-	-	-	0.079 kg 10811 u	10 000 u	0.060kg	2000000
	Amfet.	-	-	-	0.087	-	96816 u	-
	Heroin	219.632	265.249	2067.201	1550.629	535.09	778.637	784.000
	Kokain	685.585	17.010	4.333	12.752	35.282	8.884	-

⁴⁰ Za više podataka o trgovanju opojnim drogama u Crnoj Gori i Kosovu vidjeti poglavlje o Profilima zemalja.

Turska	Kanabis trava	1527.562	29365.00	295.947	183.061	1308.970	689.051	113.000
	Kanabis smola	0.680	0.010	514.017	422.584	88.476	384.509	-
	Ekstazi	-	-	4524 u	7.900 kg	1.500 kg	1097 u	-
	Amfet.	150 u	87.129kg	209.930	64.676	173.950	587.408	-
	Kg I jedinice		22928 u	18491	760	145347	140688	-
	Heroin	4651.486	3862.472	6337.747	3998.880	2582.676	4704.736	8900.000
	Kokain	604.880	13.153	8.444	2.010	7.734	2.833	206.000
Slovenija	Kanabis	9295.822	9009.040	28637.130	10096.848	5462.376	6959.763	-
	Kanabis smola	9349.290	2060.258	71.000	268.277	1220.725	863.551	-
	Ekstazi	3559 u	-	33894 u	121508 u	98989 u	473240u	-
	Amfet.	479403 u	1231964u	295037u	1090486u	9063992u	5375197u	-
	Heroin	46.106	32.270	392.065	88.930	68.670	150.173	-
	Kokain	3.522	1.580	0.098	1.080	55.380	1.610	-
	Kanabis trava	2772.604	249.156	3413.025	177.880	1099.940	219.570	-
	Kanabis smola	1.958	64.622	1.022	2.360	0.120	0.590	-
	Ekstazi	4496 u	1749 u	0.053 kg 27 974 u	1852 u	7877 u	2847 u	-
	Amfet.	0.679 kg 534 u	0.652 kg 818 u	0.218 kg 28546 u	0.664 kg 98 u	0.030 kg 390 u	373 u	-

*Podaci za razdoblje od 1998. do 2004. godine uzeti iz izvješća UNODC-a "World Drugs Report 2005.". Podaci za 2004. g. uzeti su iz izvješća Državnog ministarstva SAD-a "International Narcotics Control Strategy Report" za godine 2003. i 2004., osim Albanije koja je sama dostavila podatke.

Napomena: Kosovo je izvijestilo o oduzimanju opojnih sredstava koji podaci možda nisu uključeni u izvještaj UNODC-a o podacima koji predstavljaju Srbiju i Crnu Goru. U razdoblju od lipnja do prosinca 2003. godine, 38 kg heroina oduzeto je na Kosovu, dok je 24 kg i 28 kg heroina oduzeto u Italiji i Bugarskoj kao rezultat iste istrage. U 2004. godini, 45,5 kg heroina oduzeto je na Kosovu, dok je 504,5 kg heroina oduzeto u Austriji, Njemačkoj, Italiji, Švicarskoj, Srbiji, Bugarskoj i Albaniji, a kao rezultat istraga nad trgovcima drogama s Kosova.

3.1.3 Trgovanje ljudima

Trgovanje ljudima pitanje je kojim se bave vlade mnogih europskih zemalja već nekoliko godina. To se između ostalog odražava u potvrđivanju "Protokola o trgovanju" uz Konvenciju iz Palerma⁴¹ koje je do lipnja 2005. godine provelo četrdeset europskih zemalja i sastavljanja Europske konvencije protiv trgovanja ljudima u okviru Vijeća Europe. Također, i zemlje Jugoistočne Europe usmjerile su napore u istom pravcu.

Za razliku od oblika krijumčarenja migranata koji se usmjerava na ilegalne granične prelase, kod trgovanja ljudima u pitanju je kršenje ljudskih prava osobe eksploatacijom, često kroz mreže organiziranoga kriminala.⁴² Zbog toga je to manje problem kojim se treba baviti politika migracije, a više problem zaštite žrtava i njihovih prava i kažnjavanja trgovaca i njihovih pomoćnika.

Trgovanje ljudima često uključuje zločinačke organizacije, koje se služe prijetnjom ili uporabom sile, prinudom, prijevarom, dovođenjem u zabludu ili drugim sredstvima. Trgovanje ljudima često uključuje nekoliko odvojenih, ali usko povezanih radnja, kao što su vrbovanje, prijevoz, smještaj i iskorištavanje, što nije jednokratni događaj, nego se odvija tijekom određenoga razdoblja. Organizirane zločinačke skupine iskorištavaju tržišne mogućnosti za seksualne usluge i jeftinu radnu snagu na jednoj strani (potražnja) i ugroženost žena i djece u mnogim zemljama na drugoj strani (ponuda). Osim toga, oni računaju na visoku zaradu i relativno nizak stupanj rizika od kontrole i sankcija.

Poznavajući važnost "Balkanskog puta" za krijumčarenje i nedopušteno trgovanje nizom roba koje su tražene na europskim tržištima, ne čudi činjenica da velik broj žena žrtava trgovanja stigne ovim putem.

Posao trgovanja ljudima obično funkcionira na sljedeći način:

- **Vrbovanje:** Žene se javljaju na oglase za poslove čuvanja djece, poslove manekenke, frizerke, plesačice, konobarice i sl. objavljene u novinama ili na internetu. Isto tako ih prijatelji ili rođaci pozivaju ili ohrabruju da traže prilike za "posao na Zapadu".⁴³
- **Prijevara povezana s osobnim ispravama:** Za prijevoz i isprave brinu se organizirane zločinačke skupine.
- **Vezivanje dugom:** Osobne isprave im se često po dolasku oduzimaju i žene se suočavaju s velikim iznosom novca koji duguju trgovcu za prijevoz, a koji treba vratiti prostitucijom.
- **Prisila:** Često se pribjegava nasilju kako bi se žene prisilile na prostituciju. Brojna su izvješća o ženama koje drže u izolaciji, premlaćuju ih, siluju, prisiljavaju na uporabu droge kako bi ih se "slomilo" i natjeralo da rade. U tu svrhu se i prijeti njihovim obiteljima.

⁴¹ Protokol za sprječavanje, suzbijanje i kažnjavanje trgovanja ljudima, naročito ženama i djecom, dopunjuje Konvenciju Ujedinjenih naroda o međunarodnom organiziranom kriminalu, koja je usvojena rezolucijom A/RES/55/25 od 15. studenoga 2000. g. na 55. sjednici Glavne skupštine Ujedinjenih naroda.

⁴² Prema članu 3. (a) Protokola: "Trgovanje ljudima podrazumijeva vrbovanje, prijevoz, smještaj ili prijam osoba, prijetnjom ili uporabom sile ili drugim oblicima prinude, otmicom, prijevarom, dovođenjem u zabludu, zlouporabom moći ili osjetljivoga položaja ili davanjem ili primanjem novca ili koristi radi dobivanja pristanka osobe koja ima kontrolu nad drugom osobom, u svrhu iskorištavanja. Iskorištavanje podrazumijeva, najmanje, iskorištavanje prostitucije drugih, ili drugih oblika spolnog iskorištavanja, prisilni rad ili usluge, ropstvo ili postupanje slično ropstvu, podčinjenost ili uklanjanje organa".⁴³ Prema istraživanju provedenom u Srbiji, 64% osoba koje vrbuju poznanici su žrtava. (Nikolić-Ristanović 2004).

- **Daljnje iskorištavanje:** Žrtve se dalje prodaju ili razmjenjuju između zločinačkih skupina ili zemalja kako bi se osigurala “svježa roba” na tržištu, spriječilo otkrivanje i žrtve dezorijentirale tako da ne mogu uspostaviti vezu koja bi im pomogla da pobjegnu.

Već izvjesno vrijeme trgovanje ljudima predstavlja ozbiljan problem u zemljama Jugoistočne Europe. Regija je bila i tranzitni put i odredište, a sve više i zemlja podrijetla. Štoviše, blizina zemalja podrijetla kao što su Moldavija, Rumunjska i Ukrajina s jedne strane i zemalja kao što su Grčka i Italija koje su ulazne zemlje za EU s druge strane, dopušta tijesnu suradnju kriminalnim mrežama trgovanja s Kosova, iz Albanije, Bosne i Hercegovine, Srbije, “Bivše Jugoslavenske Republike Makedonije”.

Nazočnost međunarodnih oružanih snaga na Kosovu i u Bosni i Hercegovini – otprilike 20000 KFOR trupa, 7000 EUFOR trupa u BiH⁴⁴ i više od 250 međunarodnih organizacija i NVO-a na početku je stvorila značajnu potražnju za seksualnim uslugama u kasnim 1990-im godinama i ranim 2000-im, i pretvorile Kosovo i Bosnu i Hercegovinu u odredište za žene žrtve trgovanja.⁴⁵ Do siječnja 2004. godine, UNMIK-ov popis barova i mjesta zabranjenih za zaposlenike KFOR-a i UNMIK-a, od kojih je za neke postojala sumnja da su uključeni u trgovanje,⁴⁶ porasla je s 18 krajem 1990-tih, 75 u siječnju 2001.g. na više od 200 do siječnja 2004. godine.⁴⁷ U Bosni i Hercegovini i na Kosovu, mnoga javna mjesta gdje su se nudile seksualne usluge zatvorena su zahvaljujući naporima služba za provedbu zakona i među stranom klijentelom smanjen je broj pripadnika stranih trupa zbog politike “zabrane” posjećivanja.⁴⁸ Ovo je možda bio čimbenik koji je pridonio prelasku s međunarodne na domaću klijentelu.

Iz odgovora na upitnik može se zaključiti:

- U Albaniji su 2003. g. kazneno gonjene 24 zločinačke skupine umiješane u trgovanje ljudima, dok je u prvih devet mjeseci 2004. g. razbijeno 13 skupina u 73 zabilježena slučaja trgovanja ženama radi spolnog iskorištavanja, s 115 počinitelja. Također je zabilježeno 9 slučaja trgovanja djecom, u koje je bilo umiješano 11 počinitelja. Ovi brojevi su niži u odnosu na prijašnje godine.

⁴⁴ Od 1996. do 2004. g. postrojbe SFOR-a brojile su 32.000 članova na početku i 12.000 u 2003. g. Trenutno postrojbe EURFOR-a imaju 7000 članova (<http://www.nato.int/sfor/docu/d981116a.htm>). Godine 1999., KFOR je imao 46.000 članova postrojba na Kosovu (<http://www.nato.int/kfor/kfor/about.htm>). Godine 2004. KFOR je imao približno 20.000 članova trupa na Kosovu (Amnesty International <http://web.amnesty.org/library/index/ENGEUR050022004>).

⁴⁵ Vidjeti Priopćenje za tisak Amnesty Internationala *Kosovo: Trafficked women and girls have human rights* od 5. lipnja 2004. g. (<http://news.amnesty.org/mavp/news.nsf/print/ENGEUR700122004>) and *Kosovo: International peacekeepers fuelling explosion in sexual exploitation, trafficking and human misery*, 6. svibnja 2004.; *Human Rights Watch Hopes Betrayed: Trafficking of women and girls to post-conflict Bosnia and Herzegovina for forced prostitution*, Vol 14, broj 9, studeni 2002. g. i *Kosovo UN troops 'fuel sex trade'*, BBC news, 5. lipnja 2004. g., news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/2/hi/europe/3686173.stm.

⁴⁶ “Zabranjena” mjesta također uključuju i barove koji se smatraju nesigurnima za UNMIK-ovo osoblje uopće, ne samo zbog onih za koje se sumnjalo da su bili uključeni u trgovanje ženama. Razgovor s UNMIK-ovim službenikom, lipanj 2005.

⁴⁷ Djelomičan razlog da je broj barova na popisu “zabranjenih” porastao možda ima veze s uspostavom odjela za Trgovanje i procesuiranje pri UNMIK-u (TPIUs) u 2001.g. i zbog povećanog zanimanja UN-a za borbu protiv trgovanja. Možda je 1999. bilo više od 18 barova za koje se sumnjalo da služe trgovanju i prostituciji, ali u to vrijeme nije postojala policijska postrojba za ovu vrstu kriminala. Broj “zabranjenih” mjesta može samo orijentacijski pružiti odraz indeksa rasta u trgovanju i prostituciji. UNMIK Trafficking and Prosecution Investigative Unit’s (TPIU) izvješće *End of Year Report 2003*, Amnesty International (2004.) i razgovor sa UNMIK-ovim službenikom, lipanj 2005.

⁴⁸ Navodno, u Bosni i Hercegovini međunarodno osoblje nije se samo koristilo seksualnim uslugama već je bilo uključeno i u slučaj trgovanja. Vidjeti tekstove *Outside the Law* i *Sex-slave whistle-blowers vindicated* Roberta Cappsa, iz srpnja i kolovoza 2002. g., www.salon.com.

- U odnosu na druge zemlje u regiji, hrvatsko tržište za trgovanje ljudima je maleno. Godine 2004. bile su 3 organizirane zločinačke skupine s 11 počinitelja umiješanih u 3 zabilježena slučaja. Tri počinitelja iz jedne organizirane skupine su procesuirana. Ovaj podatak ukazuje na to da je Hrvatska i dalje zemlja tranzita, iako ima informacija da se maloljetnice izvoze iz Bosne i Hercegovine na hrvatsku obalu u ljetnim mjesecima radi spolnog iskorištavanja.⁴⁹
- “Bivša Jugoslavenska Republika Makedonija” izvijestila je o 21 zabilježenom slučaju, koji su uključivali 13 zločinačkih skupina s 52 počinitelja.
- Srbija je zabilježila 17 slučaja trgovanja, od kojih je 8 procesuirano, sa 16 zabilježenih organiziranih zločinačkih skupina, od kojih je 7 procesuirano, sa ukupno 106 odnosno 103 počinitelja, dok je Crna Gora zabilježila 10 slučaja u kojima je sudjelovao 31 počinitelj. Kosovo je zabilježilo 82 slučaja što je imalo za posljedicu uhićenje 86 počinitelja. Međutim, broj organiziranih zločinačkih skupina uključenih u trgovanje nije poznat.

Većina žrtava su žene i djevojčice koje su strankinje u zemljama u kojima ih se iskorištava. Uglavnom su iz zemalja srednje i istočne Europe. Moldavija, Rumunjska, Ukrajina, Ruska Federacija, Bugarska i Litva najčešće se spominju kao zemlje podrijetla. Na primjer:

- U Albaniji, broj žrtava kojima je pomoć pružila Međunarodna organizacija za migracije IOM opao je s 455 žrtava u 2000. godini na 38 u 2003. godini. Od ovoga broja 4 su žrtve bile iz Srbije i Crne Gore, dok je ostalih žrtava iz Moldavije, Bugarske i Rumunjske bilo ukupno 15, što čini velik pad u odnosu na 2000. godinu, kada je pomoć dobilo 155 stranih državljanke.⁵⁰
- U Bosni i Hercegovini, 53 žrtve su primile pomoć IOM-a u 2003. godini, od kojih je većina bila iz Rumunjske, Moldavije i Ukrajine, dok je 7% podrijetlom bilo iz Srbije i Crne Gore.
- U Hrvatskoj, 18 žrtava trgovanja je evidentirano u 2003. godini, od čega su 2 bile državljanke Hrvatske.⁵¹
- Na Kosovu, 48% žrtava koje su dobile pomoć IOM-a u razdoblju od 2000. do 2003. godine bilo je iz Moldavije, zatim slijedi 21% iz Rumunjske, 14% iz Ukrajine. Druge su iz Bugarske, Albanije i Srbije i Crne Gore. Prema IOM-u, postoji velik broj domaćih žrtava kojima se interno trgovalo (83 žrtve s Kosova koje navodi IOM u 2003. godini), posebno maloljetnice koje su imale oko 15 godina.⁵² Prema službenim podacima UNMIK-ova Odjela za trgovanje ljudima (THBS)⁵³ za 2004. g., 17 od 48 žrtava kojima je ovaj odjel (THBS) pomogao bile su iz Moldavije, 13 iz Albanije i samo 11 s Kosova.
- U Srbiji, policija je zabilježila 109 žrtava trgovanja u 2002. godini, a 49 u 2003. godini,⁵⁴ od kojih je većina bila iz Rumunjske, Moldavije, Ukrajine i Rusije.⁵⁵ Izgleda da je u porastu fenomen internoga trgovanja domaćim žrtvama, osobito maloljetnicama.

⁴⁹ Ibid., str. 45.

⁵⁰ IOM (srpanj 2004.), str. 17-18.

⁵¹ UNICEF/UNOHCHR/OSCE (2004.), str. 108.

⁵² Vidjeti Amnesty International (2004.) i IOM (srpanj 2004.) str. 63-64.

⁵³ Podaci UNMIK-ova Odjela za trgovanje ljudima (THBS) koji je nedavno zamijenjen Odjelom za trgovanje i prostituciju (TPIU).

⁵⁴ UNICEF/UNOHCHR/OSCE (2004.), str. 116.

⁵⁵ Nikolić-Ristanović i drugi. (2004.)

U prvoj polovini 2004. godine, lokalna NVO ASTRA pružila je pomoć za 30 žrtava, od kojih su 22 bile domaće državljanke, a samo 8 strankinja.

- Slično je i u Crnoj Gori gdje je 12 žrtava trgovanja primilo pomoć od lokalne NVO u 2003. godini, od kojih su tri bile interno trgovana djeca.⁵⁶
- U "Bivšoj Jugoslavenskoj Republici Makedoniji", 132 strane državljanke su zabilježene kao žrtve trgovanja, od kojih je 19% bilo mlađe od 18 godina, a 3-4% su bile mlađe od 15 godina. Zajedničko izvješće UNICEF/UNOHCHR/OSCE o trgovanju ljudima u regiji ukazuje na rastući problem s interno trgovanim domaćim žrtvama.⁵⁷ Ovaj fenomen nije potkrijepljen službenim podacima ovlaštenih organa, koji svake godine bilježe određeni broj slučajeva.

Sljedeći zaključci mogu se izvući u svezi s trgovanjem ljudima u Jugoistočnoj Europi:

- U Jugoistočnoj Europi uopće, izgleda da opada trgovanje ljudima – ili je barem manje vidljivo. Prema nedavnom izvješću:⁵⁸
 - Manje žrtava se vraća iz zemalja u regiji u svoje zemlje podrijetla.
 - Manji broj žrtava traži pomoć.
 - Veći broj žrtava vraća iz zemalja Europske unije u svoje zemlje podrijetla.
 - Manje je ilegalnih migranata registrirano u tranzitnim zemljama regije.
 - Manje je izvješća o trgovanju ljudima u ovoj regiji.
- Zabilježena je promjena profila žrtava, a osobito je povećan broj domaćih žrtava interno vrbovanih. Iako se podaci IOM-a i službeni podaci ovlaštenih domaćih organa donekle razlikuju, posebno u "Bivšoj Jugoslavenskoj Republici Makedoniji" i na Kosovu, problem domaćega vrbovanja ne može se marginalizirati.
- Izgleda da je trgovanje preko jedne granice, kao i interno trgovanje domaćim žrtvama koje služe povećanom tržištu seksualnih usluga, kako lokalnom tako i regionalnom, i dalje ozbiljan problem. Kada jednom interno trgovane žrtve steknu neko "iskustvo", može ih se prebaciti preko granice. Pa ipak mnoge zemlje trgovanje ljudima i dalje drže problemom ilegalne migracije – čiji su uzroci problem neke druge države. Interno trgovane žrtve drže se dijelom staroga zanata prostitucije i ovlašteni organi takvi država tek ih trebaju prepoznati kao rastući fenomen. Ovo ima svoje implikacije na žrtve (kojima se negira pravo na zaštitu i potporu), kao i na službe koje provode zakon (gdje je deportacija upućena na duge istrage u svezi s organiziranim kriminalom). Ovo može objasniti zašto je u cijeloj Europi provedeno malo istraga o organiziranom kriminalu u svezi s trgovanjem ljudima.
- U usporedbi s prijašnjim godinama, žrtve kojima je pomogao IOM u 2003. godini pokazuju povećanu svijest o mogućnostima da se njima trguje, ali su ipak bile spremne na rizik napuštajući svoju zemlju podrijetla. Iako se vrbovanje i dalje oslanja na dobro uhodane metode (vidjeti gore), primijećeno je da vrbuju upravo žene koje su i same

⁵⁶ UNICEF/UNOHCHR/OSCE (ožujak 2005.), str. 118.

⁵⁷ Ibid., str. 110.

⁵⁸ UNICEF/UNOHCHR/OSCE-ODIHR (2005.): Trgovanje ljudima u Jugoistočnoj Europi 2004. – naglasak na prevenciji. Mora se naglasiti, međutim, da su podaci koji dolaze iz različitih izvora često proturječni. Stoga se svaki zaključak o pozitivnim ili negativnim kretanjima mora donositi veoma oprezno.

najčešće bile žrtve trgovanja. Ova vrsta vrbovanja oslanja se na suptilna sredstva kontrole kroz zajedničko znanje o tome odakle žrtve dolaze i tko su im članovi obitelji.⁵⁹

Većinom vrbuju osobe koje su iste narodnosti kao i žrtve, nakon čega se žrtva prebacuje na strana tržišta. Čini se, međutim, da su žrtve iz Moldavije za tržišta u Bosni i Hercegovini i "Bivšoj Jugoslavenskoj Republici Makedoniji" vrbovali trgovci upravo iz ovih zemalja. Taj novi trend navodi na zaključak da možda postoji povećana potražnja na ovim tržištima ili su organizirane zločinačke skupine iz ovih država postale moćnijima i žele isključiti posrednika.

- Na Kosovu i u Bosni i Hercegovini, čini se da trgovane žene koje su uključene u posao pružanja seksualnih usluga imaju bolje uvjete za život – niska, ali redovita primanja i bolji privatni smještaj. Izgleda da se smanjuje nasilje radi kontroliranja žrtava i biva zamijenjeno boljim tretmanom da bi se odbila neželjena pozornost, a što se čini u kombinaciji s nenasilnim oblicima kontrole kao što su ovisnost o drogama i alkoholu.⁶⁰
- Domaća klijentela i domaća tržišta rastu i razvijaju se. Zatvaranje barova i klubova u Bosni i Hercegovini dovelo je do pomjerenja tržišta u tom smislu da se sadaseksualne usluge nude u privatnim stanovima i putem " Eskort " službi za pratnju, što je mnogo teže za otkriti i kontrolirati. Također, uslijed zabrana nametnutim stranim trupama u Bosni i Hercegovini i na Kosovu, tržište seksualnog iskorištavanja sada preventivno služi domaćoj klijenteli⁶¹. Ovo se čini rastućim trendom ne samo u Bosni i Hercegovini i na Kosovu već i u regiji, uzrokujući nove opasnosti i izazove za javno zdravlje.⁶²
- Djeca čine značajan udio u broju žrtava. U nekim zemljama Jugoistočne Europe 50% žrtava, čak i više od toga, navodno su mlađe od 18 godina, znači da su djeca.⁶³ Zemlje kao što su " Bivša Jugoslavenska Republika Makedonija ", Srbija i Albanija također bilježe trgovanje djecom radi prosjačenja, prostitucije ili tajnovitijih namjena kao što su ilegalno usvajanje ili vađenje organa radi presađivanja. Premda je zabilježen vrlo malen broj slučajeva, primijećeno je i trgovanje muškarcima i dječacima iz Albanije radi spolnog iskorištavanja. Grčka je glavno odredište za trgovanu djecu iz Albanije. Prema izvješćima iz sredstava priopćavanja, u ljeto 2004. godine djeca su navodno bila krijumčarena u Atenu radi organiziranoga prosjačenja za vrijeme Olimpijskih igara.⁶⁴
- Pored nasilja i zastrašivanja, korupcija i prijevara se pojavljuju kao rašireno sredstvo za pomaganje i omogućivanje trgovanja i zaštitu tog biznisa. Trgovanje ljudima zahtijeva da javni službenici zatvore oči pred tim problemom (kao kod internoga trgovanja) ili da aktivno surađuju (službenici na vizama, službenici za imigraciju, osoblje veleposlanstava, carina, granične policije, policije, službenika koji izdaju radne dozvole i drugi). Redovita zaštita od strane političara ili osoba od utjecaja, ili profesionalaca iz privatnoga sektora (putničke agencije, uslužne djelatnosti i drugo) u različitim fazama lanca trgovine veoma su važni za ovaj kriminal, omogućujući kriminalcima zavidnu razinu fleksibilnosti i prilagodljivosti naspram napora koje čine službe za provedbu zakona. Suradnja ili tajni dogovor službenika ustanova za provedbu zakona i

⁵⁹ Npr. u Njemačkoj, od 1110 osumnjičenih trgovaca, za 31% se sumnja da dolaze iz srednje ili istočne Europe, od kojih 21% čine žene, često i same prostitutke, koje sada vrbuju žene u svojim zemljama podrijetla ili ih dovode u javne kuće, odnosno tamo ih nadziru (BKA, Izvješće o stanju organiziranoga kriminala u trgovanju ljudima, 2003.).

⁶⁰ IOM (srpanj 2004.), str.10-12.

⁶¹ Do 90% klijentele na Kosovu su muškarci s Kosova, IOM (srpanj 2004.), str. 67. Navod UNMIK's TPIU.

⁶² Vidjeti IOM (srpanj 2004.), str. 10-12 i Obradović (2004.).

⁶³ Save the Children (2004.).

⁶⁴ Süddeutsche Zeitung 30. lipnja 2004.

službenika koji rade u kaznenom području te utjecajnih političara potrebni su da bi se trgovci zaštitili od kaznenoga gonjenja, a u cilju smanjivanja štete za kriminalne mreže.⁶⁵

⁶⁵ Vijeće Europe (2002.): Trgovanje ljudima i korupcija (PACO Programme, TP 28 rev). Strasbourg.

3.1.4 Krijumčarenje osoba

Globalizacija doprinosi značajnom porastu krijumčarenja osoba⁶⁶ i trgovanja ljudima, pri čemu su i krijumčarenje i trgovanje postali globalni poslovi organiziranih zločinačkih skupina.⁶⁷

U Europi, krijumčarenje osoba – kao jedan od izraza ilegalne migracije – predstavlja pitanje visokoga političkoga naboja i nalazi se na samom vrhu dnevnog reda Europske unije već neko vrijeme, među ostalim predmetima vezanima za proširenje EU-a, slobodu kretanja ljudi i pristupa tržištima rada ili ksenofobiju i rasizam. Na primjer, retorika u svezi nedavnog referenduma o ustavu Europske unije u Francuskoj i Nizozemskoj sadržavala je i, između ostaloga, nedostatak spremnosti da se primi velik broj stranaca.

Jugoistočna Europa uglavnom je tranzitno područje za krijumčarenje osoba. Vezano za krijumčarenje osoba i organizirani kriminal s tim u svezi mogu se utvrditi sljedeća kretanja i problemi:

- Sve veći broj europskih zemalja govori o organiziranom kriminalu u svezi s krijumčarenjem ljudi, od čega velik dio dolazi "Balkanskim putem". Iz odgovora zemalja proizilazi jaka uloga organiziranih zločinačkih skupina sa sve sofisticiranijim sredstvima koja se koriste za krijumčarenje, kao i suradnjom različitih zločinačkih skupina uzduž krijumčarskih ruta. Na primjer:
 - Prije zatvaranja morskoga puta krijumčarenja iz Albanije u Italiju, približno 95 000 imigranata iskoristilo je ovaj način da uđu u Europsku uniju, čime je između 1999. i 2002. g. ostvarena dobit od 58 do 96 milijuna eura. Broj imigranata je od tada smanjen. Uporaba zemaljskih puteva od tada je dobila na važnosti, osobito granica s Kosovom, gdje je 174 km duge granice, koja pokriva slabo pristupačan planinski teren, i dalje slabo ili nikako nadzirano.⁶⁸ U prvih devet mjeseci 2004. godine, podaci govore o 365 slučajeva ilegalnoga prelaska granice i organiziranja i pomaganja u ovom procesu, uključujući 644 počinitelja, uglavnom podrijetlom Kosovara. Što se tiče broja slučajeva, Albanija je u 2003. godini zabilježila 16 slučajeva u koje je umiješano isto toliko organiziranih skupina, uključujući ukupno 58 počinitelja. Čini se da se za ilegalno prebacivanje (ljudi i oružja, droge i drugih roba) sjevernom granicom Albanije naročito koriste albanske skupine u uskoj suradnji s organiziranim zločinačkim skupinama iz "Bivše Jugoslavenske Republike Makedonije", Kosova i Srbije.
 - Hrvatska je također zemlja tranzita za migrante koji dolaze s istoka (Afganistan, Iračane, Kurde itd.). Hrvatska izvješćuje da se krijumčarenje preko njenoga teritorija organizira u suradnji s krijumčarima iz Bosne i Hercegovine i Crne Gore, u kojima je uspostavljeno nekoliko centara za primanje migranata dok čekaju da budu prebačeni

⁶⁶ Članom 3. Protokola protiv krijumčarenja migranata kopnom, morem i zrakom u dodatku Konvencije UN-a o Međunarodnom organiziranom kriminalu, krijumčarenje se definira kao "... omogućavanje, radi stjecanja izravne ili neizravne novčane ili druge materijalne koristi, ilegalnog ulaska osobi u državu potpisnicu čiji ta osoba nije državljanin ili u kojoj nema stalno prebivalište."

⁶⁷ Europsko stanovništvo stari i raste sporije nego u zemljama u razvoju, čime nastaje potreba za radnom snagom i Europa postaje atraktivnim odredištem za migrante. Prema podacima Međunarodne organizacije za migracije, od 130 milijuna međunarodnih migranata uopće, od 20 do 40 milijuna su nezakoniti migranti, a u svakom trenutku oko 4 milijuna nezakonitih migranata nalazi se u pokretu. Drži se da godišnje uđe u bogate zemlje Zapadne Europe oko 300 000 do 450 000 nezakonitih migranata. U isto vrijeme, zahtjevi za azil u 2003. godini pali su na najnižu razinu u posljednjih 20 godina, ukazujući na smanjenje zakonitih migranata, ali ne nužno i nezakonitih ulazaka i boravaka u Europskoj uniji. Vidjeti Vijeće Erobe (2005.), str. 35.

⁶⁸ IOM (srpanj 2004.), str. 70.

preko granice. Velik dio krijumčarenja migranata koncentrira se u Hrvatskoj i ide preko Zagreba. U 2004. godini zabilježeno je 15 slučajeva organiziranoga kriminala za krijumčarenje ljudi, uključujući 11 skupina, od kojih je 7 procesuirano i jedna osuđena.

- U 2003. g. "Bivša Jugoslavenska Republika Makedonija" bilježi 8 slučajeva organiziranoga krijumčarenja osoba, u što su uključene 4 skupine, s ukupno 12 osumnjičenih osoba.
- Prema podacima iz Crne Gore, 257 nezakonitih prelazaka granice zabilježeno je u 2003. godini, a 372 u prvih devet mjeseci 2004. godine, dok je u Srbiji zabilježeno 27 slučajeva organiziranoga kriminala za krijumčarenje osoba, u što je bilo uključeno 16 skupina sa 64 počinitelja, od kojih je procesuirano 19 predmeta, 5 skupina odnosno 37 osoba.
- I na kraju, na Kosovu je zabilježeno 234 slučajeva krijumčarenja osoba, dok stupanj organizacije i broj skupina nisu navedeni.

Prema podacima Interpola, "Balkanskim putem" u Zapadnu Europu krijumčare se migranti iz azijskih i srednjoistočnih zemalja preko Irana, Turske i Bugarske.⁶⁹ U usporedbi s trgovanjem ljudima, za krijumčarenje ljudi potrebno je manje operativnih finesa zbog manje složenih ciljeva ovoga tržišta kriminala. Složenost zločinačkih skupina tako je određena složenošću prebacivanja migranata preko granice. Skupine na srednjoj razini u mogućnosti su pružiti kompletan putni aranžman, od pribavljanja lažnih ili krivotvorenih isprava do prelaska međunarodnih granica nezakonitim sredstvima ili podmićivanjem, oslanjajući se na prijevoznicka poduzeća i putne agencije koji su često izravno povezani s krijumčarima ili su i sami krijumčari. Skupine na višoj razini mogu osigurati logističku potporu migrantima u zemlji krajnjeg odredišta, obično temeljem veza s društvom iste etničke pripadnosti ili državljanstva iz te zemlje.

Za krijumčarenje migranata u Zapadnu Europu koristi se nekoliko puteva, kopnom ili zrakom. Glavna značajka ovoga tržišta na Balkanu njegova je veoma regionalna narav. Zračne luke, kojima su se ranije koristili imigranti s Istoka, kao što su sarajevska i tuzlanska zračna luka u Bosni i Hercegovini, zatvorene za takav prijevoz zbog uvođenja boljeg viznog i graničnog režima. Otkad je uveden takav sustav, nezakoniti migranti su se samo premjestili na druge zračne luke kao što je prištinska zračna luka na Kosovu. Drugim riječima, ulazno mjesto se pomiče tamo gdje su vizni režim i granična kontrola najliberalniji, što dopušta jednostavno putovanje iz Istambula, Budimpešte, Sofije itd. i nastavak kopnenim putem na Zapad. Donošenje Uredbe br. 2005/16 o kretanju osoba na Kosovo i iz Kosova iz srpnja 2005. godine usmjereno na poboljšanje granične kontrole i u prvom redu cilja na operacije organiziranoga kriminala i trgovanja ljudima .

- Drugi trend koji su zemlje uočile jest da su neke osobe koje su ranije bile umiješane u trgovanje ljudima prešle na krijumčarenje osoba i roba preko granice. Razlog za to može biti povećana opasnost da budu uhvaćeni u trgovanju zahvaljujući naporima služba za provedbu zakona ili zbog konsolidiranja skupina trgovaca. U svakome slučaju, uočljivo je da se vještina stečena u jednoj vrsti kriminalne djelatnosti može lako primijeniti na drugu djelatnost kako se kriminalna tržišta mijenjaju i razvijaju.

Iako mreže koje se bave trgovanjem ljudima na području Balkana imaju korijen uglavnom u Istočnoj Europi, mreže krijumčara potječu čak iz Bangladeša, Pakistana, Indije i Kine.

⁶⁹ Vidjeti www.interpol.org

Ogromna većina praćenih migranata, međutim, i dalje su državljani Turske. Za ulazak u Europu, migranti iz Afrike koriste se putevima od Sjeverne Afrike do Južne Europe, preko Mediterana. Taj je put mnogo opasniji od "Balkanskoga puta" i stotine ljudi svake godine umre na moru.⁷⁰

Što se tiče točnoga broja migranata, postoji jasna crta između trgovanja ljudima, što podrazumijeva trajnije iskorištavanje, i krijumčarenja osoba preko granice. Često je nedovoljno uočljiva za države, uprkos protokolima uz Konvenciju Ujedinjenih naroda o međunarodnom organiziranom kriminalu. Brojevi prokrijumčarenih i prodanih osoba često su pomiješani, djelomično zato što je za rješavanje problema krijumčarenja potrebno manje sredstava i tu se računa na deportiranje, dok trgovanje ljudima zahtijeva složenu istragu, kao i zaštitu za žrtve, što pruža motivaciju za deportiranje žrtava i smanjenje njihova broja.

Politika protiv krijumčarenja osoba ponekad dopušta nenamjerne negativne posljedice sa stajališta ljudskih prava. Budući da zakonit ulazak u Europsku uniju postaje težim i granične kontrole strožijima, migranti se sve više oslanjaju na krijumčarske organizacije za organizaciju prijevoza. Ovo ne vrijedi samo za "ekonomske migrante" nego i za izbjeglice. Drži se da je od osamdesetih godina – a posebno od kraja hladnoga rata – pitanje azila za političke izbjeglice prvo rješavano putem imigracijskih kontrola, dok je u novije vrijeme "tvrđava-pristup" – kojim se pečate vanjske granice Europske unije, a inicijative kao što je Protokol o krijumčarenju Ujedinjenih naroda ostavljaju veoma malo otvorenih zakonitih puteva – doveo do kriminaliziranja izbjeglica, gurajući ih u ruke krijumčarima.⁷¹ Nedavna istraživanja potvrdila su:

- Velika većina osoba koje traže azil, a koje stignu u Europu, tražila je pomoć krijumčara ljudima u nekoj fazi svog putovanja.
- Učinak blanketnih zakonskih mjera je takav da se njima oni koji traže azil odvrćaju od uporabe sigurnijih oblika "lažne" migracije (npr. putovanje redovitim letom s krivotvorenim ispravama) i okreću "skrivenim" sredstvima koja su i skuplja i opasnija za žene, djecu i muškarce koji putuju (npr. putovanje u zaključanom kamionu).

⁷⁰ Drži se da je više od 3000 ljudi ubijeno između 1995. i 2003. godine kada su pokušali doći do Španjolske; više od 400 u 2003. kada su pokušali doći do Sicilije. U kolovozu 2004. 28 osoba se utopilo u blizini Sicilije.

⁷¹ John Morrison (2001.): Kako inicijative protiv trgovanja kriminaliziraju izbjeglice (CARF 61, travanj/svibanj 2001.).

3.1.5 Krijumčarenje zakonite robe

Krijumčarenje podrazumijeva nezakonit prijevoz roba preko granica radi utaje odnosno izbjegavanja plaćanja poreza i carina na takve robe. Organizirani kriminal povezan s krijumčarenjem uobičajeno se bavi visokotarifnim akciznim robama poput cigareta, alkohola, nafte i naftnih derivata, ali i vozilima i naoružanjem. Prema odgovorima u upitniku, u većini projektnih područja krijumčarenje je tržište za organizirani kriminal. Nedavno istraživanje provedeno u ovoj regiji pruža koristan opis u vezi s tim zašto je Balkan jedinstven u ovom pogledu:

“... [regionalna] nestabilnost u proteklih trinaest godina ugrozila je učinkovitu provedbu zakona u cijeloj regiji, povećala je značajno troškove regionalne trgovine i, sukladno tomu, udjele u krijumčarenju, što je za posljedicu imalo to da je postao uzgajalištem organiziranoga kriminala u regionalnim razmjerima.”⁷²

Rat na Balkanu tijekom 1990-ih godina, općenito, te trgovinska zabrana i zabrana uvoza naoružanja, konkretno embargo protiv Srbije, stvorili su jedinstvene mogućnosti i kreirali potražnju za visokotarifnim robama – naftom i naftnim derivatima, cigaretama i alkoholom. Ratno djelovanje za sobom je povlačilo dodjelu unosnih uvoznih dozvola i od strane države odobreno krijumčarenje u Srbiju, što je podrazumijevalo i simbiotski odnos između službenika sigurnosti, političara, službi i organa za provedbu zakona, policije i carinskih službenika s jedne, i organiziranih kriminalaca s druge strane. Sankcije su doprinijele razvoju regionalnih krijumčarskih kanala, kroz Bugarsku, Rumunjsku, “Bivšu Jugoslavensku Republiku Makedoniju”, Crnu Goru i Albaniju, putem kojim su krijumčareni nafta i naftni derivati, cigarete, oružje i ostala roba. Krijumčarenje je stoga postalo značajnim izvorom prihoda za različite skupine, od političkih elita do ljudi koji borave u pograničnim područjima, koji su se oslanjali na korupciju na nižim i na višim razinama kao glavni dio krijumčarskog poslovanja.⁷³

Premda su razmjeri porezne i carinske utaje i krijumčarenja umanjeni zbog normalizacije u regiji, krijumčarenje i dalje predstavlja značajan oblik kriminala. Krijumčarske mreže upostavljene tokom 1990-ih godina još su uvijek veoma aktivne, i razgranale su se na krijumčarenje i nedopušteno trgovanje svim robama, nezakonito ili zakonito, uvjetovane zahtjevima regionalnih ili zapadnih tržišta. Dosadašnji naponi na uspostavljanju režima PDV-a i liberalnija trgovina između ovih zemalja služit će funkciji smanjenja – ali ne i potpunog ukidanja – ovisnosti o prihodima od akciza i carina. U tom kontekstu, regionalno gospodarstvo i državni proračun i dalje će trpjeti gubitke.

U širem kontekstu, Europa je i dalje glavno duhansko tržište. Na zemlje članice Vijeća Europe otpada oko 30% svjetske proizvodnje cigareta, 60% globalnog izvoza i više od 50% globalnog uvoza. S obzirom na veličinu tržišta i potencijal za zaradu dodatnog profita prilikom izbjegavanja davanja iz ostvarenih prihoda, oko 25% cigareta proizvedenih na svjetskoj razini ili više od 210 milijarda cigareta (razlika između prijavljenih izvoza i uvoza) ide na crno tržište. Od toga, drži se da se jedna trećina krijumčari u zemlje i unutar zemalja članica Vijeća Europe. Odnedavno uvedena zabrana pušenja na javnim mjestima u zemljama EU, poput one u Republici Irskoj i Italiji, mogla bi djelovati u pravcu smanjivanja tržišta u Zapadnoj Europi. I pored toga, zemlje Istočne Europe vjerojatno će ostati najvećim potrošačima cigareta u doglednoj budućnosti.

⁷² Vidjeti izvješće Centra za demokratske studije *Corruption, Contraband and Organised Crime in Europe* (2003.), str. 8.

⁷³ *Ibid.*, str. 9.

U Jugoistočnoj Europi, Grčka je, čini se, jedna od najvećih zemalja iz kojih krijumčarene cigarete odlaze u Europu, dok je Italija ključna destinacija i zemlja tranzita.⁷⁴ Stoga nije iznenađujuće to što, u pogledu krijumčarenja cigareta, zemlje Jugoistočne Europe i dalje izražavaju zabrinutost, i to u ništa manjoj mjeri zbog toga što to predstavlja sastavni dio jednog većeg problema gospodarskoga kriminala.

Ostale robe se također krijumčare: akcizna roba (alkohol, nafta i naftni derivati), prehrambeni proizvodi i stoka, odjeća i tkanine itd., a sve one temelje se na sličnim metodama i mrežama. Odgovori ukazuju na sljedeće:

- U Albaniji, u 25% svih slučajeva krijumčarenja zabilježenih u 2003. godini radi se stoci, dok se u 19% slučajeva radi o duhanu, iza kojeg slijede prehrambeni proizvodi, alkohol te nafta i naftni derivati. U 2004. godini broj zabilježenih slučajeva skoro je udvostručen na 164, od kojih se kod većine radi o akciznoj robi čija vrijednost dostiže približno 144.000 eura. Kada se radi o predmetima koji se odnose na organizirani kriminal, u Albaniji je zabilježeno 14 slučajeva u koje je upleten isti toliki broj organiziranih skupina, s ukupno 62 počinitelja. Piratstvo i krivotvorenje u velikoj mjeri se odnose na robe proizvedene u inozemstvu i na one proizvedene u Albaniji, poput bezalkoholnih pića.
- Bosna i Hercegovina je izvijestila o povećanju krijumčarenja i prodaje piratskih proizvoda svih vrsta (alkohol, duhan, hrana itd.), naime, onih proizvedenih u susjednim državama koji su poznati i koje domaći potrošači vole. U 2003. godini BiH je zabilježila 19 slučajeva krijumčarenja koji su imali za posljedicu gubitak javnih prihoda u iznosu od 14.168.058 eura, dok su u 2004. godini bila 22 slučaja krijumčarenja koja su uzrokovala ukupan gubitak od 28.301.319 eura.⁷⁵ Glavni razlog za cvjetanje krijumčarskih tržišta leži u rascjepkanosti bosanskohercegovačkog unutarnjeg gospodarskog prostora, koji omogućava jedinstvene uvjete za porezne i carinske utaje u regiji, i postojanje tržišta koja prodaju krijumčarenu robu, kao što je tržnica Arizona u Brčko Distriktu. Za očekivati je da će združeni naponi Ureda Visokog Predstavnik i vlade BiH iz 2004. i 2005. godine na ujedinjavanju fragmentiranog sustava prikupljanja poreza i uspostavu Uprave za indirektno oporezivanje dati pozitivne rezultate u narednom razdoblju.⁷⁶
- Hrvatska uglavnom pati od krijumčarenja akciznih roba, s prijavljenih 18 slučajeva vezanih za organizirani kriminal, u koje je upleteno 17 skupina sa 127 počinitelja, od čega su 17 slučajeva, 12 skupina odnosno 101 počinitelj, kazneno gonjeni, što je do sada imalo za posljedicu donošenje osuđujuće presude u jednom od predmeta.
- Krijumčarenje cigareta u "Bivšoj Jugoslavenskoj Republici Makedoniji" obavlja se uglavnom preko albanske i grčke granice, što je također glavni put za krijumčarenje tehničke opreme poput mobilnih telefona, računala i računalnih dijelova. Tekstilna roba podrijetlom iz Kine krijumčari se preko Turske i Bugarske, što također predstavlja izvor prehrambenih proizvoda krijumčarenih u "Bivšu Jugoslavensku Republiku Makedoniju". Očigledno je, međutim, da se krijumčarenjem hrane opslužuje domaće tržište i da je ono povezano s brojnim pojedinačnim prelascima u privatnim vozilima radi prijevoza malih količina roba, tzv. "mravlja metoda". U ovaj oblik krijumčarenja hrane očigledno su upleteni nezaposleni ili nedovoljno zaposleni ljudi koji pokušavaju zaraditi dodatne prihode. Prepakiranje, mijenjanje deklaracije proizvoda, prodaja prehrambenih proizvoda kojima je istekao rok trajanja, kao i krivotvorenje

⁷⁴ Vidjeti RILO-Regionalni obavještajni ured za vezu. (2001.)

⁷⁵ Podatke su priredile Porezne uprave Republike Srpske, Federacije BiH i Distrikta Brčko.

⁷⁶ Za odluke Visokog predstavnika u ovom području za 2004. i 2005. vidjeti www.ohr.int/decisions/econdec/archive.asp.

prehrambenih proizvoda popularnih kod domaćih potrošača, s druge strane, traži veću sofisticiranost. Tijekom 2003. godine u "Bivšoj Jugoslavenskoj Republici Makedoniji" otkriveno je 8 organiziranih skupina koje su bile umiješane u krijumčarenje, a prijavljena su 174 slučaja. U prvih 9 mjeseci 2004. godine, državni organi vlasti zaplijenili su akcizne robe, uglavnom cigarete i alkohol, u ukupnoj vrijednosti od približno 105 milijuna MKD ili 1,72 milijuna eura.

- Slično tome, u Crnoj Gori zaplijenjeno je približno 1,7 milijuna eura, također u cigaretama ili alkoholu. Pored toga, zapaženo je i krijumčarenje akciznih roba, nafte i naftnih derivata između Crne Gore i Bosne i Hercegovine te krijumčarenje stoke preko albanske granice. Krijumčarenje i prodaja duhana u Crnoj Gori u 1990-im godinama sada su smanjeni zbog kombiniranih međunarodnih pritisaka i napora domaćih vlasti.⁷⁷
- Srbija je uveliko umanjila krijumčarenje akciznim robama nakon promjene režima u 2000. godini. Nakon što je zatvoren poznati put krijumčarenja cigareta preko Crne Gore, novi putevi vode preko Kosova, "Bivše Jugoslavenske Republike Makedonije", Bugarske, Rumunjske i Hrvatske. Krijumčarenje roba koje se prepakiraju i prodaju na tržištu relativno je novi trend u regiji, ne samo u Srbiji. U 2003. godini zabilježeno je 17 slučajeva krijumčarenja povezanih s organiziranim kriminalom, u koje je bilo upleteno 9 zločinačkih skupina sa 70 počinitelja, od kojih je u 16 slučajeva bilo angažirano 7 skupina s 32 počinitelja koji su kazneno gonjeni.
- Alkohol i cigarete krijumčarene na Kosovo podrijetlom su iz Slovenije, Austrije, Srbije, Crne Gore, "Bivše Jugoslavenske Republike Makedonije" i Grčke, dok su krivotvorene robne marke proizvedene uglavnom na Kosovu, ali također i u susjednim zemljama iz kojih su krijumčarene na Kosovo. U 2004. godini i prvoj polovini 2005. godine, zabilježena su 332 slučaja krijumčarenja roba u koje je bilo upleteno približno 467 ljudi.

Krijumčarenje cigareta – kako se provodi?

- Kriminalne organizacije koriste se prednostima unutartranzitnog sustava prometa osmišljenog kako bi se omogućilo privremeno odgađanje plaćanja poreza i carina radi unaprjeđivanja međunarodne trgovine. Krijumčarske organizacije koriste se posredničkim tvrtkama na Balkanu, od kojih su većina fiktivne, kako bi plasirale naružbe za duhan i cigarete. Kupoprodajna, često fiktivna, tvrtka potom izdaje uputu da droga bude prevezena u druge zemlje izvan Europske unije. "Višestruke transakcije koje se obave prije nego što nezakonite isporuke dođu do svojega krajnjeg odredišta imaju za svrhu isključivo prikrivanje identiteta stvarnoga kupca, a čija uloga jest da opskrbljuje krijumčarske organizacije."⁷⁸ Za cigarete se potom pribavlja nova dokumentacija i usmjeravaju se na lokalno crno tržište ili se krijumčare natrag u Europsku uniju. Borba protiv međunarodnih krijumčarskih mreža za krijumčarenje duhana čak postaje sve težom zahvaljujući uskom gledanju na ovaj problem kao na isključivo pitanje porezne utaje.
- Organizirane kriminalne mreže koriste se prilikama i slabim strukturama kontrole oslabljene ili loše vođene države. Krijumčarene cigarete i ostala akcizna roba su

⁷⁷ OLAF Priopćenje za tisak OLAF/12/2003, Olaf predstavlja dokaze u sudskom procesu "Crnogorska veza" – uključenost u međunarodno trgovanje cigaretama", 30. travnja 2003., europa.eu.int/olaf; Članak "Istraga o crnogorskoj ulozi u ilegalnom trgovanju cigaretama", Financial Times, 9. kolovoza 2001.; Članak "Crna Gora: Premijer poriče navode o krijumčarenju cigaretama", Radio Slobodna Europa, 7. studenog 2003. godine i "Transport, krijumčarenje i organizirani kriminal", Centar za demokratske studije, Sofija, 2004.

⁷⁸ Vijeće Europske unije (2004.)

najupečatljivije, dok se pogrešno predstavljaju i nedovoljno izvješćivanje o vrijednosti roba često prikriva zakonitim teretom. Korupcija carinskih i graničnih službenika od ključne je važnosti za ovu djelatnost. Rabe se lažne isprave i fakture za teret koji prelazi granicu bez "kooperativnih" službenika. Rasprostranjeno oslanjanje na lažne osobne isprave i fiktivne tvrtke koji služe za krijumčarenje i za porezne i carinske utaje u regiji, ukazuje na visok stupanj sofisticiranosti onoga što se čini kao razvijeno i aktivno tržište, često ukazujući na postojanje dosluha između organiziranih kriminalnih skupina i korumpiranih javnih organa.

- U središtu organiziranoga krijumčarenja cigareta, postoji istančana crta između zakonitog djelokruga, kada se neoporezovane cigarete naručuju i nabavljaju, i nezakonitog djelokruga, kada se za nabavljene pošiljke pribavlja lažna dokumentacija ili se plasiraju na crno tržište. Upravo je ovo nesigurno područje to u kojem su multinacionalne duhanske tvrtke navodno u dosluhu s organiziranim kriminalcima, ili gdje prema potrebi tvrde da ne znaju ništa o naveliko zlorabljenom tranzitnom prometu, često uz znanje ili umiješanost javnih organa vlasti. Oba sudionika izvlače najveće koristi iz ovakvog krijumčarskog plana djelovanja:⁷⁹
- Krijumčarenjem se potiče potražnja u kojoj se nudi roba niske cijene bez umanjenja veleprodajne cijene. Štoviše, održavanje konkurencijske prednosti na tržištu nudi podsticaje za tajne dogovore između proizvođača i organiziranih krijumčara, čime se dalje pothranjuje ovaj začarani krug.
- Krijumčarenje služi kao strategija za ulazak na tržište budući da se njime po niskim cijenama stavljaju robne marke cigareta na raspolaganje mladoj populaciji potrošača svjesnoj važnosti osobnog imidža, u zemljama s niskim prihodima.
- Proizvođači duhana koriste se činjenicom o prisutnosti krijumčarenja kako bi potajno na političkoj razini zagovarali potrebu za smanjenjem poreza, tvrdeći da su visoki akcizni porezi glavni podsticaj krijumčarenju.⁸⁰

Trendovi u Jugoistočnoj Europi

- Zahvaljujući postupnoj normalizaciji regije, smanjeno je krijumčarenje preko nelegalnih graničnih prijelaza. U regiji se trenutno provode reforme granične službe i carine, i to posredstvom programa pomoći Europske unije poput misije CAFAO pri Europskoj komisiji u Bosni i Hercegovini iz 1997. godine te u Srbiji i Crnoj Gori i "Bivšoj Jugoslavenskoj Republici Makedoniji" u ranim 2000-im godinama.
- Bolja pogranična kontrola i zatvaranje nezakonitih graničnih prijelaza mogli su utjecati na to da se krijumčarsko tržište počne oslanjati na zakonite granične prijelaze, za što su potrebne složenije metode djelovanja i oslanjanje na predočavanje lažne dokumentacije i osobnih isprava, na fiktivne tvrtke i korupciju kako bi se utrli putevi ulaska u zakonite strukture. Budući da krijumčarenje zakonitih roba odgovara na gospodarske i tržišne podsticaje, naponi na provođenju zakona i stroža granična kontrola ne mogu biti

⁷⁹ Joosens i Raw (1998)

⁸⁰ U 2002. godini, Evropska zajednica je tužila američke kompanije za proizvodnju duhanskih proizvoda zbog dosluha sa kriminalnim organizacijama koji je doveo do godišnjeg gubitka u porezima i carinama za Evropsku uniju izraženim u milijardama eura. Optužbe su sadržavale i kaznena djela pranja novca, korupcije i trgovanja s terorističkim skupinama i državnim sponzorima terorizma. Iz žalbe Evropske Unije od 10. jula 2002. godine. Vidjeti također medijsko saopštenje za javnost od 31. oktobra 2002. U julu 2004. godine, kompanija Philip Morris International je obznanila da je postigla sporazum sa Evropskom komisijom prema kojem će platiti milijardu dolara Evropskoj komisiji i preduzeti mjere za kontrolu krijumčarenja. Zauzvrat, Evropska komisija se složila da će odustati od tužbe na sudu Sjedinjenih Država. (www.ash.org.uk/html/press/040709.html).

univerzalnim lijekom za rješavanje ovoga problema. Moguće rješenje bi trebalo sadržavati kombinaciju gospodarskih mjera i mjera prisile.

3.1.6 Pranje novca

Zajednički nazivnik za sve organizirane i teške oblike kriminala jest ostvarivanje dobiti. Na takav nezakonit način ostvarene dobiti mogu se ponovo ulagati u kriminalne poslove ili zakonite poslove, mogu se utrošiti ili sakriti od lica javnosti. Radi spriječavanja njihova oduzimanja i konfiskacije, sredstva ostvarena zločinačkim aktivnostima prolaze kroz postupak pranja novca kako se nakon toga ne bi vidjela razlika između ovih sredstava i zakonski zarađena novca.

Prijavljivanje sumnjivih novčanih transakcija diljem Europe doživjelo je porast u nekoliko proteklih godina,⁸¹ što se potencijalno može odraziti ne samo na povećanje djelatnosti pranja novca, nego i na energične aktivnosti na praćenju novčanih tokova namijenjenih financiranju terorizma nakon 11. rujna, proširen popis subjekata za prijavljivanje i poboljšane sustave za borbu protiv pranja novca u mnogim europskim zemljama, uz aktivnije financijsko-obavještajne postrojbe.⁸²

Pod utjecajem ovakvih kretanja, zemlje Jugoistočne Europe također su pristupile uspostavi okvira za borbu protiv pranja novca i postrojba za financijsko-obavještajne poslove, od kojih su većina još uvijek na početku procesa stvaranja. U Bosni i Hercegovini, "Bivšoj Jugoslavenskoj Republici Makedoniji", Crnoj Gori i na Kosovu financijsko-obavještajne postrojbe još su uvijek u ranim operativnim fazama. Pored toga, potrebno je da zažive u praksi i financijske istražne radnje kao nužno sredstvo za praćenje sredstava ostvarenih kao rezultat kaznenih djela. Sukladno tomu, osim prepričanih, usputnih i nesustavno dobivenih dokaza i zapažanja služba za provedbu zakona u ovoj regiji, prijavljen je malen broj stvarnih službenih podataka o tome jesu li operativni i koliko su stari sustavi za borbu protiv pranja novca. Ipak, ovi početni naponi u istraživanju i gonjenju određenih slučajeva okončani su osuđujućim presudama. Kod onih slučajeva u kojima je oduzimana imovina, zemlje uključene u pljenidbu izvijestile su o poteškoćama pri raspolaganju tom imovinom ili njenoj prodaji na tržištu. U primjere poteškoća spadaju nemogućnost prodaje zaplijenjenoga plovila koje je rabljeno za nezakonito trgovanje ljudima ili kuća koje su kupljene opranim novcem, u velikoj mjeri zbog straha potencijalnih kupaca od prijašnjih vlasnika.

U europskim zemljama većina istraga u oblasti organiziranoga kriminala odnose se na opojne droge, tako da je većina slučajeva pranja novca vjerojatno uočena u svezi s drogama. S obzirom na važnost gospodarskoga kriminala u Jugoistočnoj Europi, pranje povezano s gospodarskim kriminalom i drogama vjerojatno bi moglo biti jednake važnosti. Prijevare, porezne i carinske utaje te pronevjere mogle bi činiti najveći dio financijskih istraga u budućnosti.

Pranje novca obično se odvija u tri faze:

- **Plasman** – načini na koje se sredstva neposredno stečena kaznenim djelom usmjeravaju u financijske sustave, obično u obliku gotovinskih uplata.
- **Implantacija** – kolanje sredstava brojnim financijskim transakcijama kako bi se izbrisala bilo kakva veza uložena kapitala s njegovim nezakonitim podrijetlom, obično gotovinskim uplatama ili čekovima.

⁸¹ Konvencija Ujedinjenih naroda protiv nezakonitog prometa opojnim drogama i psihotropnim tvarima (1988.) čiji je provotni cilj bio oduzimanje sredstava ostvarenih kaznenim djelima povezanih s drogama, dok je usvajanje Konvencije Vijeća Europe o pranju novca, pretresu, zapljeni i oduzimanju prihoda od kriminala iz 1990. (CETS 141) i naknadne preporuke Međudržavne organizacije za borbu protiv pranja novca (FATF) čiji je cilj uspostava sustava za borbu protiv pranja novca kojem su na udaru sredstva ostvarena iz svih oblika kaznenih djela. Ovi sustavi su ponajprije usmjereni prema sumnjivim transakcijama koje se mogu odnositi na pranje novca. Vijeće Europe (2005.), str. 45.

⁸² Ibid., str. 46.

- **Integracija** – ulaganje sredstava koja su prvotno ostvarena kaznenim djelima u zakonite i gospodarske tokove, obično u nekretnine, poslovni kapital, vrijedne predmete.

Projektna područja izvješćuju o pojavi svih triju faza i dala su brojne primjere pranja novca karakteristične za regiju:

- Albanski organi vlasti izvješćuju o samo 2 slučaja pranja novca zabilježena do 2003. godine u kojima je imovina zaplijenjena od građevinskih poduzeća. Tijekom 2004. godine, bilo je zabilježeno 6 slučajeva i poduzete su mjere radi pljenidbe sredstava ostvarenih kaznenim djelom (imovina). U Albaniji postoji velik broj načina pranja novca, gdje znatan iznos vodi podrijetlo iz kaznenih djela koja su počinile albanske organizirane zločinačke skupine u inozemstvu. Dominira sektor građevinskih poslova, dok su priobalna i urbana područja najprivlačnija budući da nude mogućnost ostvarivanja velikih zarada od početnih ulaganja.
- Organi Bosne i Hercegovine zabilježili su 8 slučajeva pranja novca u 2003. godini i 16 slučajeva u 2004. godini, od čega su u 2 slučaja bile uključene 2 osobe i osuđene u 2004. godini. Iznos opranoga novca u zabilježenim slučajevima dostiže 53 milijuna KM (otprilike 26,5 milijuna eura), od čega 2 milijuna KM (otprilike 1 milijun eura) potječe od utaje poreza.

Najprisutniji način za pranje novca koji potječe od poreznih i carinskih utaja jest putem fiktivnih tvrtki, koje su osnovane prijevarom s osobnim ispravama i korupcijom. Ovaj postupak podrazumijeva visok stupanj vertikalne integracije u zakonite strukture zahvaljujući tajnim dogovorima između političke i gospodarske elite.⁸³ Ključni element ovakvoga spletkarenja jest međuentitetska podjela između Republike Srpske i Federacije Bosne i Hercegovine, s odvojenom policijom, bankarstvom, poreznim i registarskim sustavom.

Fiktivne tvrtke se rabe na nekoliko načina: tvrtka se registrira na stvarnu osobu koja ostaje izvan poslovanja i kriminalci ju plaćaju da osnuje tvrtku; tvrtka registrirana temeljem lažnih ili ukradenih identifikacijskih isprava, što ukazuje na slabu kontrolu općinskih, sudskih i bankarskih službenika; tvrtka koja rabi lažne registracijske isprave za obavljanje poslovanja; i tvrtke koje rabe sve navedene metode, ali su registrirane u drugom entitetu što još više otežava provjeru. Sljedeći korak za osobe uključene u pranje novca jest stupanje u kontakt s bankama, prepoznavanje potkupljivih službenika, šalterskih službenika u banci ili nekih od rukovodilaca banke te povezivanje s potkupljivim službenicima iz ostalih ustanova poput policije, Ministarstva financija, Ministarstva prometa, Ministarstva za telekomunikacije, Državne granične službe i prijevoznih poduzeća.

Veliki iznosi sredstava stečenih kaznenim djelima potječu iz poreznih i carinskih utaja. Iznosi preko 30.000 KM (15.000 eura) dijele se na manje uloge kako bi se izbjeglo da budu otkrivene i potom se raspodjeljuju na nekoliko bankovnih računa, koristeći se plaćenim kuririma angažiranim u tu svrhu. Bosna i Hercegovina još uvijek ima sustav poreza na promet u kojem se teret plaćanja poreza stavlja na krajnjeg kupca – u ovom

⁸³ Smjena Dragana Čovića, člana Predsjedništva BiH od strane Visokoga predstavnika, Lorda Ashdowna, u ožujku 2005. g. bila je povezana s navodnom zlouporabom službenoga položaja. G. Čović je optužen od Tužilaštva BiH za navodno davanje nezasluzenih poreznih olakšica svojim poslovnim suradnicima u razdoblju dok je bio ministar financija, od 2000. do 2003. g. Krivnja ili nevinost gospodina Čovića tek se treba dokazati na Sudu BiH. O potankostima vidjeti BBC News članak *Ashdown Sacks Top Bosnian Croat*, od 29. ožujka 2005., newsbbc.co.uk/1/hi/world/Europe/4390635.stm. Odluka Visokoga predstavnika o smjeni gospodina Čovića može se pronaći na www.ohr.int/decisions/removalsdec/archive.asp.

obrascu to je fiktivna tvrtka - čime se omogućuje prodavatelju, uobičajeno je to izvozno-uvozna tvrtka, da tvrdi kako nije znao ništa o valjanosti tvrtke kojoj je roba prodana. S obzirom na to da su krajnji kupci fiktivne tvrtke osnovane radi pranja novca, glavni krivci su uvozne tvrtke. Ostvarena sredstva se integiraju putem kupovine nekretnina, luksuzne robe i privatizacijom.

- U Hrvatskoj su mogućnosti za pranje novca otvorene privatizacijom budući da sam proces nije zahtijevao nikakvu kontrolu podrijetla uloženoga novca. Stoga nije poznato koliko je novca oprano u hrvatskoj privatizaciji. U pogledu integriranja bespravno stečene imovine, hrvatska obala čini se najprofitabilnijom (tvrtke i nekretnine) i privlači kako ruske tako i domaće investitore. U prosjeku je 50 prijava sumnjivih transakcija (STRs) dostavljeno mjerodavnim organima. U razdoblju od 1999. do 2004. g. Hrvatska policija je istražila 42 kaznena djela pranja novca koja su počinili uglavnom hrvatski državljani, s predikatnim djelima uglavnom u svezi s opojnim drogama i poreznim utajama. U ovom razdoblju donesene su dvije presude u svezi s pranjem novca koje su imale za posljedicu oduzimanje 2,5 milijuna eura koji su stečeni trgovinom opojnim drogama.
- U "Bivšoj Jugoslavenskoj Republici Makedoniji" polazna mogućnost za pranje novca ostvarena je promjenom u euro valutu u 2000. godini. Od tada su uloženi znatni iznosi gotovine s Kosova, s kojim "Bivša Jugoslavenska Republika Makedonija" nema uspostavljenu elektronsku bankovnu cirkulaciju. Slično ostalim zemljama u regiji, državni organi vlasti povelili su tri istrage od 1997. godine, što ukazuje na veoma jake međunarodne veze.

Većina plasmana i implantacije sredstava ostvarenih kaznenim djelima obavlja se zlouporabom nerezidentnih bankovnih računa; elektronskim transferima; sustavom za brz transfer novca; prometom nekretnina i ostalih roba; radom s poduzećima osnovanim u *off-shore* centrima; zlouporabom izvozno-uvoznih tvrtki i tvrtki s jednim zaposlenikom osnovanim radi skrivanja tih sredstava; i fizičkim prijenosom gotovine preko granice.

Slijedi primjer pranja novca koje je provedeno u "Bivšoj Jugoslavenskoj Republici Makedoniji": naime, tvrtka za međunarodni promet duhanskih proizvoda i šećera rabi nekoliko bankovnih računa u nekoliko banaka u "Bivšoj Jugoslavenskoj Republici Makedoniji", s kojih uzima sredstva za kupnju velikih pošiljki cigareta, koje se potom izvoze u drugu zemlju. Igrom slučaja, ne postoji dokaz da je pošiljka ušla i ocarinjena u zemlji uvoza, što ukazuje na to da su cigarete vjerojatno prodavane na crnom tržištu. Slična se metoda rabila i za pošiljke šećera, iz kojih su zarade potom bile polagane u gotovini na bankovne račune u "Bivšoj Jugoslavenskoj Republici Makedoniji". Ostvaren prihod, međutim, nije bio evidentiran u poreznoj evidenciji što ukazuje na poreznu utaju u zemlji uvoza. Sredstva stečena na taj način dalje se ulažu u kupnju 35% dionica u velikom poslovnom objektu za 800.000 eura, i u kupnju dionica u banci koja služi za novčane transfere za 700.000 eura. Preostala zarada od oko 830.000 eura koristi se kao bankovni depozit za otvaranje filijale tvrtke, podrijetlom s Cipra, u Makedoniji. Nakon što je podružnica uspostavljena, 830.000 eura je preneseno na račun matične tvrtke na Cipru, i na je taj način zaokružen ciklus pranja novca. Podružnica tvrtke i dalje je korištena za promet šećera i drugih roba, što je donosilo dobiti koje su ulagane u nekretnine.

- Međunarodna dimenzija takvih slučaja pranja novca veoma je upečatljiva, i omogućuje krivcima da prikriju svoje tragove i izbjegnju jurisdikciji zemalja u kojima su izvršili dio svojih kriminalnih radnja.

- Crna Gora nije dostavila informacije o pranju novca, ali usputni i nesustavni dokazi ukazuju na to da je, slično Albaniji i Hrvatskoj, najranjiviji sektor za pranje novca primorje, koje je privlačno za ruski nezakoniti kapital, dok priobalni pojas koji graniči s Albanijom i okružuje grad Ulcinj očigledno privlači albanski nezakoniti kapital. Zabilježeni su i prekogranični transferi gotovine.⁸⁴
- U Srbiji, slično ostatku regije, velike količine nezakonito stečenih sredstava očigledno potječu iz poreznih i carinskih utaja, kao i trgovanja opojnim drogama, trgovanja bijelim robljem i nasilnim kriminalom. Pranje ostvarenih prihoda obavlja se u procesu privatizacije i kupnjom nekretnina i pokretne imovine, korištenjem bankovnih računa u zemlji i inozemstvu (*off-shore*). Drži se da se značajni transferi financijskog kapitala putem međunarodnih banaka na Cipru i u ostalim zemaljama u Europi rabe za pranje novca na Cipru, u Mađarskoj i Austriji. Slučaj pranja novca koji je otkriven prigodom istrage otmice, obuhvaćao je ulaganje ovih stečenih sredstava u kupnju stanova i luksuznih vozila. Istraga je uspješno završena u suradnji sa službama za provedbu zakona iz regije. Inače, u odgovorima na upitnik nije predložena nikakva evidencija o slučajevima pranja novca.
- Kosovo je ustanovilo pravni okvir za sprječavanje pranja novca početkom 2005. godine. Uspostavljen je UNMIK-ov Financijski informacijski centar (FIC) i u ranoj je operativnoj fazi. Iako nije završen ni jedan proces pod novim pravnim okvirom za sprječavanje pranja novca, nekoliko je slučajeva otvoreno i trenutno su pod istragom.

Metode pranja novca u Jugoistočnoj Europi stoga izgledaju manje složene nego što je to slučaj s razvijenim finansijskim tržištima.⁸⁵ Premda većina europskih zemalja izvješćuje o tome da je ulaganje prihoda ostvarenih kaznenim djelima u zakonito poslovanje postalo redovit dio načina djelovanja organiziranih zločinačkih skupina, što se pored ostalog očituje u sve većem broju istraga, kaznenih gonjenja i osuđujućih presuda za pranje novca,⁸⁶ ostaje da takvu praksu usvoje i zemlje Jugoistočne Europe.

⁸⁴ Temeljem razgovora s crnogorskim službenicima ustanova za provedbu zakona u tijeku CARPO radionica i seminara.

⁸⁵ Međudržavna organizacija za borbu protiv pranja novca (FATF) ukazala je na sljedeće trendove u pranju novca i njegovim mogućim vezama s financijskim terorizmom: elektronski transferi kao brz i učinkovit način premještanja sredstava, mogu se također rabiti za financiranje terorizma; zlouporaba neprofitnih organizacija može biti "potencijalno ozbiljan problem financiranja terorizma"; ranjivosti u sektoru osiguranja potpomognute nedosljednim propisima mogu biti predmetom zlouporabe radi integracije prihoda ostvarenih kriminalnim radnjama; pripadnici političke elite, sa sadašnjim ili prošlim važnim javnim ulogama u financijskom kriminalu, osobito korupciji, često "prikrivaju svoja nezakonito stečena sredstva putem mreža registriranih, ali neaktiviranih fiktivnih tvrtki, tzv. *shell kompanija* i *off-shore* banaka" te "vratara" (engl. *gatekeepers*) – stručnjaka specijaliziranih u području prava i financija, koji često pomažu u operacijama pranja novca. Vidi FATF (2004.).

⁸⁶ Redovno vrednovanje učinkovitosti u borbi protiv pranja novca poduzima se putem monitoring mehanizma Vijeća Europe poznatim pod nazivom MONEYVAL (www.coe.int/moneyval)

3.2 ORGANIZIRANE ZLOČINAČKE SKUPINE

3.2.1 Slučajevi organiziranoga kriminala i organizirane skupine

Procjena broja organiziranih zločinačkih skupina i slučajeva predstavlja ozbiljan problem. Bez obzira na to, iz odgovora na upitnik koje su dostavila projektna područja može se zaključiti sljedeće:

- Najutjecajnije organizirane zločinačke skupine su autohtone, s veoma jakim vezama u regiji, a u određenim slučajima i u zemljama Europske unije.
- Što se tiče opasnosti koju organizirane zločinačke skupine iz regije predstavljaju za Europsku uniju, etničke albanske skupine podrijetlom iz Albanije, Kosova i "Bivše Jugoslavenske Republike Makedonije" i dalje evoluiraju od pomagača za druge organizirane zločinačke skupine ka sudionicima koji provode punu kontrolu nad određenim djelatnostima poput prometa opojnim drogama, ilegalne imigracije i trgovanja ljudima u konkretnim geografskim područjima. Njihove konkurentske prednosti temelje se na njihovoj čvrstoj organizacijskoj strukturi zasnovanoj na rodbinskoj povezanosti i spremnosti da se koristi nasilje.⁸⁷
- Nepostojanje detaljnijih podataka o organiziranim kriminalnim skupinama na Balkanu ukorijenjeno je u činjenici da je zapravo većina zemalja započela sa sustavnim prikupljanjem podataka o organiziranom kriminalu tek prije nekoliko godina. Neke zemlje, poput Crne Gore, tek trebaju s time započeti. Kao posljedica toga, sustavi kriminalističkih obavještajnih djelatnosti za prikupljanje podataka o organiziranom kriminalu razlikuju se od jedne do druge zemlje, a neke zemlje prigodom izvješćivanja o slučajevima organiziranoga kriminala na različitim tržištima nisu bile u mogućnosti dostaviti podatke o organiziranim zločinačkim skupinama upletenima u ove slučaje. Stoga je tablica koja slijedi samo orijentacijske naravi.

Tablice: Broj slučajeva i organiziranih zločinačkih skupina u 2003. i 2004. godini

Albanija

Koso tiskane brojke odnose se na ukupan broj zabilježenih slučajeva i počinitelja u 2004. g. koji mogu, a ne moraju biti u vezi s organiziranim kriminalom.

	Zabilježeni slučajevi org. kriminala	Istraženi/gonjeni slučajevi	Organizirane zloč. skupine uključene (gonjene)	Zabilježeni počinitelji (gonjeni)	Osuđujuće presude
Gospodarski kriminal	17	17	17 (17)	52 (52)	
Trgovanje opojnim drogama	40 <i>363</i>	40	40 (40)	142 <i>359</i>	
Trgovanje ljudima	17	17	17 (17)	61	
Krijumčarenje osoba	16	16	16 (16)	58	
Krijumčarenje Krivotvorenje zakonitih roba	14	14	14 (14)	62	
Pranje novca	1	1		2	
Korupcija	1	1	1(1)	4	

⁸⁷ Europol 2004., str. 8.

Bosna i Hercegovina

Predstavljene brojke odnose se na ukupan broj slučajeva koji nisu nužno u vezi s organiziranim kriminalom, dok se brojke u [xxx] zagradama odnose na slučaje iz 2004. godine.

NAPOMENA: Koso tiskane brojke odnose se na slučaje i presude Suda BiH (državna razina). U 2005. godini Sud je presudio u četiri slučaja, a za 6 počinitelja koji su bili uključeni u organizirani kriminal. Kriminalna tržišta na kojima su oni operirali nisu naznačena.

BiH* - Brojevi presuda predstavljeni u tablici odnose se na presude iz Republike Srpske, a ne i na Federaciju BiH i Brčko Distrikt.

	Zabilježeni slučajevi org. kriminala	Istraženi/gonjeni slučajevi	Organizirane zloč. skupine uključene (gonjene)	Zabilježeni počinitelji (gonjeni)	Osuđujuće presude
Gospodarski kriminal	941 [907]	941 [907]	-	1169 [1177]	298 [168] slučajeva; 435 [212] počinitelja*
Trgovanje opojnim drogama	368 [332]	368 [332]	-	427 [412]	54 [46] slučajeva; 73 [55] počinitelja; 3 slučajeva; 6 počinitelja
Trgovanje ljudima	14 [11]	14 [11]	-	19 [17]	5 [7] slučajeva; 8 [13] počinitelja; 1 slučaj 6 počinitelja
Krijumčarenje osoba	3 [5]	3 [5]	-	2 [5]	-
Krijumčarenje Krivotvorenje zakonitih roba	-	-	-	-	
Pranje novca	8 [16]	8 [16]	-	10 [26]	2 slučajeva (presude iz 2005.)
Korupcija	-	-	-	-	

Hrvatska

	Zabilježeni slučajevi org. kriminala	Istraženi/gonjeni slučajevi	Organizirane zloč. skupine uključene (gonjene)	Zabilježeni počinitelji (gonjeni)	Osuđujuće presude
Gospodarski kriminal	14	12	14 (10)	97 (63)	3
Trgovanje opojnim drogama	86	77	82 (24)	294 (122)	10 slučajeva; 6 skupina; 39 počinitelja
Trgovanje ljudima	3	2	3 (1)	11(3)	
Krijumčarenje osoba	15	15	11 (7)	83 (50)	5 slučajeva; 1 skupina
Krijumčarenje Krivotvorenje zakonitih roba	18	17	17 (12)	127(101)	1 slučaj
Pranje novca	1	1	1 (1)	1 (1)	
Korupcija	2	2	2 (2)	6 (6)	

Kosovo

Brojke predstavljene u [xxx] zagradama odnose se na ukupan broj slučaja, od kojih su neki u vezi s organiziranim kriminalom.

	Zabilježeni slučajevi org. kriminala	Istraženi/gonjeni slučajevi	Organizirane zloč. skupine uključene (gonjene)	Zabilježeni počinitelji (gonjeni)	Osuđujuće presude
Gospodarski kriminal	3 [4968]*	-	3	600	
Trgovanje opojnim drogama	15 [256]	15	-	150	
Trgovanje ljudima	82 [103]	0	-	- [86 uhićenih počinitelja]	
Krijumčarenje osoba	[234]	-	-	-	
Krijumčarenje Krivotvorenje zakonitih roba	[332]**			467**	
Pranje novca	2	-	-	-	
Korupcija	-	-	-	-	

Kosovo** - Ukupan broj zabilježenih slučajeva gospodarskoga kriminala je 4968 od čega su 3 povezana s organiziranim kriminalom.

Ukupan broj slučaja u vezi s opojnim drogama (trgovina i proizvodnja) na Kosovu i u inozemstvu je 256, od čega je 15 povezano s organiziranim kriminalom.

Ukupan broj počinitelja uključenih u trgovanje opojnim drogama (trgovanje, proizvodnja i prodaja) je 458 od čega je više od 150 počinitelja u vezi sa slučajima organiziranoga kriminala.

Ukupan broj slučaja krijumčarenja i falsificiranja zakonitih roba je 332 u koje je bilo uključeno više od 467 počinitelja, od kojih je nepoznat broj, ukoliko uopće postoji, onih koji su povezani s organiziranim kriminalom.

Crna Gora

Uz iznimku trgovanja ljudima za koju su podaci predstavljeni masnim slovima, broj slučaja organiziranoga kriminala u vezi s drugim kriminalnim tržištima nije poznat. Stoga, brojke koje su predstavljene odnose se na ukupan broj slučaja koji nisu nužno u vezi s organiziranim kriminalom. Brojke u zagradama [xxx] odnose se na broj slučaja iz 2004. godine.

	Zabilježeni slučajevi org. kriminala	Istraženi/gonjeni slučajevi	Organizirane zloč. skupine uključene (gonjene)	Zabilježeni počinitelji (gonjeni)	Osuđujuće presude
Gospodarski kriminal	1358 [1320]	-	-	1877 [1707]	
Trgovanje opojnim drogama	300 (slučaja posjedovanja droge godišnje)	-	-	250-300 počinitelja godišnje	
Trgovanje ljudima	10	-	7	31	
Krijumčarenje osoba	-	-	-	-	
Krijumčarenje Krivotvorenje zakonitih roba	-	-	-	-	
Pranje novca	-	-	-	-	
Korupcija	302 (221)	-	-	(576)	

Srbija

	Zabilježeni slučaji org. kriminala	Istraženi/gonjeni slučaji	Organizirane zloč. skupine uključene (gonjene)	Zabilježeni počinitelji (gonjeni)	Osuđujuće presude
Gospodarski kriminal	38	38	12 (10)	158 (104)	
Trgovanje opojnim drogama	19	15	47 (19)	213 (75)	
Trgovanje ljudima	17	8	16 (7)	106 (83)	
Krijumčarenje osoba	27	19	16 (5)	64 (37)	
Krijumčarenje Krivotvorenje zakonitih roba	17	16	9 (7)	70 (32)	
Pranje novca	-	-	-	-	
Korupcija	18	15	4 (4)	81(53)	

“Bivša Jugoslavenska Republika Makedonija”

	Zabilježeni slučaji org. kriminala	Istraženi/gonjeni slučaji	Organizirane zloč. skupine uključene (gonjene)	Zabilježeni počinitelji (gonjeni)	Osuđujuće presude
Gospodarski kriminal	8 [133]	-	8	35 [155]	
Trgovanje opojnim drogama	14 [19]	-	14[40]	48	
Trgovanje ljudima	21 [19] 73	-	13 [42]	52 121	
Krijumčarenje osoba	8 [21]	-	4	12 [28]	
Krijumčarenje Krivotvorenje zakonitih roba	8 [14]	-	8	11 [17]	
Pranje novca	-	-	-	-	
Korupcija	[32] 536			[33] 664	

NAPOMENA: Brojke u zagradama [xxx] odnose na krivotvorenje novca i iznuđivanje, od čega su u 11 slučajeva bila uključena 22 počinitelja u vezi s iznuđivanjem, dok je ostatak u vezi s krivotvorenjem novca.

3.2.2 Struktura organiziranih zločinačkih skupina

Mijenja se ideja o organiziranim zločinačkim skupinama kao nacionalno homogenim skupinama, formalno i hijerarhijski ustrojenim, multifunkcionalnim birokratskim zločinačkim organizacijama suprotstavljenim društvu.⁸⁸ Izvješće Vijeća Europe o stanju na području kriminala iz 2004. godine pokazuje da je došlo do bitnoga zaokreta koji ukazuje na decentralizaciju prijašnjeg hijerarhijski ustrojenog sustava *Cosa Nostra* te “poravnavanja klasične hijerarhije” i pojave “mreži sličnih” zločinačkih skupina i kriminalnih tržišta zastupljenih u drugim zemaljama.⁸⁹

⁸⁸ U primjere spadaju organizacije ustrojene na načelu obiteljske mafije, poput *Cosa Nostra* na Siciliji; skupine iz bivšeg Sovjetskog Saveza koje pokazuju jasnu podjelu zadataka na svoje pripadnike, npr. vođe brigada, borce, financijere, mrežno osoblje itd., pri čemu se često plaćaju članarine; i anglo-saksonski tip organizacija ustrojen na principu ‘tvrte’- sa stalnim članovima, jasnim ulogama i jasnim zapovjednim lancima. Vidi Von Lampe (2001.).

⁸⁹ Vidi Vijeće Europe - Organizirani kriminal u Europi: Opasnost od kibernetičkog kriminala, Izvješće o stanju iz 2004.

U Jugoistočnoj Europi, čini se, prevladavaju zločinačke mreže koje izlaze izvan okvira državnih granica. Vertikalna intergracija u smislu utvrđene hijerarhije mijenja se ovisno o kriminalnom tržištu, s trgovanjem opojnim drogama kao tržištem s najjače izraženom vertikalnom strukturom i tržištem za krijumčarenje osoba kao najmanje vertikalno ustrojenim sustavom. Organizirane zločinačke skupine povezane s gospodarskim kriminalom relativno su vertikalno integrirane u mjeri u kojoj su povezane s političkom i gospodarskom elitom. U smislu operativnih struktura, može se reći da ih obilježava ravna mrežna struktura u kojoj se za različite zadatke i usluge provodi angažiranje iz "vanjskih izvora".

Nacionalna isključivost kao mjerilo postaje manje korisnom, budući da je, prema izvješćima, u mnogim zemljama sastav organiziranih zločinačkih skupina višenacionalan, s vodećim pripadnicima iz redova matičnog naroda zemlje u kojoj se kaznena djela odvijaju. Iznimke su albanske organizirane zločinačke skupine u čijem sastavu su skoro isključivo etnički Albanci, ali ove skupine mogu angažiranjem iz vanjskih izvora povjeriti određene aktivnosti ostalim etničkim skupinama koje djeluju u istom geografskom području.

Predodžba o jasno definiranim hijerarhijskim organizacijama u sve većoj mjeri zamjenjuje se onom o zločinačkim mrežama koje se sastoje od pojedinačnih kriminalaca ili malih ćelija kriminalaca, s promjenjivim stupnjem utjecaja na zakonite strukture (najčešće zakonite poslovne strukture), koje vrbuju stručnjake poput pravnika, računovođa, stručnjaka za financijske usluge i javne bilježnike za određene usluge, a ponajprije za gospodarski kriminal i pranje novca.

Zajednički nazivnik svih organiziranih zločinačkih skupina ili mreža u zemljama Jugoistočne Europe jest pranje novca i izvjesna razina korupcije (niska do visoka), tako što se povezuju zakonite i nezakonite strukture organiziranja radi provođenja kriminalnih radnja.

3.2.3 Metode djelovanja

Ocjena načina djelovanja organiziranih zločinačkih skupina pruža određene oblike uvida u pogledu odnosa između organiziranih zločinačkih skupina i društva, bilo da se radi o sukobljavanju ili podržavanju.

3.2.3.1 UPORABA NASILJA I ZASTRAŠIVANJA

Nasilje se provodi radi uvođenja stege unutar organizirane zločinačke skupine ili protiv konkurentskih skupina. Za skupine etničkih Albanaca govori se da su među najnasilnijim skupinama u ovom pogledu, premda su nasilne prepirke među kriminalcima opažene i u Bosni i Hercegovini i Srbiji.

Zastrašivanje i nasilje usmjereno protiv žrtava sastavni su dio svojstven pljački, iznuđivanju i reketiranju, kao i trgovanju ljudima. Zajedničko je i tržištu droga kao sredstvo rješavanja suparničkih zahtjeva. Premda je nasilje pri trgovanju ljudima bilo glavnom metodom za osiguravanje suradnje žrtava, nedavni trendovi ukazuju, međutim, na to da se nasiljem može privući neželjena pozornost služba za provedbu zakona i "štetiti poslovanju", što tjera kriminalce da pronađu alternativne metode za osiguravanje suradnje žrtava, poput davanja skromnih iznosa i osiguranja boljih životnih uvjeta na način kojim se služe sudionici ovakvoga trgovanja u Bosni i Hercegovini i na Kosovu.

U većini zemalja, drži se da se svjedoci slučajeva organiziranoga kriminala nalaze u opasnosti, osobito ako surađuju s pravosuđem, tj. samim (bivšim) kriminalcima. Jugoistočna Europa primjetno zaostaje za ostatkom europskih zemalja u osiguravanju programa zaštite svjedoka,

suočavajući se s ograničenjem u pogledu financiranja kao i ograničenošću geografskog prostora za relociranje svjedoka. Ovo je razlog zbog kojeg se sada ispituju regionalna rješenja ovoga problem.

U većini zemalja Jugoistočne Europe organizirane zločinačke skupine izbjegavaju otvoren sukob s organima javne vlasti. Međutim, postoje i iznimke:

- U Albaniji, uporaba nasilja od strane organiziranih kriminalaca protiv službenika ogleda se u velikom broju ubojstava službenika za provedbu zakona tijekom nekoliko proteklih godina.
- U Srbiji, godinama nakon podržavajućeg odnosa između sigurnosnih i specijalnih snaga i Miloševićeva režima, pokušaj nove vlade na čelu s premijerom Zoranom Đinđićem da se ove veze učine neprikladnima i ograniči utjecaj organiziranoga kriminala okončan je atentatom na njega i pokušajima ubojstava drugih viših državnih dužnosnika u proljeće 2003.

3.2.3.2 KORUPCIJA I UPORABA UTJECAJA

Uporaba utjecaja na javnu upravu, političare, poreznu i carinsku upravu, graničnu službu, kazneni pravosudni sustav, medije i privatni sektor podmićivanjem i ostalim sredstvima korupcije poput oslanjanja na odnose tipa zaštitnik-štićenik, nepotizam, favoriziranje, obiteljske veze, nacionalne odnose, odnose s osobama na utjecajnim visokim položajima ili 'politički eksponiranim osobama' – bili su glavno sredstvo kojima se organizirane zločinačke skupine koriste za premošćivanje puta do zakonitoga sektora. Financiranje pojedinih političara, političkih stranaka i izbornih kampanja, a u nekim slučajima i ratnih zločinaca, ima značajnu ulogu u ovom pogledu. Korupcija rađa dugotrajne odnose koji su trajniji i pouzdaniji od onih temeljenih na nasilju i zastrašivanju.

Organizirane zločinačke skupine mogu korumpirati strateškim angažiranjem pravnih i poslovnih stručnjaka kao posrednika ili brokera ili ubacivanjem suradnika na važne političke i upravne položaje te stručnjaka u sektorima sigurnosti i provedbe zakona.

Korumpirani dužnosnici mogu tolerirati zločinačke djelatnosti i sudjelovati u njima ili štiti kriminalce od primjene zakona, odnosno – u slučaju viših dužnosnika – sponzorirati organizirane zločinačke skupine. U nekim zemljama u tranziciji korupcija je očigledno prodršla u većinu struktura javnoga života, uključujući i sustav provođenja zakona i sustav kaznenoga pravosuđa. Niske plaće, nezaposlenost, nesigurnost i siromaštvo, i česti primjeri koje pružaju viši dužnosnici, pridonose tomu da javni dužnosnici postaju metama utjecaja i pouzdani partneri organiziranih zločinačkih skupina. Što je veće zadiranje u zakoniti i upravni sektor, veća je prilagodljivost organiziranoga kriminala novim situacijama i promjenama metoda djelovanja.

Premda postoji opća predodžba – kako navodi većina zemalja – o bliskoj povezanosti korupcije i organiziranoga kriminala, dosta su ograničeni pouzdani podaci i precizne analize u pogledu egzaktnih veza između slučaja korupcije i organiziranoga kriminala.

- U 2004. godini, Albanija je zabilježila 443 procesuiranja za korupciju, iako nije jasno koliko je slučajeva od toga u vezi s organiziranim kriminalom.
- Hrvatska je zabilježila 2 slučaja korupcije vezana za dvije organizirane zločinačke skupine, u kojim je sudjelovalo 6 osoba. Oba slučaja su bila predmetom kaznenoga

gonjenja. Zabilježeni su i drugi slučajevi korupcije, uključujući i slučajeve u koje su bili umiješani suci i sudski službenici mjerodavni za registarske urede koji izdaju isprave o dokazu vlasništva. Nije otkrivena veza s organiziranim kriminalom.

- Prema službenim podacima Crna Gora zabilježila je 305 slučajeva u vezi s korupcijom u 2003. godini, i 221 slučaj u 2004. godini; ni za jedan od njih nije navedena veza s organiziranim kriminalom. Većina slučajeva u vezi s korupcijom u Crnoj Gori, za koje postoji tek nekoliko osuđujućih presuda, odnosi se na zlouporabu službenoga položaja (90).
- Srbija je zabilježila 18 slučajeva u koje su bile upletene 4 organizirane zločinačke skupine s 81 počiniteljem. Od toga broja, 15 slučajeva su bili predmet kaznenoga gonjenja zajedno s 4 skupine i 53 počinitelja.
- Kosovo je izvjestilo o 20 slučajeva gospodarskoga kriminala i djela korupcije za 2004. godinu.
- U 2004. godini, "Bivša Jugoslavenska Republika Makedonija" zabilježila je 536 slučajeva korupcije u koje je bilo uključeno 664 počinitelja, od ovog broja 505 slučajeva se odnosi na zlouporabu službenoga položaja, dok 31 slučaj obuhvaća druga kaznenoga djela korupcije. Nije otkrivena nikakva veza s organiziranim kriminalom.

Osnovni elementi koji omogućuju nastavak postojanja i rast zločinačkih skupina koje djeluju na Balkanu jesu njihova sposobnost da djeluju na jednom ili više područja i na nekoliko tržišta, njihova sposobnost da se koriste različitim zakonitim i tajnim putevima, njihov menadžmentski pristup trgovini, i njihova sposobnost da zadovolje svaki oblik tržišne potražnje. Na Balkanu, naročito na Kosovu, u Bosni i u "Bivšoj Jugoslavenskoj Republici Makedoniji", zločinačke su skupine u mogućnosti promijeniti svoju strukturu i svoje operativne strategije, kako bi se veoma učinkovito prilagodile programima za borbu protiv trgovanja koje su ustanovile službe za provedbu zakona i zakonodavci.⁹⁰

U Bosni i Hercegovini novi i mlađi vođe izgleda da ulažu dosta sredstava u poslove vezane za trgovanje i rade na prodiranju u strukture vlasti putem korupcije. Uporaba složenih zaštitnih krugova također omogućava konsolidaciju i rast. Prvi krug oslanja se na korupciju državnih dužnosnika, službenika za provedbu zakona (policije i vojske), političara, a povremeno i stranih službenika u konzulatima i veleposlanstvima (radi modificiranja oblika i metoda djelovanja). Drugi krug služi za zaštitu u iznimnim slučajevima i oslanja se na logističku strukturu za premještanje žrtava s vidljivih lokacija u privatne stanove, agencije za pružanje usluga pratnje pripadnika ljepšeg spola itd. Treći krug zaštite temelji se na poboljšanju životnoga standarda žrtava plaćanjem i stvaranjem bolje radne sredine s ciljem osiguranja suradnje i bolje kontrole.⁹¹

⁹⁰ Vidjeti IOM (juli 2004), str. 12

⁹¹ Ibid., str. 13

3.2.3.3 POSTUPCI ZAŠTITE

Postupci zaštite postali su važnom metodom djelovanja organiziranih zločinačkih skupina radi njihove zaštite od provedbe zakona i održavanja njihova mjesta na kriminalnom tržištu u odnosu na konkurenciju. Oni su osnovni razlog za toliko trajanje i složenost istraga u slučajima organiziranog kriminala.

Najčešći postupci zaštite imaju za cilj zaštitu komunikacije između kriminalaca i rasprostranjenu uporabu mobilnih telefona s jednokratno uporabljivim SIM karticama, kao i uporaba promjenjivih sredstava komunikacije i njihova česta promjena, šifrirana usmena ili u obliku pismenih poruka, te šifriranje podataka. U nekim slučajima, kriminalci se osjećaju tako sigurnima i bez opasnosti da budu otkriveni pa se često sastaju i dogovaraju 'posao' javno, na primjer u slučaju nelegalnoga prebacivanja migranata preko granice.

Defanzivna zaštita od javnih organa može podrazumijevati i kontranadzor, mito, strateško umrežavanje, kupnju informacija ili prisluškivanje telefona istražnih organa.

Ofanzivni pristupi očigledno nisu zastupljeni u praksi, ali mogu uključivati aktivno praćenje državnih službenika i pripadnika pravosuđa, pritiske na njih i njihove obitelji, stvaranje uvjeta za ucjenu i ostale metode, što je sve zapaženo iz usputno i nesustavno prikupljenih podataka,⁹³ što se sve rijetko, ili nikako, okončava javnom istragom i osuđujućom presudom.

S obzirom na istaknutost gospodarskoga kriminala i pranja novca, zajedničkoga za sve vrste kriminala, uporaba zakonitih komercijalnih odnosno zakonitih poslovnih struktura od strane organiziranih zločinačkih skupina stoga je sveprisutno kroz suradnju s jednom ili više upućenih osoba iz užega kruga (banaka i službenika za registraciju, bilježnika itd.), posjedovanjem ili ulaganjem u zakonite strukture i osnivanjem fiktivnih tvrtki.⁹⁴

Organizirane zločinačke skupine rado biraju sektore poput nekretnina, zastupništava za prodaju automobila, sektor građevinarstva i zabave, kockarsku industriju i industriju seksa, zaštitarske tvrtke, transport, uvozno-izvozne tvrtke, banke, i svaku unosnu mogućnost privatizacije budući da su to poslovi s intenzivnim priljevom gotovine. Kako organizirane zločinačke skupine postaju sve više sofisticirane i profesionalne, može se rabiti svaki sektor, počevši od investiranja u dionice stranih tvrtki, kreiranja ili učešća u financijskim holdinzima do kreditiranja ili investiranja u neku tvrtku radi njenog eventualnog kasnijeg preuzimanja.

Tijesne veze organiziranih zločinačkih skupina sa zakonitim poslovnim strukturama u području Jugoistočne Europe ukazuju na značajan trend jačanja veza između zakonitog i nezakonitog djelokruga, sa sve manje uočljivim granicama među njima.

⁹³ Razgovori sa službenicima ustanova za provedbu zakona iz regije obavljani su u razdoblju između rujna 2004. i lipnja 2005. g.

⁹⁴ Uporaba poslovnih struktura služi u različite svrhe poput prikriivanja i zaštite za nezakonite djelatnosti, pružanja logističke potpore i ostalih usluga za zločinačke aktivnosti, pomaganja u pranju novca, ostvarivanja veza s javnim organima i ostalim zakonskim strukturama društva, sudjelovanja u javnoj nabavi, širenja poslovnih interesa, kontrole i monopolizacije tržišta. Vidi Vijeće Europe (2005.), str. 57.

3.2.3.4 MEĐUNARODNE OPERACIJE

U eri globalizacije, teritorijalna kontrola manje je važna od globalnog iskorištavanja mogućnosti za stjecanje dobiti kriminalnim djelatnostima. U slučaju Balkana, globalno je u velikoj mjeri ograničeno na regionalno, uz jake veze sa zemljama Europske unije.⁹⁵

Izvješća ovih zemalja ukazuju na sudjelovanje širokoga kruga državljana u organiziranom kriminalu u djelovanjima koja prelaze međudržavne granice. Istovremeno, većina osumnjičenih su iz zemlje u kojoj su kaznena djela počinjena, što ide u prilog tvrdnji da se organizirani kriminal sastoji od mreža kojima su pojedinci ili manje skupine uključeni u konkretne transakcije u toj zemlji.

⁹⁵Prema članku 3 (2) Konvencije Ujedinjenih naroda o međunarodnom organiziranom kriminalu, prekršaj je 'međunarodne prirode' ako je: a) počinjen u više od jedne države; b) počinjen u jednoj državi, ali se znatan dio priprema, planiranja, vođenja ili kontrole odvijao u nekoj drugoj državi; c) počinjen u jednoj državi, ali uključuje organiziranu zločinačku skupinu koja je umiješana u kaznene radnje u više od jedne države ili d) počinjen u jednoj državi, ali ima znatne posljedice u nekoj drugoj državi.

4 Procjena opasnosti

Opasnost koju organizirani kriminal predstavlja za ljudska prava, demokraciju i vladavinu prava već se izvjesno vrijeme nalazi na dnevnom redu Vijeća Europe i Europske unije. Zemlje Jugoistočne Europe nisu iznimka. Izgledi za prijam zemalja iz regije u članstvo obitelji europskih zemalja usko su povezani s naporima ovih zemalja usmjerenih protiv organiziranoga kriminala i trajnoga poboljšanja vladavine prava, kako se navodi u Nacrtu puta Europske unije i Sporazumima o stabilizaciji i pridruživanju.

Organizirani kriminal i gospodarski kriminal vjerojatno će ostati značajnim problemom europskih zemalja. Pogodnost uporabe "Balkanskoga puta" za aktivnosti organiziranoga kriminala u regiji kao i u Europskoj uniji najvjerojatnije će biti i dalje prisutna. Štoviše, položaj Zapadnoga Balkana kao poluotoka koji nije u sastavu Europske unije, a okružen je zemljama članicama Europske unije, nakon pristupanja Rumunjske i Bugarske predviđenoga za 2007. godinu, najvjerojatnije će pojačati očekivanja zemalja Jugoistočne Europe. Stvaranje i provedba učinkovite i na znanju utemeljene javne politike protiv organiziranoga kriminala i gospodarskoga kriminala stoga su od ključnoga značaja za postizanje rezultata.

Izvješće o stanju na području kriminala iz 2004. godine za Jugoistočnu Europu stoga bi trebao biti korakom bliže ka shvaćanju ovoga fenomena, i prvo je izvješće te vrste koje je sastavljeno kako bi rasvijetlilo svoju regionalnu dimenziju. Kako se mogućnosti ovih zemalja za prikupljanje podataka o organiziranom kriminalu u budućnosti budu poboljšavale, tako će se poboljšavati i kvaliteta strateške analize kriminala u ovim zemljama.

Jugoistočna Europa stiješnjena je između potražnje Zapada za nedopuštenim robama i dobavljača takvih roba s Istoka. Stoga je ona veliko tranzitno područje za nezakonite robe i usluge, čiji utjecaj se snažno osjeti uglavnom u zemljama izvan ove regije. S druge strane, gospodarski kriminal, široko rasprostranjen u regiji, ozbiljno utječe na javne prihode, sposobnosti državnih ustanova koje ovise o ovim prihodima, i legitimnosti upravnih i pravosudnih institucija, čije učinke osjete isključivo državljani balkanskih zemalja. Pronalaženje ravnoteže između ovih dvaju prioriteta bit će glavnim izazovom za ovu regiju u sljedećem razdoblju.

Tranzicija i proces pristupanja Europskoj uniji posljedica su reforma pravnog i institucionalnog okvira ne samo na području kaznenoga pravosuđa, nego i na području gospodarstva, uprave, politike, socijalne sigurnosti, obrazovanja, zdravstva itd. Za zemlje koje uspiju u svojoj tranziciji i pridruživanju Europskoj uniji, sve su ove reforme važne i zahtijevaju upornost i vrijeme. Očito je da se društvena pojava kao što je organizirani kriminal ne može suzbijati samo sredstvima prisile. Mjere sprječavanja i ostali čimbenici, poput gospodarskoga razvoja, također igraju važnu ulogu u tome i stoga zahtijevaju ozbiljnu pozornost.

4.1 GLAVNE OPASNOSTI

Tržišta kriminala u Jugoistočnoj Europi postupno se razvijaju. S obzirom na to da su mogućnosti za organizirani kriminal stvorene slijedom sukoba u Jugoistočnoj Europi, organizirani kriminal evoluirao je u mnogo složeniji fenomen. Glavna opasnost na čiju pojavu ukazuju ove zemlje jest organizirani kriminal povezan s nedopuštenim prometom opojnim drogama, gospodarskim kriminalom, trgovanjem ljudima i korupcijom koja se javlja u svakom od njih.

4.1.1 Droge

Osim što je isključivo tranzitno područje za droge koje idu od Istoka ka Zapadu, ova regija sve više postaje tranzitnim područjem za sintetičke droge i kemijske prekursore za proizvodnju opojnih droga na relaciji Zapad-Istok. Štoviše, ova regija nije više samo važna karika u lancu dobavljanja, nego sve više postaje i korisničkim tržištem. Unatoč nepostojanju podataka o uživateljima droga koji mogu poslužiti u prilog ovoj tvrdnji, ove zemlje su izvijestile o zabrinutosti zbog sve većeg broja uživatelja droge među mlađom populacijom, osobito u Bosni i Hercegovini, Srbiji i "Bivšoj Jugoslavenskoj Republici Makedoniji". Radi procjene i kvantificiranja ove zabrinutosti, ove će zemlje morati provesti javne ankete o potencijalnim uživateljima droga. Ako se trend porasta u broju uživatelja droga pokaže istinitim, strateški odgovor će zahtijevati veći broj mjera prisile i mjera sprječavanja za rješavanje pitanja zlouporabe droga.

Nakon aktivnosti koje su trajale desetljeće i više, trgovci drogom stekli su znatan financijski utjecaj i služe se njime radi unošenja raznolikosti u aktivnosti u zakonitom poslovnom sektoru i radi neprimjerenog utjecaja na upravne strukture i kupnju svojega mjesta u političkom i gospodarskom djelokrugu. Sredstva su raznolika, od korupcije do osvajanja medijskoga tržišta radi manipuliranja javnim mnijenjem. Financijska moć usko je povezana s trendom jačanja moći na tržištu droga na način da se preuzimaju složenije operacije ne samo u trgovanju nego i u proizvodnji i raspačavanju droge. Svi ovi trendovi ukazuju na to da je organizirani kriminal povezan s drogama "sazrio" – čime se njegov utjecaj osjeti i u ovim zemljama, a ne samo na stranim zapadnim tržištima – što predstavlja veći izazov za vlasti u regiji koje će u većoj mjeri morati pribjeći razrađenim mjerama prisile na regionalnoj razini i mjerama sprječavanja unutar državnih granica kako bi se ograničio njihov utjecaj.

4.1.2 Gospodarski kriminal

Regionalne posebnosti zajedničke prošlosti, jezika i bliskih veza, nezapamćeno raseljavanje ljudi unutar i izvan regije pogodno za prijevaru s pomoću krivotvorenih osobnih identifikacijskih isprava, niska institucionalna sposobnost državnih ustanova i potražnja za određenim robama izazvana ratom ili drugim čimbenicima i nove državne granice, nude velik broj mogućnosti i visokih profitnih marža za kriminalce koji se organiziraju u pravcu njihova iskorištavanja. Porezna i carinska utaja, prijevare u javnoj nabavi i privatizaciji donose velike gubitke u javnim prihodima koji se mjere u milijardama eura i djeluju u pravcu ugrožavanja javnog povjerenja u institucije vlasti i ustanove za provedbu zakona. Premda ovaj utjecaj uveliko osjete građani balkanskih zemalja, dugoročne posljedice mogu zasigurno imati posljedice na opću regionalnu stabilnost i gospodarski razvoj ovih zemalja te utjecati na interes Europske unije. Sve dok se velika većina ljudi suočava s tmurnim izgledima za materijalnu sigurnost i budućnost i s nemogućnosti da se društveno zauzme na koristan i konstruktivan način, posebno kada se radi o mlađoj muškoj populaciji, ti ljudi će i dalje ostati lakom metom za vrbovanje u svrhu obavljanja nezakonitih djelatnosti.

Gospodarski kriminal nije svojstven samo ovim zemljama u tranziciji. I nove zemlje članice su uspješno rješavale neke od ovih problema tijekom procesa svoga pridruživanja. Za pronalaženje sveobuhvatnog regionalnog rješenja ovoga problema te bi pouke trebale biti pomno razmotrene.

I pored zabrinutosti izražene u ovim zemljama, ni sam opseg problema nije u cijelosti poznat. Metode djelovanja gospodarskoga kriminala bolje su poznate nego utjecaj koji on ima u svakoj od ovih zemalja. Prvi nuždan korak koje ove zemlje mogu napraviti jest da se poboljša njihova sposobnost za ocjenjivanje utjecaja koji ima gospodarski kriminal. Takva procjena će zahtijevati međuagencijsku suradnju u koju će biti uključene ne samo službe za provedbu zakona, nego i porezne i carinske uprave, Ministarstvo financija, ustanove za reviziju, jedinice za financijsko-obavještanje poslove, službe za registraciju i ostale službe koje mogu raspolagati informacijama o financijskim i gospodarskim aktivnostima.

4.1.3 Trgovanje ljudima

Nedavne mjere prisile koje su ove zemlje poduzele imale su pozitivan učinak na smanjenje broja osoba koje su bile predmetom trgovanja ljudima u regiji. Ove mjere mogle su također doprinijeti zaokretu na tržištu koji se ogleda u istančanijim, u većoj mjeri dugoročno orijentiranim metodama djelovanja zločinačkih skupina i vrbovanju iz reda domaće populacije, a ne oslanjanju na strane žrtve trgovanja.

Praksa trgovanja ljudima prisutna je i odvija se već neko vrijeme, a konsolidacija kriminalnih radnja u smislu izgradnje bližih veza sa strukturama za provedbu zakona i vladajućim strukturama posredstvom postupaka korupcije, te opsluživanja rastućeg domaćeg tržišta, predstavlja dodatne izazove za kreatore politike. Takav zaokret na tržištu zahtijeva sveobuhvatniji pristup problemu ovakvoga trgovanja uz razrađenije mjere prisile kao i mjere sprječavanja vrbovanja iz redova domaćega stanovništva, smanjenje domaćih tržišta prostitucije i bavljenje mogućim pitanjima iz oblasti javnoga zdravstva koja takva tržišta za sobom povlače.

4.1.4 Korupcija

Korupcija ulazi u sva ova tržišta kao važan postupak zaštite djelatnosti organiziranoga kriminala i osnovno sredstvo za prodor u strukture zakonitog upravljanja i gospodarstva. Ona podrazumijeva mito i ostale korupcijske radnje, a usmjerena je i na niže razine javnih službenika radi rješavanja operativnih potreba (policijski, carinski i porezni službenici, službenici sigurnosti, službenici službi javnih registara itd.) i na više razine korupcije (tužitelje i suce, političare, članove Sabora, obavještajnu zajednicu itd.) kako bi se pozabavili dugoročnijim ciljevima.

Kao takva, korupcija onemogućava napore koji se ulažu protiv organiziranoga kriminala i djeluje na smanjeno povjerenje javnosti u državne ustanove. Zemlje su prepoznale ovaj problem i poduzele brojne zakonodavne i druge mjere u pravcu njegovog rješavanja. Nužno je čvrsto se usmjeriti u pravcu utvrđivanja ciljeva istrage i kaznenoga gonjenja korupcije izravno povezane s organiziranim kriminalom.

4.2 PROFILI ZEMALJA ⁹⁶

4.2.1 Albanija

Podrijetlo organiziranoga kriminala u Albaniji povezano je s nekoliko čimbenika: kriza u obliku piramide 1997. godine u kojoj su ogromna novčana sredstva prešla u ruke nekolicine ljudi, što je izazvalo javni prosvjed i dovelo do promjene vlasti te masovno iseljavanje Albanaca, naročito u susjedne zemlje, Grčku i Italiju, što je stvorilo bliske veze između novonastale dijasporne i zavičaja. Te veze služe za nova zakonita i nezakonita djelovanja. Velika migracija tijekom 1990-tih potakla je krijumčarenje migranata, dok je 1999. g. rat na Kosovu ohrabrio nedopušteno trgovanje oružjem. Vrijeme u kojem su se događali ti izazovi i njihova raznolikost predstavljali su pritisak na albanske ustanove u procesu demokratizacije i na nejak pravni sustav.

“Preobrazba društva, raspuštanje stare administracije, stvaranje novih struktura i uspostava novih mehanizama u gospodarstvu, doveli su u Albaniji do nastanka brojnih praznina i uskih grla koje je organizirani kriminal mudro iskoristio da ostvari najveću moguću korist. Nezaposlenost i gospodarska kriza doveli su do nagloga širenja nezakonitih djelatnosti i to na dva načina: osigurali su “ljudsku sirovinu” za ova tržišta te omogućili razvoj albanskih udruženih zločinačkih struktura.”⁹⁷

Vlada je učinila značajne napore na ostvarivanju pravne i institucionalne reforme u nekoliko zadnjih godina, naročito u suzbijanju ilegalne migracije. Pa ipak, prema albanskim vlastima, organizirani kriminal jači je nego na početku, iskoristio je nove mogućnosti i proširio se na nova tržišta, kao što su cigarete, krijumčarenje oružja, nezakonit promet drogama i jačanje veza u inozemstvu.

Glavna je opasnost za Albaniju organizirani kriminal koji se bavi opojnim drogama, trgovanjem ljudima, gospodarskim kriminalom i korupcijom. Albanija je jedina zemlja u regiji koja proizvodi kanabis za izvoz. Godine kriminalnih djelatnosti povezanih s drogom učinile su albanske bande organiziranih kriminalaca dobro poznatim organima za provedbu zakona u zemljama Europske unije. Njihova učinkovita organizacija temelji se na etničkoj isključivosti i bliskim vezama s Grčkom, Italijom i drugim zemljama Europske unije u kojima žive brojnije albanske zajednice.

Što se tiče nezakonitog prometa drogom, Albanija se smatra više tranzitnom zemljom nego konzumentskim tržištem. Međutim, možda se to mijenja, sudeći po podacima od centara za liječenje ovisnosti o drogama. Na primjer, 2000. godine, 968 osoba tražilo je liječenje, dok je taj broj u 2003. god. narastao na 1360. Uživanje droge također se usko veže za pojave HIV-a i AIDS-a.

Vrijednost droga koje se proizvedu ili prokrijumčare kroz Albaniju iznosi približno, prema albanskim organima vlasti, 50 milijuna eura godišnje.⁹⁸ Što se tiče zaplijenjene droge u 2004. godini, Albanija je, između ostaloga, zabilježila 155,9 kg heroína, 2,4 kg kokaina, 4544,15 kg marihuane i 73.757 biljaka kanabisa. Heroin se krijumčari kopnom, dok se kokain uglavnom prevozi zračnim i morskim putevima. Droga se obično sakriva u prtljagu ili se prevozi u

⁹⁶ Ako nije drugačije navedeno, svi podaci izneseni u dijelu pod nazivom *Profili zemalja* temelje se na odgovorima na upitnik

⁹⁷ Odgovor Albanije u upitniku.

⁹⁸ Vrijednost se računa na osnovi zaplijenjene količine u Albaniji i inozemstvu (droge koja se krijumčari kroz Albaniju). Profitna marža je 20% po 1 kg heroína, dok u Turskoj cijena varira od 8000 – 10.000 eura po kilogramu heroína, u Albaniji je prodajna cijena između 10.000 – 12.000 eura. Ibid.

paketima koji stižu iz Kolumbije, Perua, Paname, Meksika i drugih zemalja Latinske Amerike. Broj predmeta vezanih za zapljenu droge u 2004. godini bio je 363, u koje je umiješano 395 počinitelja. Albanski organi za provedbu zakona trenutno prate 20 organiziranih zločinačkih skupina umiješanih u krijumčarenje droge, koje se sastoje od 3 do 20 članova.

Zločinačka skupina često ima hijerarhijsku strukturu, u kojoj se dobit dijeli prema položaju i ulozi u organizaciji.⁹⁹ Suradnja unutar kriminalne strukture relativno je trajna, a uhićene lako zamijene drugi. Kriminalci umiješani u krijumčarenje droge često imaju zločinačku prošlost, možda su se služili nasiljem (česta ubojstva) i ranije su vjerojatno bili umiješani u trgovanje ženama i migrantima.

U pogledu načina djelovanja, korumpiranjem policije i carinskih službenika, kao i službenika obavještajnih službi služe se za olakšavanje prijevoza droge. Neke zločinačke skupine koje se bave krijumčarenjem droge opredjeljuju se za širenje djelatnosti i postupno ostvaruju sve veću kontrolu nad cjelovitim vidokrugom posla s drogom (proizvodnja, prikupljanje, isporuka, financiranje, prijevoz i raspačavane).

Zločinačke skupine koje se bave krijumčarenjem droge povezane su obiteljskim, regionalnim i društvenim vezama, i pokazuju strogu stegu i visok stupanj opreza u održavanju tajnosti. Iako ove skupine uglavnom uključuju Albance, održavaju kontakte i sa stranim kriminalcima iz Turske, Italije, "Bivše Jugoslavenske Republike Makedonije", Crne Gore itd.¹⁰⁰

Primijećeno je da albanske bande drže ključne položaje u krijumčarenju droge u regiji, gdje zauzimaju vrh hijerarhijske ljestvice i upravljaju zalihama i distribucijom velikih količina dok za jednostavnije zadatke uključuju organizirane kriminalce drugih narodnosti u drugim zemljama regije. Njihov kapacitet, u financijskom i tehničkom smislu, često nadilazi kapacitet albanskih organa za provedbu zakona, dok njihovo objedinjavanje na tržištu predstavlja posebno težak izazov organima za provedbu zakona, u pogledu složenijih istraga za koje je potrebna primjena posebnih sredstava i tješnja međunarodna suradnja, oduzimanja sredstava i upravljanja njima, zaštite svjedoka, i učinkovitijeg sudskog postupka.

Ostvaren je značajan uspjeh u borbi protiv trgovanja ljudima i krijumčarenja migranata, posebno u zatvaranju morskih puteva ka Italiji i u kaznenom postupku protiv jednog broja osoba zbog te djelatnosti. Prema podacima albanskih organa, u 2003. godini su procesuirane 23 zločinačke skupine, a u prvih devet mjeseci 2004. godine, raspušteno je 13 zločinačkih skupina uključenih u krijumčarenje i trgovanje ljudima. I dalje naročito težak izazov predstavljaju interno trgovanje ljudima i vrbovanje žrtava radi spolnog iskorištavanja, nezakonitog usvajanja, prošnje i vađenja tjelesnih organa radi prodaje.¹⁰¹

Navodno,¹⁰² između 1998. i 2002. godine, 95.737 osoba nezakonito je migriralo prema Italiji preko Albanije, i pri tom su plaćali od 500 do 1000 eura po osobi za prijevoz. To znači da je ukupan prihod bio između 57,4 i 95,7 milijuna eura za pet godina. Prema podacima albanskih organa, od 2002. godine veliki broj ilegalnih migranata smanjen je na zabilježenih nekoliko stotina.

Zločinačke skupine uključene u trgovanje ljudima potpuno su povezane s drugim skupinama koje djeluju na području krijumčarenja osoba, nezakonitog prometa drogama, krađe i

⁹⁹ Identificirani položaji su: članovi koji istražuju prodajno tržište, financijski savjetnici, organizatori prijevoza, isporučioči, oni koji vrbuju, kuriri i sitniji raspačivači. Ibid.

¹⁰⁰ Ibid.

¹⁰¹ "Prodaja" žrtve trgovanja donosi od 2000 do 2500 eura, dok se djeca "prodaju" za 500 do 1000 eura. S obzirom na veliku zaradu, osobe koje vrbuju često imaju najviši položaj u zločinačkoj skupini. Ibid.

¹⁰² Albanski odgovor na upitnik u kojem se navode podaci italijanske policije.

krijumčarenja ukradenim vozilima itd. Struktura ovih skupina prilično je ravna i organizirani su u manje ćelije od 3 do 5 ljudi. Usprkos naporima albanskih organa (stroži vizni režim i bolja kontrola granica), potražnja za prijevozom ilegalnih migranata i žena žrtava trgovanja i dalje je velika.

Financijski i drugi kapaciteti koje je organizirani kriminal postigao u zadnjih deset godina trenutno služi za učvršćivanje i širenje operacija u zakonitom sektoru, kako učinkovitijim ulaskom u državne strukture tako i širenjem vrsta poslovnih aktivnosti u poslovnom sektoru. Gospodarski kriminal kao što je prijevara u sustavu PDV-a, drugi oblici utaje poreza i neplaćanja carina, te krivotvorenje dopuštenih proizvoda, u velikoj mjeri se oslanja na slabost albanskih poreznih i carinskih institucija koje se bave kontrolom javnog prihoda. Usprkos činjenici da se gospodarski kriminal doživljava kao najveća opasnost za albansko društvo, nema procjene štete koju nanosi proračunu. Tijekom 2003. godine procesuiran je 91 slučaj carinske utaje koju je počinilo 98 osoba, dok su u 2004. godini ove brojke narasle na 163 slučaja u koja su bila umiješana 224 počinitelja. Djelotvorno sprječavanje i istragu gospodarskoga kriminala ometa rascjepkan institucionalni okvir upravljanja porezom i drugih organa za provedbu zakona, i dalje s nepovezanim uredima u nekoliko gradova i regija. Time se otežava razmjena informacija i istraga.

Praksa pranja novca u Albaniji u velikoj mjeri uključuje ulaganje u nekretnine, zemljište i turizam. Mnoge zgrade su sagrađene nezakonito, neke su srušene. Međutim, teško je utvrditi koliko nezakonite izgradnje potječe od pranja novca (droge, utaja poreza ili doznaka novca koje sezonski radnici zarade u inozemstvu), a na koliko negativno utječe slabo uređen sektor izgradnje. Drugi sektori u koje se ulažu prihodi od kriminala su telekomunikacije, prehrambena industrija, lutrija, medijske kuće, sportski klubovi i javni događaji na kojima se predstavljaju političke stranke.

Iako su uloženi određeni naponi, korupcija i dalje utječe na državnu upravu i pravosuđe. Da bi se ovo stanje popravilo, bit će potreban sveobuhvatan pristup koji kombinira učinkovito sprječavanje i represiju korupcije, koja je zajednički simptom svih težih kriminalnih djelatnosti, a ne njihov uzrok. Podaci iz 2004. godine govore o 443 osumnjičene osobe procesuirane zbog korupcije.

Dugoročno, jačanje kapaciteta organa za provedbu zakona, uključujući i njihovu sposobnost davanja okvirnih podataka o organiziranom i gospodarskom kriminalu, čini se ključnim za obavljanje policijskih poslova u Albaniji na čelu s obavještajnim službama. Druga značajna komponenta u jačanju kapaciteta morat će se usredotočiti na međunarodnu razmjenu podataka, kroz unaprijeđen pravni okvir, ali i na osobnoj razini, pojačanom obukom i omogućavanjem prijenosa utvrđenih standarda i prakse.

4.2.2 Bosna i Hercegovina

Poslijeratnu situaciju u Bosni i Hercegovini obilježilo je preko milijun raseljenih osoba, uništavanje imovine i rascjepkana država s oslabljenim utjecajima i ovlastima. Politički i pravni vakuum uzrokovan ratom teško je popunjavan zahvaljujući naporima međunarodne i domaće zajednice od 1996. godine. Krajem 1990-tih, nepostojanje institucija kao što je granična služba,¹⁰³ rascjepkan pravosudni, pravni i gospodarski prostor i regionalne veze uspostavljene u ratnom gospodarstvu pružili su jedinstven niz mogućnosti za organizirani kriminal. Čimbenici vezani za poslijeratno razdoblje i tranziciju, kao što je promjena imovinskih prava, gospodarski pad i oslanjanje na trgovinu omogućili su drugu vrstu prilika. Teži oblici kriminala tako su stekli prednost, koju organi vlasti u BiH pokušavaju sustići mnogim institucionalnim i pravnim reformama provedenim u nekoliko posljednjih godina.

Unatoč činjenici da se u BiH ne provodi strateška analiza, odgovor ove zemlje na upitnik ukazuje na to da su glavne opasnosti koje prijete Bosni i Hercegovini gospodarski kriminal, opojne droge i trgovanje ljudima.

Gospodarski kriminal cvjeta zahvaljujući nejedinstvenom gospodarskom prostoru, podijeljenim ovlastima bosansko-hercegovačkih organa za provedbu zakona,¹⁰⁴ te rasprostranjenom kaznenom djelu prijevare vezane za osobne isprave koje su omogućili ogroman broj osoba raseljenih ili ubijenih u ratu i unutarnja podjela zemlje. Glavni mehanizam za raširenu utaju javnih prihoda predstavljale su fiktivne tvrtke koje je bilo relativno jednostavno registrirati. Prema podacima poreznih organa Federacije BiH, u 2004. godini bilo je 1187 pravnih osoba u Federaciji BiH koja su označena kao nedostupna, fiktivna ili paralelna, i zabilježenih 835 slučajeva utaje poreza od 2002. godine koji su doveli do gubitka prihoda u iznosu od 320,2 milijuna KM (približno 160 milijuna eura), za koje presude tek treba izreći. Porezni organi Republike Srpske zabilježili su 464 nedostupna poduzeća, 73 fiktivna poduzeća i 21 "paralelna" poduzeća u istom razdoblju.¹⁰⁵

Nudeći ovakve jedinstvene mogućnosti, Bosna i Hercegovina postala je atraktivnim područjem kroz koje se obavlja nezakonit promet u regiji. Nedavni napori organa BiH na području poreza i registracije poduzeća usmjereni k unaprjeđenju unutarnje povezanosti i jedinstvenosti poreznog sustava i registracije poduzeća već su donijeli pozitivne rezultate.

Metode pranja novca u BiH slične su onima kod utaje poreza. U Republici Srpskoj broj kaznenih prijava protiv osoba umiješanih u utaju poreza i pranje novca udvostručio se u razdoblju od 2002. do 2004. godine (s 22 na 44 predmeta). U 2005. godini policija na državnoj razini, tužiteljstvo i sud dobili su u nadležnost pranje novca. Do svibnja 2005. godine sud BiH je izrekao 8 osuđujućih presuda i novčanih kazni u iznosu od 1,38 milijuna KM (690.000 eura) i 45.000 USA dolara. Iznos opranog novca bio je 110,82 milijuna KM (554.100 eura), dok je vrijednost neplaćenog poreza iznosila 16,26 milijuna KM (8,13 milijuna eura). U svih osam predmeta utaja poreza bila je utvrđeno kazneno djelo. Istraga koja je proistekla iz prvih osam presuda zabilježila je 643 pravne osobe osumnjičene za pranje novca.

Što se tiče nezakonitog prometa opojnim drogama, prema odgovoru na upitnik, BiH se vjerojatno može smatrati "središtem redistribucije" droge. Čimbenici kao što su relativno

¹⁰³ Granična služba je uspostavljena 2000. godine. Vidjeti odluku Visokog predstavnika iz 2000. g. na adresi: www.ohr.int/decisions/statemattersdec/archive.asp?m=&yr=2000.

¹⁰⁴ Bosna i Hercegovina ima četiri kaznena sustava: državna razina, razina dvaju entiteta (Republika Srpska i Federacija Bosne i Hercegovine) i Brčko Distrikt BiH.

¹⁰⁵ "Nedostupna" poduzeća su ona koja su registrirana na nepostojeće adrese ili uz uporabu lažne dokumentacije za registraciju, dok su "paralelna" poduzeća ona koja rabe preslike dokumentacije za registraciju s promijenjenim imenima vlasnika. Te se preslike onda rabe za otvaranje novih bankovnih računa kojima se ne može ući u trag.

propusne granice, pravni¹⁰⁶ i institucionalni okvir u razvoju, nedostatak tehničke opreme i unutarnja rascjepkanost pravosudnog sustava u oblasti kaznenoga prava, sve je to značajno u rukama kriminalaca i čini Bosnu i Hercegovinu privlačnim tranzitnim područjem, pogodnim za prepakiranje i redistribuciju droge.¹⁰⁷

Skupine za nezakonit promet drogom nemaju osobitu etničku dominaciju, nego jake regionalne veze u susjednim zemljama, u kojima se povezanost temelji na zajedničkom podrijetlu i geografskoj lokaciji. Nedavno oduzimanje 34 tone acetanhidrida (kemijski prekursor za heroin),¹⁰⁸ koje je okončano osuđujućom presudom, svjedoči o trgovanju kemijskim prekursorima koji se rabe za proizvodnju droge. Postoje također i dokazi o transportu kanabisa iz Albanije preko Crne Gore u BiH. Osim nezakonitog trgovanja drogom, izgleda da postoji i sve veće domaće tržište uživatelja, koji uglavnom konzumiraju sintetičku drogu, kao što su ekstazi i amfetamini, kao i kanabis.¹⁰⁹ Unatoč zabrinutosti koju izražavaju službenici organa za provedbu zakona i informacija o stvarnim događajima iz domaćih medija, ne postoji studija ili istraživanje o tome koliko je to tržište i tko su korisnici. Da bi započela adekvatno rješavanje ovoga problema, Bosna i Hercegovina trebala bi provesti takvo istraživanje.

Što se tiče trgovine ljudima, praksa se značajno promijenila zahvaljujući naporima organa za provedbu zakona i zatvaranju brojnih klubova za striptiz i javnih kuća u zemlji. Kao posljedica toga, spolno iskorištavanje postalo je skrivenije i sofisticiranije, jer se odvija u privatnim stanovima i putem eskort-službe, a širi se i na internet. Također, izgleda da se prema žrtvama odnose manje nasilno i pružaju im bolje životne uvjete, a žrtve trenutno uglavnom opslužuju domaće tržište. Takva promjena na tržištu ukazuje na menadžersku istančanost i lukavost kriminalaca umiješanih u posao trgovanja ljudima, što sve predstavlja nov izazov za organe gonjenja i istrage ovih kaznenih djela.

Osobe umiješane u trgovanje ljudima uglavnom su državljani BiH, često vlasnici noćnih klubova ili imaju poslovne veze sa drugim vlasnicima barova. Skupine uključene u ovaj posao lako prevladavaju etničke, državne, entitetske i druge granice, i uglavnom surađuju s trgovcima iz Srbije, koja je na glavnom putu trgovanja ljudima iz Rumunjske, Moldavije i Ukrajine. Registrirani slučajevi pokazuju da su raspačivači iz BiH imali vlastita kriminalna uporišta u Rumunjskoj i Moldaviji.¹¹⁰ Vrbovanje na domaćoj razini, interno trgovanje ljudima i prevladavajuća domaća klijentela imaju implikacije, u smislu politike, ne samo za prisilu, nego i zahtijevaju bolju prevenciju i politiku javnog zdravstva za rješavanje zdravstvenih pitanja koja otvara domaće tržište seksualnih usluga.

U pogledu krijumčarenja ljudi, BiH se smatra tranzitnom zemljom kroz koju se ilegalno transportiraju državljani Albanije, Kine, Turske, Indije i Pakistana ka zemljama Zapadne Europe. Oni u BiH ulaze preko Srbije i Crne Gore preko dopuštenih i nedopuštenih graničnih prijelaza u istočnoj BiH, stižu u Sarajevo odakle idu prema zapadnoj BiH, često taksijem. Iz zapadnog dijela BiH lokalne zločinačke skupine ih vode preko rijeka ili nedopuštenih prijelaza u Hrvatsku. U prošlosti su zabilježeni slučajevi velikih skupina nezakonitih imigranata koji su u BiH došli kao turisti ili članovi kulturnih udruga. Nedavno osnovana zajednica Kineza izgleda da je povezana s omogućavanjem migracije iz Kine u Zapadnu Europu. Tržište za krijumčarenje ljudi ima prilično jednostavnu strukturu i čini se da se uglavnom oslanja na tijesnu suradnju organiziranih zločinačkih skupina iz različitih zemalja u regiji.

¹⁰⁶ Prema informacijama organa vlasti, BiH još uvijek nema ključne zakone u oblasti terorizma, krijumčarenja ljudi, zlouporabe droge i trgovanja kemijskim prekursorima.

¹⁰⁷ Odgovor BiH na upitnik.

¹⁰⁸ Ibid.

¹⁰⁹ Ibid.

¹¹⁰ Ibid.

Jedna je od značajki Bosne i Hercegovine veza organiziranoga kriminala i osoba optuženih za ratni zločin, što izaziva veliku zabrinutost nekih bosansko-hercegovačkih organa. Financiranje osoba u bijegu optuženih za ratni zločin, posebno Ratka Mladića i Radovana Karadžića, čini se dobro organiziranim i povezanim s brojnim institucijama, kao što su banke, vladajuće i druge javne ustanove i političke stranke u Republici Srpskoj. Visoki predstavnik Paddy Ashdown 2004. godine blokirao je bankovne račune osoba osumnjičenih da pomažu optužene za ratne zločine, a desetke osoba smijenio je s javnog položaja.¹¹¹ Konačni rezultat ovih istraga tek treba biti poznat.

Značajni naponi učinjeni su na tome da se objedini i uskladi neučinkovit kazneni sustav Bosne i Hercegovine (tj. tužiteljstvo i sudstvo) i već su dali dobre rezultate protiv organiziranoga kriminala, uključujući i presude. Pa ipak, organi za provedbu zakona još su uvijek rascjepkani, nepovezani i preopterećeni. Slično kao u Albaniji, razmjena informacija unutar države neučinkovita je. Trenutna kretanja u oblasti organiziranoga kriminala, međutim, zahtijevaju dobru obavještajnu organizaciju policije i učinkovitu razmjenu informacija i u zemlji i na međunarodnom planu. U slučaju Bosne i Hercegovine, reforma policijskog sustava – jedinstvena policijska struktura koja bi mogla pomoći pri uklanjanju mnogih ovdje spomenutih problema – i dalje je na prvom mjestu.

¹¹¹U 2004. g. Paddy Ashdown donio je 82 odluke koje su se odnosile na smjenu s javnog položaja osoba osumnjičenih da pomažu, financijski ili drugačije, osobe optužene za ratne zločine, i na zatvaranje bankovnih računa za koje se smatralo da se rabe u te svrhe. Cilj ovih akcija, koji je bio dosta medijski popraćen, bio je da se razbije mreža pomoći i ratni zločinci liše sredstava, tako da mogu konačno biti uhićeni i izvedeni pred Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju u Haagu. Odluke se mogu naći na adresi: <http://www.ohr.int/decisions/war-crimes-decs/archive.asp?m=&yr=2004>

4.2.3 Hrvatska

Kao i druge zemlje bivše Jugoslavije, Hrvatska je duboko pogođena ratom koji je izazvao promjene u političkim, društvenim i gospodarskim okolnostima, potpomognute izazovima tranzicije u poslijeratnom razdoblju. Zločinačke organizacije u Hrvatskoj održavale su veoma bliske veze sa svojim partnerima u drugim bivšim jugoslavenskim državama, dok je suradnja među službama za provedbu zakona u novoosnovanim državama skoro potpuno nestala tijekom sukoba i neposredno nakon njega. Ta prednost je omogućila organiziranim zločinačkim skupinama da odrede kriminalna tržišta na kojima će steći korist i utjecaj, pri čemu su pokazale veliku prilagodljivost poslijeratnim promjenama.

Hrvatska je, međutim, odmakla dalje od drugih u regiji u smislu uspostave učinkovitog sustava provođenja zakona sa središnjom bazom podataka u kaznenom području, uz dostignuća ne samo u istrazi nego i u procesuiranju i kažnjavanju slučajeva organiziranog kriminala. Slično kao i druge zemlje u regiji, Hrvatska se suočava s opasnosti organiziranog kriminala uključenog u nezakonito trgovanje opojnim drogama, gospodarski kriminal i korupciju.

Što se tiče nezakonitog trgovanja opojnim drogama, Hrvatska je prije svega tranzitna zemlja na "Balkanskom putu". Droga (heroin i kanabis) uglavnom se prevozi cestovnim prometom iz Bosne i Hercegovine i Srbije i Crne Gore. Proizvodnja droge nije povezana s organiziranim kriminalom. Proizvodnjom se više bave manji individualni proizvođači za lokalnu uporabu. Sintetičke droge dolaze sa Zapada i pokrivaju domaće tržište u urbanim područjima i primorskim mjestima tijekom ljetnih mjeseci. Hrvatska je jedina zemlja u regiji koja je poduzela izvjesne mjere radi upoznavanja i procjene domaćeg tržišta drogom i sprječavanja i liječenja zlouporabe droge.

Nekoliko je tipova zločinačkih organizacija koje se bave nezakonitim prometom drogama temeljenih na državljanstvu, teritorijalnoj pripadnosti i obiteljskim vezama. Albanske organizirane zločinačke skupine odgovaraju prvom tipu i uključuju Albance s Kosova i iz "Bivše Jugoslavenske Republike Makedonije", a koje uglavnom organiziraju krijumčarenje heroina. Njihova struktura je više hijerarhijska i temelji se na strogo obiteljskom ili nekom sličnom podrijetlu, i ima bliske veze s drugim državama. Za razliku od Albanaca, osobe druge narodnosti ne zauzimaju značajan položaj, nego služe kao krijumčari. Glavni organizatori imaju viši stupanj obrazovanja, uživaju visok životni standard i često su vlasnici tvrtki ili imovine u koje ulažu prihod od kriminala.

Druga vrsta vezana je za zločinačke skupine koje trguju kanabisom, i uglavnom se sastoje od osoba s dvojnim državljanstvom Bosne i Hercegovine i Hrvatske. Ove skupine imaju manje definiranu strukturu, u kojoj je glavni organizator poznat ostatku skupine, sastoje se uglavnom od počinitelja koji se ne koriste uslugama trećih osoba, osim carinskih službenika na graničnim prelazima. Te skupine imaju dobre veze s drugim skupinama koje dominiraju na lokacijama gdje se odvija krijumčarenje, a pripadnici ovih skupina skloni su i drugim kriminalnim djelatnostima.

Posljednja vrsta zločinačkih organizacija nalazi se u drugim zemljama i vode je ljudi koji imaju iskustvo iz zemalja tradicionalnih proizvođača droge, kao što su Nizozemska i latinskoameričke zemlje, i koji organiziraju nezakonit promet sintetičkim drogama i kokainom putem mora i zraka. Oni se oslanjaju na kurire koji mogu biti profesionalni krijumčari ili povremeno uključene osobe za pojedini posao. Ovi krijumčari koriste se isporukom hitne pošte, turističkim i putničkim agencijama i pokrivaju krajnje određite kupnjom zasebnih letova.

Zločinačke skupine nastale kod kuće imaju mješovitu strukturu, a često im je na čelu osoba koja ima kazneni dosje. Disciplina se provodi prijetnjom i uporabom nasilja i uskraćivanjem zarade od kriminalnih aktivnosti. Pripadnici ovih grupa skloni su drugim kaznenim djelima, kao što je krijumčarenje oružja i cigareta i iznuđivanje. Prihodi se uglavnom troše na pokretnu i nepokretnu imovinu i upadljiv način života.

Što se tiče gospodarskoga kriminala, čini se da glavni problemi ne nastaju zbog gubitka javnih prihoda, nego zbog drugih oblika gospodarskog kriminala, kao što je prijevara u javnoj nabavi, zelenaštvo i bankarske prijevare, koje dovode do bankrota i prijevara u privatizaciji. Ove posljednje su naročito osjetljive kad se ima na umu zastara istrage i procesuiranja tih predmeta. Posljedice ovog kriminala vidljive su u javnosti. Javnost ih povezuje sa socijalnom nepravdom i nezakonitim bogaćenjem i općenito stavlja velika očekivanja pred organe za provedbu zakona i pravosuđe u smislu uspješnog kažnjavanja ovakvih kaznenih djela. Drži se da povjerenje javnosti u ove institucije ovisi o ishodu tih slučajeva koje je inače teško istraživati i procesuirati zbog njihove složenosti i političkih veza koje eventualno uključuju.¹¹² Osim toga, štetu koja se društvu nanosi ovakvom vrstom gospodarstva teško je izmjeriti i ocijeniti.

Zločinačke skupine umiješane u gospodarski kriminal rabe sofisticirane metode kojima se omogućava profesionalni razvoj i angažiranje stručnjaka (financijske, pravne i druge struke) i održavanje veza s javnim strukturama putem financiranja, na primjer, sportskih aktivnosti, članaka u sredstvima javnog priopćavanja, davanjem nepovratnih kredita, razmjenom policijskih obavještajnih podataka, zajedničkim ulaganjima u priobalna područja sa zločinačkim organizacijama iz Italije i Rusije.

Članovi ovih zločinačkih skupina mahom su hrvatski državljani srednjeg stručnog obrazovanja i prosječnog materijalnog statusa. Njihova se uloga obično dijeli na organizatore, financijere i krivotvoritelje (npr. isprava potrebnih za ispunjavanje kriterija za zajmove i kredite) i posrednike (zaposlenici u poduzećima ili bankama koje su od interesa za zločinačku skupinu).

Čini se da same skupine nemaju hijerarhijsku strukturu. Mnogo je vjerojatnije da pripadnici različitih skupina započinju posao zajednički na temelju osobnog interesa. U većini slučajeva stvaraju se posebne zločinačke skupine radi obavljanja konkretne zločinačke djelatnosti. Takve skupine uglavnom su lokalnog karaktera i samo povremeno pokrivaju čitav teritorij Hrvatske ili se otiskuju i u susjedne zemlje kao što su Srbija, Crna Gora, Bosna i Hercegovina, Austrija, Italija, Slovenija i Mađarska.

Hrvatska je najvjerojatnije uglavnom tranzitna zemlja za trgovanje i krijumčarenje ljudi. Zločinačke se skupine umiješane u prvi ili drugi kriminal ne preklapaju. Putevi za krijumčarenje i trgovanje slični su kao u drugim zemljama u regiji. Hijerarhijska podjela označava organizacijske strukture skupina umiješanih u trgovanje ljudima, i na međunarodnoj i na lokalnoj razini. Svi u lancu trgovanja različito zarađuju, što ovisi o zemlji podrijetla žrtve, prijevozu, vrsti uključenja itd. Tačan i ukupan iznos prihoda od ovog kriminala nije poznat. Prihodi od zločinačke djelatnosti obično se ulažu u korupciju i financiranje drugih nezakonitih aktivnosti. U svim predmetima istrage, prelazak granice je bio ili nezakonit ili na graničnim prijelazima uz uporabu krivotvorenih ili djelomice krivotvorenih isprava.

Krijumčarenje ljudi, uglavnom državljana Turske, Irana, Kine, Rumunjske, Bangladeša, Albanije i Bosne i Hercegovine temelji se na bliskoj suradnji s krijumčarima iz Srbije i Crne Gore i Bosne i Hercegovine, pri čemu je Hrvatska tranzitna zemlja na putu ka Sloveniji.

¹¹² Vidjeti *Croatia: A Work in Progress*, autora Anne McTaggart i Drage Hedla, IWPR No. 562, 27. 6. 2005.

Organizirane zločinačke skupine uključene u krijumčarenje ljudi uspostavljene su vertikalno, s jasno definiranim zadacima i vezama s međunarodnim zločinačkim skupinama od početka do završne karike lanca krijumčarenja. Prijevoz kroz Hrvatsku obavlja se unajmljenim automobilima, taksijima, kombijima i manjim kamionima. Strani se državljani zatim prevoze u Sloveniju kroz područje Međimurja, Varaždina i Zagreba.

Što se tiče pranja novca, Hrvatska ima morsku obalu privlačnu ulagačima kako zakonitih tako i nezakonitih sredstava, domaćim i stranim. Takvi resursi lako mogu biti predmetom pranja novca stečenog kriminalnim djelatnostima putem kupovine ili izgradnje nekretnina i potrebno je pažljivo pratiti i kombinirati mjere prisile i sprječavanja kako bi se zadržao njihov integritet i kapacitet za gospodarski razvoj. Nedavni slučajevi korupcije u uredu za registraciju imovine i pravosuđu govore o ovoj potrebi.¹¹³

Očekuje se da će opasnost od organiziranog kriminala rasti u budućnosti, uglavnom zbog nastojanja kriminalaca da uđu u političku i poslovnu elitu kao načina na koji mogu popraviti svoju sliku u javnosti i utjecati na političke, gospodarske i administrativne odluke služeći se novcem stečenim kriminalnim aktivnostima. Korupcija koja povezuje organizirani i gospodarski kriminal predstavlja osnovno sredstvo za ulazak u vladajuće strukture.

¹¹³Vidjeti članak *Zaposlenik državne uprave u Makarskoj pod istragom*, HINA, Jutarnji list, 12. 5. 2005.; i *Croatia: A Work in Progress*, autora Anne McTaggart i Drage Hedl u Osijeku, IWPR No 562, 27. 6. 2005.

4.2.4 Srbija i Crna Gora

4.2.4.1 REPUBLIKA CRNA GORA

Rat i sankcije 1990-tih godina doveli su do gospodarskog pada, raslojavanja društva i političkih izazova. Slično kao i u drugim zemljama u regiji, pojavile su se prilike za krijumčarenje, dok su izazovi tranzicije doveli u težak položaj postojeći pravni okvir i državne institucije.

O stanju organiziranog kriminala i opasnosti koju on predstavlja za crnogorsko društvo postoji vrlo malo podataka. Organi za provedbu zakona nisu prikupljali podatke o organiziranom kriminalu kao takvom prije uvođenja pojma organizirani kriminal u kazneno zakonodavstvo 2004. godine. Crna Gora je jedino područje u regiji obuhvaćeno projektom koje tek treba uspostaviti sustav za prikupljanje podataka i analizu organiziranog kriminala. U skladu s tim, teško je provesti ozbiljnu analizu ove opasnosti, ali na osnovi raspoloživih informacija, gospodarski kriminal, nezakonito trgovanje opojnim drogama i trgovanje ljudima, kao i pranje novca, po svemu sudeći najveći su problemi na ovom području.

Slično kao i u drugim zemljama i područjima ove regije, Crna Gora vidi gospodarski kriminal kao jednu od glavnih opasnosti koja uzrokuje gubitke značajnog dijela javnog prihoda zbog porezne i carinske utaje, uporabom krivotvorenih isprava i fiktivnih tvrtki registriranih u inozemstvu i zaobilaznim trgovinskim aranžmanima sa susjednim zemljama. U 2004. godini policija je podnijela 1320 kaznenih prijava (1358 u 2003. godini) protiv 1572 (1811 u 2003. godini) počinitelja zbog 1707 (1877 u 2003. godini) registrirana kaznena djela gospodarskog kriminala. Ukupan gubitak prihoda izazvan ovim kaznenim djelima iznosi 17,2 milijuna eura (16,5 milijuna u 2003. godini). Krivotvorenje službenih isprava i nezakonit trgovanje, praćeni zlouporabom službenoga položaja, prijevarom i nezakonitim iskorištavanjem šume prevladavali su u oblasti gospodarskog kriminala u nekoliko posljednjih godina. Nijedan od ovih slučajeva nije okvalificiran kao počinjen od strane organizirane zločinačke skupine.

Krijumčarenje luksuzne robe preko granice i dalje je problem, iako je smanjeno masovno krijumčarenje cigareta koje je nekada bilo izrazito. Krijumčarenje nafte i naftnih derivata, s druge strane, dovelo je do gubitka 9 milijuna eura prihoda u 2003. godini, dok je konstatirano i krijumčarenje velikih iznosa gotovinskog novca. Osim jedne morske luke, određenih pograničnih područja i obale, većina gospodarske djelatnosti smještena je u glavnom gradu ili prolazi kroz njega i gdje živi više od trećine ukupnog stanovništva Crne Gore, što može omogućiti da se financijska istraga usredotoči na jednom području. Procjene vrijednosti ove sive ekonomije ne postoje. Pa ipak, ona ima osjetan negativan uticaj, s obzirom na neveliko crnogorsko domaće tržište, budući da trgovci krijumčarenom robom drže konkurentne cijene tako što izbjegavaju dodati i do 200% na vrijednost robe za poreze i doprinose.

Krijumčari dopuštenih proizvoda ne djeluju u okviru neke hijerarhijske strukture, nego osnivaju saveze od slučaja do slučaja unutar Crne Gore i preko granice sa skupinama u susjednim državama.

Nezakonito trgovanje opojnim drogama čini se značajnim, naročito promet kanabisom iz Albanije i heroinom iz Turske. Ova droga često ulazi u Crnu Goru cestovnim putem, dok kokain stiže preko luke Bar. Crna Gora uglavnom je tranzitna zemlja, ali neke se droge, naročito kokain i kanabis, konzumiraju i na njenom tržištu. Izvješća o događajima i policijsko promatranje ukazuju na sve veći problem zlouporabe droga u proteklih 7-8 godina. Procjene veličine domaćeg tržišta droge ili zarade od nezakonitog trgovanja opojnim drogama preko Crne Gore ne postoje. Prema podacima koji obuhvaćaju razdoblje od 2001. do 2004. godine,

organi za provedbu zakona godišnje zaplijene oko 10-15 kg heroina i 1 tonu kanabisa, u što je umiješano 250-300 osoba. Nema podataka o strukturi, sastavu i načinu djelovanja organiziranog kriminala uključenog u krijumčarenje droge.

Trgovanje ljudima, koja je istaknuto kao važno pitanje u slučaju iz 2002. godine koji je uključivao jednu državljanku Moldavije, podstaklo je vladu da poduzme pojačane mjere.¹¹⁴ Podaci i analiza tržišta trgovanja ljudima, njegova struktura, sastav i način djelovanja umiješanih organiziranih skupina također nisu dostupni. Međutim, na osnovi predmeta trgovanja koji su procesuirani do sada (10 kaznenih prijava protiv 31 počinitelja), čini se da je za ova kaznena djela bilo odgovorno 7 zločinačkih skupina s mješovitom organizacijskom strukturom.

Krijumčarenje osoba čini se da je smanjeno, zahvaljujući promjenama u viznom režimu u regiji, što naročito vrijedi za krijumčarenje iz Albanije. Stroži vizni režim prema kojemu su građanima Albanije i Kosova potrebne vize za ulazak u BiH i Hrvatsku, s druge strane, nenamjerno je doveo do potražnje za krijumčarenjem preko granice. Od siječnja do rujna 2004. godine zabilježena su 372 ilegalna prelaska granice.

Iako je pojam pranje novca tek nedavno uveden u pravni i institucionalni okvir Crne Gore, priobalno područje i nekoliko javnih i uslužnih poduzeća predmet prodaje, posebno su osjetljivi u pogledu domaćih i stranih osoba koje peru novac. Što se tiče korupcije, nizak i visok stupanj korupcije i jake mentorske veze izgleda da predstavljaju poseban izazov za uspješno djelovanje, uključujući kazneno gonjenje i sudski proces protiv organiziranog kriminala.

4.2.4.2 REPUBLIKA SRBIJA

Rat i sankcije tijekom 1990-tih duboko su pogodili političko, gospodarsko i društveno tkivo Srbije i pružili jedinstven niz mogućnosti za organizirani kriminal, ne samo u Srbiji nego u cijeloj regiji. Promjena Miloševićeva režima 2000. godine dala je novu vladu spremnu preuzeti neke od tranzicijskih i poslijeratnih izazova, uključujući i rješavanje problema organiziranog kriminala. Nakon ubojstva premijera Zorana Đinđića 2003. godine i akcije "Sablja" organa za provedbu zakona koja je uslijedila, a kojom je obezglavljen "Zemunski klan", Srbija je započela s ozbiljnim naporima u borbi protiv organiziranoga kriminala. Ipak, raspuštanje Zemunskog klana, iako uspješno, izgleda da je predstavljalo pucanj u prazno.¹¹⁵ Započelo se, u nekoj mjeri, s rješavanjem problema veze između sigurnosnih službi, organiziranog kriminala i ranijih paravojnih formacija koje je podržavao Miloševićev režim, a koje su nastale tijekom rata 1990-ih, kao i reforme na razdvajanju sigurnosti i policijske obavještajne djelatnosti i uvođenjem civilnog nadzora i transparentnosti nad sektorom sigurnosti. Uspješna provedba i održivost ovih reformi bit će ključno za smanjenje opasnosti od organiziranog kriminala u Srbiji.

Poznavajući utjecaj koji ima organizirani kriminal, financijski i ostali, organizirani kriminal koji se bavi drogama i gospodarskim kriminalom predstavlja glavnu opasnost za Srbiju. Korupcija, prijevara u postupku privatizacije i pranje novca stečenog zločinačkim djelatnostima izazivaju zabrinutost sličnu onoj u Hrvatskoj i «Bivšoj Jugoslavenskoj Republici Makedoniji». Nakon 2000. godine krijumčarenje legalnom robom (nafta i cigarete) smanjeno je, a prikupljanje javnog prihoda poboljšano. Međutim, društvene, gospodarske i političke posljedice nezakonitoga bogaćenja poljuljale su povjerenje javnosti u vladajuće strukture, organe za provedbu zakona i pravosuđe. U nekoliko predmeta organiziranog kriminala

¹¹⁴ Za više informacija o ovom slučaju vidjeti zajedničko izvješće Vijeća Europe i OSCE-a (rujan 2003.) i odgovor Vlade Republike Crne Gore (listopad 2003.).

¹¹⁵ Razgovor s pripadnikom srbijanskog organa za provedbu zakona.

izrečene su osuđujuće presude, dok je broj ubojstava uvelike smanjen od promjene režima 2000. godine.¹¹⁶ Iako su ostvareni dobri rezultati, trenutno suđenja osumnjičenima za ubojstvo Đinđića predstavlja lakmus-test za povjerenje javnosti.

S obzirom na njen geografski položaj, organizirano nezakonito trgovanje opojnim drogama trenutno predstavlja jedan od najopasnijih oblika organiziranog kriminala u Srbiji. Kanabis je najraširenija droga u Srbiji. Iako je nedavno otkrivena i uništena manja proizvodnja od 2000 biljaka u jednom napuštenom rudniku, kanabis se uglavnom uvozi i zbog svoje relativno niske cijene veoma je dostupan. Krijumčarski putevi kanabisa u Srbiju dolaze iz Crne Gore i Albanije, a nedavno su otkriveni putevi koji idu iz Srbije prema Mađarskoj.

Heroin je druga najprisutnija droga na srbijanskom tržištu, s obzirom da prodaja i krijumčarenje heroina predstavlja najunosniju kriminalnu djelatnost. Do sada u Srbiji nije otkrivena proizvodnja heroina. Većina heroina dolazi s Kosova, a srbijanska policija redovito surađuje s UNMIK-om i kosovskom policijom u slučajevima nezakonitog trgovanja heroinom, iako, prema srbijanskim organima, razmjena podataka mogla bi biti i bolja.

Sintetičke droge (ekstazi i amfetamini) krijumčare se sa Zapada na Istok, i stižu iz Nizozemske preko Mađarske i Hrvatske. Uporaba ekstazija također je veoma raširena u Srbiji. Otkriveno je nekoliko laboratorija za proizvodnju ekstazija, što je dovelo do uhićenja glavnih organizatora i vlasnika istaknutih poduzeća. Približno 2 milijuna tableta ekstazija je zaplijenjeno, kao i 20 tona kemikalija rabljenih za proizvodnju vrijednu nekoliko milijuna eura. Slično kao i u BiH, srbijanska policija otkrila je trgovanje kemijskim prekursorima uvezenim iz Francuske, Češke Republike i Rumunjske, koji se dalje krijumčare u Bugarsku i Tursku.

Još jedna droga koja dolazi sa Zapada je kokain, pri čemu velike količine samo prolaze kroz Srbiju, dok manje završavaju na domaćem tržištu. Izgleda da su se putevi krijumčarenja kokaina nedavno promijenili, pa brodovima iz Latinske Amerike droga stiže u luke Španjolske, Grčke i Italije i odatle se prevozi u Srbiju kamionima, često pakirana u boce. Srbijanska je policija u suradnji s drugim policijskim snagama pomogla pri zapljeni 200 kg kokaina (190 kg je zaplijenjeno u Italiji, a 10 kg u Srbiji). Zločinačke skupine umiješane u krijumčarenje kokaina dobro su organizirane i imaju učinkovitu prijevoznu strategiju.

Drži se da je preko 60% organiziranih zločinačkih skupina u Srbiji umiješane u nezakonito krijumčarenje droga. Oko 50% tih skupina su, osim u nezakonito trgovanje drogama, umiješane u nasilne zločinačke djelatnosti, kao što su ubojstva, ucjene, otmice i iznuđivanje, iako je broj ovih kriminalnih aktivnosti značajno smanjen od 2003. godine. Slično kao prema rezultatima UNMIK-a, najorganiziranije i najutjecajnije zločinačke skupine umiješane u krijumčarenje droge u Srbiji skupine su Albanaca, čiji pripadnici uglavnom dolaze s Kosova i iz južne Srbije. Također izgleda da se bugarske i albanske kriminalne organizacije bore za prevlast na nezakonitom tržištu droga u Srbiji.

Što se tiče domaćih krijumčara droge, operacijom «Sablja» raspušteno je nekoliko organiziranih zločinačkih skupina i neutralizirana jedna od najvećih mreža za krijumčarenje i prodaju heroina u Srbiji i drugim europskim zemljama. Najveća skupina, «Zemunski klan», imala je šest podskupina koje su pokrivala prodaju vlastitom mrežom za raspačavanje. «Klan» je bio čuven po uporabi nasilja za discipliniranje članova i osoba koje su im se nalazile na putu. Kada je «klan» rasformiran, veliki broj ubojstava i pokušaja ubojstava je riješen. Vođe «klana» ulagale su zaradu, procijenjenu na stotine milijuna eura, u pokretnu i nepokretnu imovinu i luksuznu robu. Da bi osigurali svoje poslovanje, koristeći se svojom ogromnom finansijskom moći, pripadnici «klana» davali su mito službenicima u pravosuđu i policiji i

¹¹⁶ Prema jednom pripadniku službe za provedbu zakona na višem položaju, od pada Miloševićeva režima broj ubojstava pao je s 200 na 60 godišnje. Intervju, lipanj 2005. godine.

osnovali medijsku kuću radi utjecanja na javno mnijenje. Nezakonito ostvarena zarada uložena je u privatizaciju, nekretnine, poslovna poduzeća i sl.

Slično kao i u Albaniji, organizirane zločinačke skupine rade na jačanju svog utjecaja, istovremeno šireći djelatnost na druga nezakonita tržišta i u zakoniti sektor.

Što se tiče trgovanja ljudima (spolno iskorištavanje, ulično prosjačenje i rad), izgleda da je Srbija prije svega tranzitna zemlja, ali i zemlja podrijetla i privremenog odredišta. Prema srbijanskim vlastima, 10 zločinačkih skupina s približno 100 članova trenutno je uključeno u trgovanje ljudima. Ove su skupine uglavnom aktivne u pograničnim područjima, dobro su organizirane i usko povezane sa zločinačkim skupinama u susjednim i drugim zemljama, kao što su «Bivša Jugoslavenska Republika Makedonija», Bugarska, Rumunjska, Mađarska, Hrvatska, Bosna i Hercegovina, Albanija i Italija, Ukrajina, Slovenija i Turska.

Ove su skupine prilagodljive i lako sklapaju saveze prema zajedničkim interesima. Upotrebljavaju šifre za komunikaciju i sastaju se na mjestima gdje su smještene žrtve trgovanja. Kao jednom od mjera zaštite koriste se tzv. «čistačima» – vozilima koja voze ispred «transporta» kako bi mogla upozoriti na moguću opasnost na putu. Vođe ovih zločinačkih skupina nikada ne sudjeluju izravno u aktivnostima, nego su odgovorni za plaćanje nakon obavljenog prijevoza. Novac se često prebacuje putem banke «Western Union». Zarada se ulaže u poslovne tvrtke i pokretnu i nepokretnu imovinu.

Broj žrtava trgovine koje dolaze u Srbiju kao zemlju odredišta smanjio se u zadnjih nekoliko godina¹¹⁷, prije svega zahvaljujući naporima policije, ali i zbog novog viznog režima za državljane Rumunjske i Moldavije. Izgleda da je novi trend vrbovanje u zemlji (putem interneta) i interno trgovanje, gdje se državljani Srbije prvo iskorištavaju u Srbiji pa onda prebacuju u druge zemlje. Nedavni naponi organa za provedbu zakona bili su usmjereni prema trgovanju djecom poduzimanjem mjera protiv roditelja koji prodaju svoju djecu i protiv osoba koje djecu kupuju.

Nezakonita migracija predstavlja jednu od zločinačkih djelatnosti koje su u porastu, uglavnom zbog toga što služi kao zamjena za krijumčarenje droge, donoseći dobru zaradu uz manje rizika. Krijumčarenje migranata općenito organiziraju osobe iz zemlje podrijetla, zajedno s krijumčarima iz regije, za što naplaćuju od 2500 do 8000 eura. Najnoviji trend u krijumčarenju ukazuje na prebacivanje manjih skupina od 4 do 8 osoba, i čak i 1 do 2 osobe uporabom putničkih vozila, kombija i kamiona s posebno napravljenim «bunkerima». Nezakoniti migranti prevoze se automobilom do granice gdje ih «vodiči» preuzimaju da bi ih pješice preveli preko granice. Kada migranti pređu granicu, prevozi ih drugo vozilo do druge granice s Mađarskom ili Hrvatskom.

Rumunjski državljani, uglavnom ekonomski migranti, najčešći su migranti u Srbiju. Drugi migranti dolaze iz Afganistana, Iraka i Turske (uglavnom Kurdi). Nedavnim presijecanjem krijumčarskih mreža preko sarajevske i prištinske zračne luke krijumčarski se put preselio prema Bugarskoj i Rumunjskoj, odakle se turski državljani krijumčare u Srbiju na putu ka Zapadu.

Naponi u borbi protiv krijumčarenja osoba, između ostalog, obuhvaćaju bolju kontrolu granica, propise o viznim režimima i mjere prisile protiv zločinačkih skupina umiješanih u krijumčarenje i kontrolu objekata za koje su sumnja da kriju migrante. Prema podacima iz 2003. godine, prekinuta su 22 kanala kojima je prokrijumčareno 247 osoba.

¹¹⁷ Prema srbijanskim vlastima, 2000 stranih državljanke pronađeno je 2000. g. kako «rade» u restoranima i hotelima. Taj broj je u 2003. godini smanjen na 203.

Krijumčarenje legalne robe (cigarete, nafta i naftni derivati) znatno je smanjeno od ukidanja sankcija i zahvaljujući naporima organa za provedbu zakona i drugim naporima od 2000. godine. Krijumčarska praksa zbog toga se promijenila kako bi se prilagodila novim uvjetima i još se uvijek uspijeva oduprijeti naporima organa za provedbu zakona. Za to vrijeme krijumčari se uključuju u europske i globalne krijumčarske tokove i distribuciju nezakonito i zakonito proizvedenih cigareta. Krijumčarski kanali iz Crne Gore uglavnom su prekinuti, ali otvaraju se novi koji idu preko Kosova, «Bivše Jugoslavenske Republike Makedonije», Bugarske, Rumunjske i Hrvatske. Krijumčarene cigarete skrivaju se u teretna i putnička vozila ili se pakiraju u ambalažu druge robe (smrznuto voće ili brašno namijenjeno humanitarnoj pomoći). Kao i u drugim zemljama u regiji, trgovanje cigaretama i drugom luksuznom robom obavlja se s pomoću fiktivnih tvrtki i krivotvorenih isprava. Što se tiče proizvodnje nedopuštene robe, otkriveno je također i trgovanje alkoholnim pićima proizvedenim od sirovina uvezenih putem fiktivnih poduzeća i robom kojoj je istekao rok trajanja.

Piratska industrija cvjetala je 1990-ih godina. Početkom 2003. godine poduzet su brojne mjere suzbijanja piratske industrije koje su rezultirale zapljenom preko 60.000 videokaseta i CD-a, i velike količine opreme za audiosnimanje i videosnimanje, kao i računalnog softvera.

Što se tiče pranja novca, većina zarade koja se opere potječe od utaje poreza, zatim trgovanja drogom i ljudima, a na kraju i od nasilnih kriminalnih djelatnosti, kao što su iznuđivanje i otmica. Zarada se uglavnom ulaže u privatizaciju, nekretnine i pokretnu imovinu, ili se prebacuje na bankovne račune u zemlji ili inozemstvu. Veliki transferi novca obavljaju se preko Mađarske, Cipra i Austrije, kao i preko *off-shore* računa. Počinitelji ovih kaznenih djela uglavnom su osobe koje imaju iskustvo u poslovanju i gospodarstvu.

4.2.4.3 KOSOVO

Posljednje područje koje je bilo zahvaćeno ratovima u 1990-ima u bivšoj Jugoslaviji jest Kosovo, koje se, kao i BiH, suočava s izazovima poslijeratne rekonstrukcije i tranzicije pod UNIMK-ovom upravom. Raseljavanje, uništavanje imovine, zastarjela tehnologija i kolaps proizvodnog sektora umanjuju mogućnost zaposlenja ogromne većine mlade populacije.¹¹⁸ Kao i u ostalim susjednim zemljama, politički i gospodarski vakuum pruža mogućnost za organizirani kriminal.

Izgleda da je glavna opasnost za Kosovo međunarodni organizirani kriminal, koji se sastoji od krijumčarenja droge i krijumčarenja ljudi. Kosovo je ključna lokacija u regiji za mnoge kriminalce u jugoistočnoj Europi. Uske veze s etničkim Albancima u «Bivšoj Jugoslavenskoj Republici Makedoniji», Albaniji i s albanskom dijasporom, čine kosovske organizirane kriminalne bande naročito učinkovitima u krijumčarenju droge na zapadna tržišta.

Istrage o trgovanju drogom na Kosovu imaju kako unutarnju, tako i međunarodnu dimenziju. Direktorata za organizirani kriminal i prekogranične istrage organiziranog kriminala bavi se dugoročnim istragama o trgovanju drogom u suradnji sa Švicarskom, Francuskom, Austrijom, Njemačkom, Bugarskom i Turskom, i uspostavljen je za otkrivanje glavne mreže za krijumčarenje heroina iz Turske ka zapadnoj Europi. Odsjek za istrage povezane s opojnim drogama, koja djeluje u sastavu Direktorata, bavi se slučajevima povezanim s drogama unutar teritorija Kosova.

Četiri dugoročna međunarodna slučaja, koja su povezana s drogom, bila su istražena od 2003. do 2005. godine. Između lipnja i prosinca 2003. godine, na Kosovu je zaplijenjeno 38 kg

¹¹⁸ Za stanje gospodarstva na Kosovu vidjeti *De-industrialization and Its Consequence: A Kosovo Story*, European Stability Initiative – Europska inicijativa za stabilizaciju, ožujak 2002., www.esiweb.org.

heroina, u Italiji 24 kg, u Bugarskoj 28 kg, ukupno 90 kg. Godina 2004. i 2005., bilo je istraženo 20 dugoročnih slučajeva, dok je 6 od ovih slučajeva zahtijevalo međunarodnu suradnju. Na osnovi ovih istraga, od siječnja do prosinca 2004. godine 45,5 kg heroina zaplijenjeno je na Kosovu, dok je dodatnih 504,5 kg zaplijenjeno u Austriji, Njemačkoj, Italiji, Švicarskoj, Srbiji, Bugarskoj i Albaniji, što je ukupno 550 kg za ovo razdoblje. Trenutno je u tijeku pet dugoročnih istraga.

U pogledu unutarnjih istraga, kosovska policija i UNMIK su u 2004. godini pronašli i uništili 12 polja kanabisa. Ukupan broj slučajeva krijumčarenja droge, koji nisu slučajevi organiziranoga kriminala, istraženih na Kosovu u 2004. i 2005. godini jest 265 slučajeva, u koje je umiješano više od 458 počinitelja. Petnaest slučajeva krijumčarenja koja se odnose na organizirane skupine bilo je istraženo u ovom razdoblju, a u koje je bilo uključeno više od 87 osoba.

U pogledu zloupotrebe droge čini se da lokalna tržišta droge ne predstavljaju problem.

U pogledu trgovanja ljudima, Kosovo je i tranzitivno i odredišno područje, u početku zbog nazočnosti vojnih snaga, i trenutno zbog domaće klijentele. Slično kao i u BiH, domaća klijentela seksualnih usluga značajna je i sad čini i do 90% od ukupnoga broja klijenata. Strukture zločinačkih skupina umiješanih u trgovinu neposredno su povezane sa zemljama iz kojih se nabavljaju. Skupine koje se bave spolnim iskorištavanjem žrtava na Kosovu prikupljaju svoje žrtve nakon dolaska na Kosovo, što ukazuje na izravne veze među skupinama koje djeluju u zemljama podrijetla i skupina koje djeluju na Kosovu.

Postoje naznake da postoje tri razine zločinačkih skupina koje djeluju na Kosovu, i koje su često međusobno povezane. Skupine koje spadaju na nižu razinu organiziraju transport žrtava autima i kombijima ili jednostavno daju novac žrtvama, koji im je potreban za prelazak granice u autobusima, i nakon toga ih drže u istim prostorima u kojima se žrtve i iskorištavaju. Skupine na višoj razini organiziraju aranžmane za međunarodna putovanja, uključujući nabavu lažnih ili krivotvorenih isprava i viza, ali one nisu umiješane u samo iskorištavanje, iako organiziraju daljnje trgovanje. Ovakve skupine djeluju na bolje strukturiran način, i često pokazuju hijerarhiju, gdje postoji stupnjevanje, od uporabe "naprijed izbačene osobe" koja pruža zaklon vođi skupine, do osoblja za sigurnost, za nadzor, osoblja zaduženog za ometanje policijske aktivnosti, kao i do korumpiranih službenika koji obavještavaju zločinačke skupine o policijskim upadima. Metode djelovanja organiziranog kriminala na ovom tržištu postale su sve razrađenije i opremljeni su podjednako za regionalno i za domaće tržište. Izgleda da je također prisutno interno trgovanje i vrbovanje.

Gospodarstvo na Kosovu skoro je u potpunosti zasnovano na trgovanju, gdje javni prihodi ovise o jednom izvoru, koji je također privlačan i gospodarskom kriminalu. Krijumčarenje, utaje poreza i carina, kao i druge vrste kriminala povezane s korupcijom u javnom sektoru također predstavljaju opasnost za kosovsko društvo. Neke reforme, npr. davanje dozvola za uvoz cigareta i nafte, kao i kompjutorizacija sustava poreza, već su napravile značajne promjene u ubiranju javnih prihoda. Slično kao u Crnoj Gori, većina gospodarske aktivnosti i poduzeća djeluju iz Prištine, što moguće istrage gospodarskog kriminala čini lakše izvodljivim.

U pogledu strukture, ove skupine su slične skupinama umiješanim u trgovanje ljudima. Djeluju u uskoj suradnji s grupama iz Srbije, Crne Gore, Grčke, «Bivše Jugoslavenske Republike Makedonije», Albanije, Slovenije i Bugarske.

4.2.5 "Bivša Jugoslavenska Republika Makedonija"

Izuzimajući kratki sukob u 2001. godini, "Bivša Jugoslavenska Republika Makedonija" je izbjegla velika ratna uništavanja i raseljenje većeg broja svog stanovništva. Bez obzira na tu činjenicu, unutarnja politička pitanja povezana s državnim suverenitetom, gospodarskim nazadovanjem, sankcijama protiv Jugoslavije, kao i rat u susjednim državama, imali su negativan utjecaj na samu državu. Kao i u ostalim državama regije, ovi čimbenici pružili su organiziranim kriminalcima mogućnosti i pretjerane prednosti.

"Bivšoj Jugoslavenskoj Republici Makedoniji" prijeto organizirani gospodarski kriminal, kao i organizirani kriminal koji se bavi trgovanjem drogom i ljudima. Glavne kriminalne gospodarske aktivnosti jesu prijevare u javnoj nabavi, uzrokovanje bankrota, prijevare u privatizaciji te prijevare vezane za PDV. Trenutno ne postoje detaljne procjene štete prouzročene ovim vrstama kriminala, iako se ova šteta pričinjena javnim prihodima mjeri u milijunima eura. Istrage ove vrste kriminala su počele, a rezultati će biti vidljivi u budućnosti. Sredstva poput npr. zapljene sredstava dobivenih kaznenim djelom, još uvijek nedostaju.

Prijevare pri nabavi se najčešće odvijaju na taj način da se najprikladnija tvrtka bira putem stavljanja amandmana na ugovor, i tako se smanjuje cijena iz početne ponude. Prijevare u bankarstvu su također primijećene, na način da se zajmovi i krediti isplaćuju na temelju krivotvorenih isprava. Krivotvorenje službene i administrativne dokumentacije široko se upotrebljava za protuzakonit rast imovine, dobivajući dozvole za uvoz dobara pod povoljnim uvjetima itd. Prijevare vezane za PDV, kao i krijumčarenje i krivotvorenje zakonitih dobara također je istaknuto kao problem, i dok je ovaj zadnji oblik u porastu, prvi je u padu.

U pogledu piratstva i krivotvorenja dopuštenih proizvoda, primijećena je nezakonita proizvodnja, distribucija, prodaja i iznajmljivanje pornografskog materijala, filmova i računalnih proizvoda. Prošle akcije protiv takvog kriminala rezultirale su uništavanjem zločinačke skupine koja se bavila proizvodnjom takvih dobara i zaplenom opreme i snimljenih materijala. Postoje također slučajevi krivotvorenja prehrambenih proizvoda, napitaka i alkoholnih pića, i drugih potrošačkih namirnica namijenjenih lokalnom tržištu. Cilj nedavnih uspješnih nastojanja za provedbu zakona bile su ove vrste kriminala.

U pogledu korupcije, izgleda da su službenici zaduženi za poduzimanje stečajnih postupaka u bivšim državnim tvrtkama posebno podložni korupciji. Ostali slučajevi niskog i visokog stupnja korupcije također su zabilježeni. U 2004. godini, policija je zabilježila 536 kaznenih djela povezanih s korupcijom, izvršenih od strane 664 počinitelja. Slučajevi povezani sa zlouporabom službenoga položaja iznose 504 od ukupnoga broja slučaja, učinjenih od 631 počinitelja, a nakon toga slijede slučajevi pasivnog i aktivnog podmićivanja. Vlada je poduzela mjere prisile i mjere sprječavanja kako bi riješila ovaj problem

U 2003. godini bilo je optuženo osam skupina organiziranog gospodarskog kriminala. Ove skupine, s različitom organizacijskom strukturom, djelovale su u zemlji i inozemstvu, a svoju zaradu su uložile su u upadljive troškove, proširujući poslovne aktivnosti i kupujući nekretnine.

Slično kao i u Hrvatskoj, u gospodarski kriminal, npr. uzrokovanje bankrota, prijevare u privatizaciji i pronevjeru javnih fondova u javnom uslužnom sektoru, umiješana je upravljačka klasa, političke veze i podmićivanje. Složenost i osjetljivost ovih slučajeva otežava njihovo istraživanje i gonjenje, dok se za njihov ishod posebno zanima javnost, zbog društvenih i gospodarskih posljedica na velik dio društva.

Trgovanje drogom također predstavlja društvenu opasnost. Trguju drogom većinom etnički albanske organizirane zločinačke skupine s tijesnim vezama na Kosovu i Albaniji, ali u određenoj mjeri lakše zadatke prepuštaju kriminalcima druge narodnosti. Posebna geografska koncentracija ovih kriminalnih aktivnosti, nepropusnost albanskih organiziranih kriminalnih skupina i politička osjetljivost, koja bi mogla nastati kada je u pitanju istraga i gonjenje ovakvih slučajeva, sputavaju nastojanja provedbe zakona na ovom području.

Heroin krijumčaren iz Turske, kokain koji dolazi iz luka EU, kao i hašiš iz Albanije, našli su način da uđu u zemlju. Kanabis koji prevladava na domaćem tržištu etnički je kontroliran, dok velike pošiljke kanabisa, namijenjene zapadnoevropskim tržištima, kontroliraju zločinačke skupine izmiješanog etničkog sastava, makedonskog i albanskog.

U prošlom desetljeću, "Bivša Jugoslavenska Republika Makedonija" postala je potrošačko tržište, na kojem prevladavaju heroin i kanabis. Pozivajući se na zdravstvene ustanove, svake godine 600 do 700 osoba traži medicinsku pomoć zbog zlouporabe droge. Starost ovih osoba opada, čak postoje slučajevi gdje su djeca od 12 godina registrirana kao uživatelji droge. Svake godine između 15 i 20 osoba umre od prekomjerne uporabe droga.

Navedena konzervativna analiza uživanja droge na domaćem tržištu, temeljena na broju ljudi koji su zatražili pomoć, ukazuje da se godišnje konzumira 300 kg heroina i dvostruko više kanabisa. Zarada s ovog tržišta iznosi između 10 i 12 milijuna eura. Ukupna dobit od kriminala povezanog s drogom se nije mogao preciznije odrediti zbog nedostatka u istragama pranja novca. Ipak sa na osnovi ostalih aktivnosti policije nazire da se sredstva ulažu u nekretnine, turističku industriju i biznis, npr. u noćne klubove i barove koji često služe za spolno iskorištavanje žena.

Nije zabilježena proizvodnja opojnih droga, osim sporadičnog uzgajanja kanabisa na niskoj razini za kućnu uporabu.

Sve u svemu, može se reći da je struktura i sastav kriminalnih skupina koje se bave drogom izmiješana. Veze su uspostavljene i održavaju se putem obiteljskih ili drugih bliskih veza, ali njihova kohezija ne mora biti dugoročna. Spoznaje policije ukazuju na to da kriminalci iz "Bivše Jugoslavenske Republike Makedonije" imaju kontakte s kriminalnim skupinama u Švicarskoj, Njemačkoj ili skandinavskim zemljama. Također je zabilježeno da kriminalne skupine koje su povezane s drogom često surađuju, kako bi ilegalno ušle u neku državu, nezakonito transferirale novac, razmijenile odvjetnike za uhićene članove, platile jamčevinu itd. Računi se plaćaju kompenzacijom u obliku droge.

" Bivša Jugoslavenska Republika Makedonija " ponajprije je tranzitna zemlja za trgovanje ljudima. Nedavni podaci od strane IOM-a i UNICEF-a ukazuju na lokalno vrbovanje, interno trgovanje i domaće tržište, a podaci nisu potvrđeni podacima domaćih ustanova. Tako je moguće da "Bivša Jugoslavenska Republika Makedonija" doživljava rast domaćega tržišta seksualnih usluga, što bi zahtijevalo odgovarajuću preventivnu i represivnu politiku, ili je ona još uvijek uglavnom tranzitna država, a ovo pitanje će u budućnosti biti riješeno.

Pozivajući se na državne ustanove, između 2000 i 4000 žena bile su žrtvama trgovanja, često privremeno boraveći u samoj zemlji, prije nego što su dalje proslijeđene u druge države. Iskorištavanje se najčešće odvija u klubovima i barovima, u kojima one tijekom jednog dana uslužuju 2-3 klijenta, zarađuju najmanje 50 eura, što znači godišnje 15.000 eura, a na cijelom domaćem tržištu godišnje se napravi zarada od procijenjenih 30 milijuna eura.

Zločinačke skupine koje su umiješane u trgovanje ljudima najčešće su izmiješanog sastava, ali u njima prevladavaju uglavnom pojedinci albanskog podrijetla. Oni često imaju više od tri

člana i uglavnom djeluju izvan državnih granica, posebno u pogledu organiziranja prijevoza stranih državljanke.

Krijumčareni migranti putuju kroz "Bivšu Jugoslavensku Republiku Makedoniju" prema Grčkoj i najčešće su to državljani Albanije ili Kosova. Sudionici su većinom ljudi koji žive na graničnom području, koji poznaju lokalnu konfiguraciju tla i surađuju s pojedincima iz susjednih zemalja.

U krijumčarenju akcizne robe, posebno cigareta, sudjeluju kanali s Kosova prema "Bivšoj Jugoslavenskoj Republici Makedoniji" i Grčkoj. Krijumčarenje alkoholnih pića odvija se iz Grčke i Bugarske prema "Bivšoj Jugoslavenskoj Republici Makedoniji" i iz Srbije i Crne Gore prema "Bivšoj Jugoslavenskoj Republici Makedoniji". Tekstil kineskog, turskog i bugarskog podrijetla također se krijumčari u zemlju, dok se mobilni telefoni, računala i računalni dijelovi krijumčare iz Grčke. Prehrambeni proizvodi se krijumčare iz Bugarske, kao i iz Srbije i Crne Gore.

Krijumčarenje legalne robe odvija se preko zakonitih i preko nezakonitih prijelaza uzduž državne granice. U pogledu metode djelovanja, kriminalne skupine umiješane u krijumčarenje koriste se podmićivanjem carinika kao i prijevarama da bi uvezli dobra putem fiktivnih tvrtki. Struktura ovih skupina relativno je jednostavna, u kojoj odvojene osobe pokrivaju prokrijumčarenu robu, prijelaz granice i prodaju ovih dobara na tržištu. Članovi ovih skupina različitog su etničkog i društvenog podrijetla te razine obrazovanja. Njihovo djelovanje je međunarodno i oni se oslanjaju na komunikaciju putem *pre-paid* mobilnih aparata, što otežava otkrivanje identiteta korisnika. Novac se većinom ponovno ulaže u posao, ali i na pokretnu i nepokretnu imovinu.

Za vrijeme 2003. godine, otkriveno je 8 ovakvih skupina koji su počinila 174 kriminalna djela. Godine 2003. zaplijenjeno je 29.868 kutija cigareta i 21 tona alkoholnih pića. U prvih devet mjeseci 2004. godine, zaplijenjeno je 32.700 kutija cigareta zajedno s 12.034 litara alkoholnih pića, kao i tehnička roba, prehrambeni proizvodi, tekstil itd. Vrijednost robe koja je zaplijenjena 2003. i 2004. godine približava se vrijednosti od MKD 105 035 760 ili približno 17 milijuna eura.

U većini slučajeva pranja novca, iste zločinačke skupine koje su povezane s nezakonitim tržištem izbjegavanja poreza i carine također peru novac. Novac peru pojedinci koji se koriste svojim utjecajem, političkim ili gospodarskim, da bi novac oprali putem lažnih računa (npr. velike količine bezvrijednih dobara) ili lažnih tvrtki.

5 Zaključak

Organizirani kriminal dinamičan je pojam koje se prilagođava promjenama u okolini i novim mogućnostima za kriminal. Ovo također vrijedi i za organizirani kriminal u Jugoistočnoj Europi:

- Združena nastojanja u uređivanju i provođenju zakona protiv trgovanja ljudima i krijumčarenja ljudi očigledno su rezultirala pozitivnom promjenom, u smislu smanjenja broja krijumčarenih ljudi i onih koji su bili predmetom prekograničnog trgovanja. Istovremeno, krijumčarenje ljudi i trgovanje njima predstavlja nov izazov u pogledu unutarnjeg trgovanja i vrbovanja i u pogledu sve većeg broja domaće klijentele.
- Gospodarski kriminal, koji se ozbiljno tiče svih zemalja u ovoj regiji, također se razvija. Prestanak sankcija protiv Srbije i naknadno uništenje kanala za krijumčarenje nafte i cigareta, kao i druga nastojanja u uređivanju i provođenju zakona, znatno su doprinijele većem ubiranju javnih prihoda. Tako su uništene pouzdane mogućnosti za nezakonito trgovanje. Druge, ipak, još postoje. Krivotvorenje isprava i fiktivnih tvrtki – ključnih sredstava za utaju poreza i pranje novca – sveprisutno je u svim zemljama i područjima. Za ostale oblike gospodarskog kriminala – npr. prijevare u svezi s javnom nabavom, privatizacijom i finansijskim sektorom – vjeruje se da su u porastu i da nastavljaju utjecati na povjerenje koje javnost ima u tržišno gospodarstvo i sustav kaznenog pravosuđa.
- Tradicionalni "Balkanski put" za krijumčarenje droge postao je dvosmjernim putem, gdje se heroin i kanabis prenose prema Europskoj Uniji, dok se prekursori, kokain i sintetičke droge prenose prema Istoku. Izgleda da u nekim zemljama domaća tržišta droge rastu zajedno s brojem uživatelja. Iz ovog razloga trebaju biti pojačane ne samo mjere prisile, nego osobito i mjere sprječavanja.

Kako kriminalna tržišta sazrijevaju, tako i zločinačke skupine pokušavaju učvrstiti postojeće aktivnosti, promjene u druge djelatnosti i ozakoniti svoju zaradu i položaj u društvu. Izgleda da je korupcija, podjednako na višoj i nižoj razini, glavno sredstvo kojim utječu i kojim ulaze u političke i poslovne strukture. Trenutna nastojanja protiv podmićivanja u zemljama imala su za posljedicu rastući broj istraga i gonjenja, ali i nekoliko presuda. Obećavajuća je činjenica da je većina zemalja i područja sada usvojila odgovarajuću antikorupcijsku strategiju i osnovala antikorupcijske servise. Takva nastojanja mogu pomoći u otežavanju veza organiziranog i gospodarskog kriminala sa zakonitim i javnim strukturama.

I pored nekih različitih mjerila u svakoj od zemalja i područja, problemi koji se odnose na organizirani i gospodarski kriminal imaju regionalnu dimenziju. Kao takvi, oni zahtijevaju regionalno rješenje. Zakonsko usklađivanje, udružena nastojanja u provođenju zakona i razmjena policijskih obavještajnih rezultata na regionalnoj razini bit će ključem uspjeha u borbi protiv ozbiljnog kriminala u Jugoistočnoj Europi. U tom smislu, u znanju utemeljena politika u regiji mora biti postavljena na čvrste temelje stvaranjem povezanih sustava za skupljanje obavještajnih podataka.

Iako su zemlje prepoznale negativan utjecaj ozbiljnoga kriminala u njihovim društvima, još nisu dostupne procjene gubitka javnih prihoda zbog gospodarskoga kriminala, kao i veličina domaćih tržišta droge. Uz nekoliko iznimaka, sustavima za provedbu zakona u regiji još uvijek nedostaju kapaciteti za prikupljanje obavještajnih podataka, analiza i istraga.

S obzirom da je novac zajednički nazivnik različitih oblika gospodarskog i organiziranog kriminala, finansijske istrage i finansijsko-obavještajni rad bitni su za svaku analizu

gospodarskog i organiziranog kriminala. Zemlje i područja ove regije uspostavile su finansijsko-obavještajne odjele i do određene mjere poduzimaju finansijske istrage u svezi s kaznenim istragama. Trebalo bi sustavnije provoditi ove mjere.

Mjere koje su zemlje i područja u ovoj regiji razvile u okviru CARPO regionalnog policijskog projekta pomoći će da se ovi nedostaci isprave. One bi mogle podrazumijevati:

- Jačanje prikupljanja informacija i analiza kako bi se poboljšalo znanje i razumijevanje gospodarskog i organiziranog kriminala (npr. uspostava sustava za kaznenu statistiku, sredstava za mjerenje kriminala, studija o gospodarskim sektorima koji su najugroženiji u pogledu gospodarskog i organiziranog kriminala, redovna izvješća/procjene opasnosti s obzirom na situaciju u gospodarskom i organiziranom kriminalu, suradnja služba za provedbu zakona i nezavisnih istraživača i akademija s ciljem istraživanja i analiziranja fenomena koji su povezani s organiziranim i gospodarskim kriminalom u ovoj regiji).
- Znanjem vođeni mehanizmi radi definiranja politike, zasnovane na temeljitim procjenama, i radi omogućavanja postavljanja prioriteta u suzbijanju posebnih oblika kriminala.
- Pojačavanje kapaciteta odjela za kaznenu analizu, za specijalizirane istrage ili servisa za gonjenje kako bi se mogli suočiti s organiziranim kriminalom, posebno pružanjem odgovarajućih finansijskih ili ljudskih sredstava, kao i specijaliziranih treninga.
- Mjere kako bi se ojačale istražne vještine, istrage gospodarskog i organiziranog kriminala, kao i međuinstitucionalna i prekogranična suradnja (npr. odgovarajuća primjena specijalnih istražnih tehnika, uporaba strateškog obavještajnog rada i kaznene analize, prekogranična uporaba obavještajnih podataka itd.).
- Poboljšavanje upotrebe finansijsko-obavještajnog rada kako bi se postiglo bolje razumijevanje organiziranog i ekonomskog kriminala (jačati kapacitete za finansijske istrage, kapacitete za finansijsko-obavještajne odjele i razviti prekograničnu saradnju u ovoj oblasti).
- Mogućnost pristupa i razmjene informacija i obavještajnih podataka među ustanovama za provedbu zakona, s potrebnom pozornosti na sigurnosne razine povjerljivosti (uključujući primjenu relevantnih europskih pravnih instrumenata o privatnosti i zaštiti podataka).
- Sustavan nadzor djelotvornosti mjera sprječavanja i kontrole gospodarskog i organiziranog kriminala.

Prihvatanje i dosljedna primjena europskih instrumenata pomoći će zemljama da napreduju u ovom pogledu i olakšaju međunarodnu suradnju. Ovo osobito uključuje drugi Dodatni protokol na Konvenciju o međusobnoj pomoći u kaznenim predmetima (CETS 182), te novu Konvenciju o pranju, pretraživanju, oduzimanju i zapljeni predmeta dobivenih kaznenim djelom i o financiranju terorizma (CETS 198) i novu Konvenciju o akciji protiv trgovanja ljudima (CETS 197).

6 Literatura

Amnesty International:

- Kosovo (Srbija & Crna Gora) – “Da li ovo znači da ja imam prava?” – *Zaštita ljudskih prava žena i djevojaka, žrtava trgovine ljudi radi prisilne prostitucije na Kosovu*, London, 2004.
- *Kosovo Žene i djevojke, žrtve trgovine ljudi imaju ljudska prava*, Objava za tisak, 5. lipnja 2004. (<http://news.amnesty.org/mavp/news.nsf/print/ENGEUR700122004>)
- Kosovo: *Međunarodni zaštitnici mira doprinijeli eksploziji u seksualnoj eksploataciji, trgovanju ljudima i ljudskoj bijedi*, 6. svibnja 2004.

Begović Boris, Mijatović Bosko, i Hiber Dragor: *Korupcija u pravosuđu*, Centar za liberalno-demokratske studije, Beograd 2004., <http://www.clds.org.yu>

Bosna i Hercegovina, Ministarstvo sigurnosti: *Izveštaj o sigurnosti: 1. kvartal, 2004.*

British Broadcasting Corporation (BBC, <http://news.bbc.co.uk>):

- *UN trupe na Kosovu 'ubrzavaju trgovinu seksom'*, 5. lipnja 2004., news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/2/hi/europe/3686173.stm
- *Privredni kriminal 'košta UK £40 milijuna'*, 17. listopada 2004.
- *Ashdown otpušta bosanskog Hrvata br. 1*, 29. ožujka 2005., newsbbc.co.uk/1/hi/world/Europe/4390635.stm.

Black, C./Van der Beken, T./Frans, B./Paternotte, M. (2001.): *Izveštaj o organiziranom kriminalu. Pregled od opisa do objašnjenja u belgijskom godišnjem izveštaju o organiziranom kriminalu*, Antwerp, Maklu.

Blue Bird Project (Agenda za civilno društvo u jugoistočnoj Evropi: *U potrazi za vladom koja je spremna da reaguje: Privredni rast na Balkanu*, Centar za političke studije, Centralni evropski Univerzitet, 2003. (<http://www.cls-sofia.org/>)

Capps, Robert: *Outside the Law and Sex-slave whistle-blowers vindicated*, srpanj i kolovoz 2002., www.salon.com.

Castells, M. (2003²): *Rađanje network društva*. Malden/Oxford/Victoria.

Centar za studije demokracije (<http://www.csd.bg/publications.php>)

- *Korupcija, šverc i organizirani kriminal u jugoistočnoj Evropi*, Sofija, 2003.
- *Tržište droge u Bugarskoj*, Sofija, 2003.
- *Partneri u kriminalu: Rizici simbioze između sigurnosnog sektora i organiziranog kriminala u jugoistočnoj Evropi*, Centar za studije demokracije, Sofija, 2004.
- *Transport, krijumčarenje i organizirani kriminal*, Centar za studije demokracije, Sofija, 2004.
- *Trendovi kriminala u Bugarskoj: Policijske statistike i vještačenje o viktimizaciji*, Centar za studije demokracije, Sofija, 2005.

Chossudovsky, Michel: *Šef UN za ljudska prava jedan dio krivnje za neuspjeh u sprječavanju trgovine ljudima u jugoistočnoj Evropi prebacuje na države EU*, 26. srpnja 2002., Centar za istraživanje globalizacije, www.globalresearch.ca

Vijeće Europe:

- *Trgovina ljudi i korupcija* (PACO Program, TP 28 rev), Strasbourg, 2002.
- *Situacioni izvještaj o organiziranom kriminalu za 2004. godinu - Fokus: Opasnost cyber-kriminala*, Strasbourg, 2005.

Vijeće Europske unije/ Multidisciplinarna grupa za organizirani kriminal (2003): *Krijumčarenje duhanskih proizvoda u Evropsku uniju i veze sa organiziranim kriminalom*. Bruxelles (CRIMORG 90).

Europska Komisija:

- *Mišljenje o aplikaciji Hrvatske za članstvo u Evropskoj Uniji: Komunikacija Komisije*, Komisija Europske zajednice Bruxelles, 20. travnja 2004.
- *Proces stabilizacije i pridruživanja u jugoistočnoj Evropi: Treći godišnji izvještaj*, Komisija Europske zajednice Bruxelles, 2004.
- EU Delegacija u BiH: *Moguća prevara sa šećerom*, Objava za štampu, Sarajevo, 2. kolovoza 2004., <http://www.delbih.cec.eu.int/en/worddocuments/word271.htm>

Europski centar za monitoring droga i ovisnosti o drogama (EMCDDA):

- *Godišnji izvještaj za 2003. godinu: Stanje u sferi problema sa drogom u Evropskoj Uniji i Norveškoj*, Lisabon, 2003.
- *Godišnji izvještaj za 2003. godinu: Stanje u sferi problema sa drogom u državama koje će se pridružiti i koje su kandidati za pridruživanje Evropskoj Uniji*. Lisabon, Europski centar za drogu i ovisnost o drogama.

Europska Inicijativa za stabilnost (www.esiweb.org):

- *Helsinki momentat: Zgrada država članica Evrope na Balkanu*, 1. veljače 2005.
- *Deindustrializacija i njene posljedice : Kosovo priča*, ožujak 2002.

EUROPOL:

- *Izvještaj Evropske Unije o organiziranom kriminalu za 2004. godinu*, prosinac 2004., (www.europol.eu.int)
- *Kriminal povezan sa kompjuterima u EU: Stari kriminal nova sredstva; novi kriminal nova sredstva*, (2002.) Den Hag.

Financial Times: *Ispitivanje uloge Crne Gore u ilegalnom trgovanju cigarama*, 9. kolovoza 2001.;

HINA (Hrvatska novinska agencija): *Zaposlenici državne uprave u Makarskoj pod istragom*, Jutarnji list, 12. svibnja 2005.

Human Rights Watch: *Izneojerene nade: Trgovina žena i djevojaka u post-konfliktnoj Bosni i Hercegovina radi prisilne prostitucije*, Vol 14, No. 9, studeni 2002.

Huremagić, Ramiz: *Tackling "The Ghost": Organizirani kriminal i njegova kontrola*, Diplomatska disertacija za M.Sc. iz kriminologije i kaznenog prava, Univerzitet u Vejlsu, Kardif., septembar 2001. (neobjavljen)

Međunarodna komisija za Balkan: *Balkan u budućnosti Evrope*, travanj 2005., <http://www.balkan-commission.org/>

Međunarodna organizacija za migracije (IOM):

Promjena mustre i trendova u trgovanju ljudima u balkanskoj regiji: Procjene izvršene u Albaniji, Bosni i Hercegovini, Provinciji Kosovo (Srbija i Crna Gora), Bivšoj Jugoslavenskoj Republici Makedoniji i Republici Moldaviji, srpanj 2004., www.iom.int

Međunarodna krizna grupa :

- Srbija: *Spinning its Wheels*, Aktualni Briefing, Europe Breefing Broj 39, 23. maj 2005., Beograd/Brisel, www.crisisgroup.org
- *Serbia's U-Turn*, Europe izvještaj N°154, 26. mart 2004., www.crisisgroup.org

Međunarodni izvještaj o ratu i miru (IWPR, www.iwpr.net)

- Jovanovska, Svetlana: *EU razmatra novi program za pomoć za Balkan*, IWPR, No. 550, 6. travnja 2005.
- Barnett, Neil: *Rakete konfiskovane u Albaniji*, IWPR, No. 533, 16. prosinca 2004
- Musta, Suela: *Nano pitan o optužbama o krijumčarenju oružja*, IWPR, No. 528, 19. studenoga 2004.
- Ahmetasevic, Nidzara: *Bosanska opozicija poziva na donošenje zakona zakone protiv korupcije*, IWPR, No 552, 15. travnja 2005.

- Jelacic, Nerma: *Tužioci mafije pod pritiskom*, IWPR, No. 542, 18. veljače 2005.
- Lasica, Natalija: *Bosna se bori sa valom ovisnosti o drogama*, IWPR, No. 550, 6. travnja 2005.
- Jelacic, Nerma and Griffiths, Hugh: *Tužioci mafije pod pritiskom*, IWPR, No. 542, 18. veljače 2005.
- Jelacic, Nerma and Griffiths, Hugh: *Da li će Evropa preuzeti brigu o bosnaskoj mafiji?*, (IWPR), No. 531, 2. prosinca 2004.
- Jelacic, Nerma: *Eksplzivni nedostaci*, IWPR, No. 458, 5. rujna 2003.
- Papic, Srdjan: *BiH krijumčari pronašli put bez obzira na granične restrikcije*, IWPR, No 425, 25. travnja 2003.
- Radic, Renata: *Bosanski rasipni vlastodršci napravili rupu u budžetu*, IWPR, No. 511, 12. kolovoza 2004.
- Anna McTaggart and Drago Hedl: *Hrvatska: Posao u toku*, IWPR No. 562, 27. lipnja 2005
- Dimovski, Sase: *Makedonski sudovi u krizi*, IWPR, No. 437, 13. lipnja 2003
- Hajrullahu, M., Salihu, A., Xharra, J.: *Divlji zapad na Kosovu*, IWPR, No 542, 18. veljače 2005.
- Xharra, Arbana: *Bande i birokratija plaše investitore za Kosovo*, IWPR, No. 550, 6. travnja 2005.
- Sullivan, Stacy: *Specijalni izvještaj: Da li je Kosovo dostiglo standard?*, IWPR, No. 549, 1. travnja 2005.
- Sunter, Daniel: *Policija je preuzela srbijanske granice*, IWPR, No 543, 25. veljače 2005.
- Sunter, Daniel: *Smjena šefa policije viđena kao "čistka"*, IWPR, No. 512, 20. kolovoza 2004.
- Cvijanovic, Zeljko: *Zeleno svjetlo od EU bi ojačalo nestabilnu vladu*, IWPR, No. 548, 23. ožujka 2005.
- Simpson, John and Bojovic, Zelimir: *Srbija gubi borbu protiv carinske korupcije*, IWPR, No. 541, 11. veljače 2005.
- Srbija: *EU će možda proširiti zabranu šećera*, IWPR No. 445, 18. lipnja 2003.

Joosens, Luk/Raw, Martin (1998.): 'Krijumčarenje cigara u Evropi: ko stvarno zarađuje?' U: Tobacco Control 1998 (7) 66-71.

Kleinfeld Belton, Rachel: *Konkurirajuće definicije vladavine zakona: Implikacije za praktičare*, Carnegie Papers, Seriju vladavina zakona, Carnegie Zaklada za međunarodni mir, No.55, siječanj 2005. (http://www.ceip.org/files/projects/dlr/dlr_home_121002.ASP)

Krastev Ivan: *Antikorupciona retorika i reformske politike*, Centar za liberalne strategije, 1997 (<http://www.cls-sofia.org>)

Morrison, J. (1992): 'Skeniranje okruženja', u M. Whitely et al (eds.): *Početnica za nova institucionalna istraživanja*, Tallahassee, Asocijacija za institucionalna istraživanja.

Nacionalni kazneno-obavještajni servis (NCIS): *Procjene opasnosti za UK: Opasnost od ozbiljnog i organiziranog kriminala za 2003.*, www.ncis.gov.uk

Nelken, D. (2002): *Kriminal Intelktualni Kriminal*. U: Maguire et al., 844-876.

Nolic-Ristanovic, V.et al(2004): *Trgovina ljudi u Srbiji*. Beograd (Društvo za viktimologiju u Srbiji i OSCE).

Obradovic, Vladimir: *Trgovina žena u Bosni i Hercegovini*, Ustanova centra za kriminološko istraživanje, Univerzitet u Sarajevu, Sarajevo, siječanj 2004.

OLAF (European Union Anti-Fraud Office, europa.eu.int/olaf):

- *Olaf pruža dokaze na suđenju "Crnogorske konekcije" o umiješanosti u međunarodno krijumčarenje cigarama*, Objava za štampu OLAF/12/2003, 30. travnja 2003.,
- *Olaf vrši istragu u slučaju uvoza šećera sa balkanske regije*, OLAF/15/2003, 29. svibnja 2003.,

Institut otvoreno društvo (www.eumap.org):

- *Monitoring nad procesom pridruživanja EU: Korupcija i antikorupciona politika*, OSI, 2002
- *Monitoring nad procesom pridruživanja EU: Pravosudni kapaciteti*, OSI, 2002

Organizacija za sigurnost i suradnju u Europi (www.osce.org):

- *Izvoještaj nezavisnih eksperata Generalnim sekretarima OSCE-a i Vijeća Evrope o njihovoj posjeti Podgorice (Srbija i Crna Gora) od 22. do 24. srpnja 2003.godine, Zajednički izvještaj Organizacije za sigurnost i saradnju u Evropi i Vijeća Evrope, 3. rujna 2003.*
- *Stavovi i zaključci Vlade Crne Gore u pogledu Izvoještaja nezavisnih eksperata Generalnim sekretarima OSCE-a i Vijeća Evrope o njihovoj posjeti Podgorice (Srbija i Crna Gora) od 22. do 24. lipnja 2003., Vlada Crne Gore, 16. listopada 2003.*
- *Komisija za rekonstrukciju policije u Bosni i Hercegovini, Finalni izvoještaj rada Komisije za rekonstrukciju policije u Bosni i Hercegovini, prosinac 2004. (<http://www.ohr.int/ohr-dept/rule-of-law-pillar/prc/>)*

Radio Slobodna Evropa Crna Gora: *Premijer negira optužbe za krijumčarenje cigara, 7. studenog 2003.*

Regionalna kancelarija za obavještavanje i vezu Zapadne Evrope - RILO (2001): *LASSO 2000 – Pregled krijumčarenja cigara u Evropi, Keln/Rotterdam.*

Spasiti djecu UK (Srbija Program) 2004: *Zaštita djece od trgovine ljudi, Beograd.*

Savona, Ernesto U. and Curtol, Federica: *Kontribucija sistema za razmjenu podataka u borbi protiv organiziranog kriminala u zemljama jugoistočne Evrope: Finalni izvještaj, Transcrime (Zajednički centar za istraživanje transnacionalnog kriminala Univerziteta Degli Studi di Trento i Univerziteta Cattolica Del Sacro Cuore), studeni 2004., www.transcrime.unitn.it*

Skrozza, Tamara: *Intervju - Verica Barać: Vlada je centar korupcije, Vreme No. 748, 5. svibnja 2005, www.vreme.com*

Pakt stabilnosti za jugoistočnu Evropu: *Prvi godišnji izvještaj o žrtvama trafikinga u jugoistočnoj Evropi, Stability Pact Task Force za krijumčarenje ljudi, septembar 2003.*

Transparency International:

Globalni izvještaj o korupciji za 2005.godinu: *Korupcija u konstrukciji i post-konfliktnoj rekonstrukciji, Transparency International, (www.globalcorruptionreport.org)*

Tisné, Martin, and Smilov, Daniel: *Od početka: Ocjenjivanje izvještaja o pomoći u borbi protiv korupcije u jugoistočnoj Evropi, Centar za političke studije, Centralni evropski Univerzitet, Mreža Soros Fondacije, 2004.*

Anti-Korupcija u jugoistočnoj Evropi: *Prvi koraci i politike, Centar za studije demokratije, Inicijativa za pravni razvoj u jugoistočnoj Evropi (SELDI), 2002, <http://www.seldi.net/>*

Ujedinjene Nacije (UN):

- *UNMIK-ova istražna odjeljenja za trafiking i gonjenje (TPIU): Završni izvještaj za godinu 2003.*
- *Trgovina ljudi u jugoistočnoj Evropi, Zajednički izvještaj sa UNICEF-om, UNOHCHR-om, i OSCE-om/ODIHR-om, studeni 2003.*
- *Trgovina ljudi u jugoistočnoj Evropi: 2004 – Fokus na prevenciji, zajednički izvještaj UNICEF-a, UNOHCHR-a, i OSCE-a/ODIHR-a, ožujak 2005.*

UNODC (www.unodc.org)

- *Svjetski izvještaj o drogama za 2004., Beč*
- *Droga i trendovi kriminala u Evropi i šire, 2004., Beč.*
- *Sedmi pregled Ujedinjenih nacija trendova kriminala i operacija kaznenog pravosuđa, pokrivajući period 1998 – 2000, Odjel Ujedinjenih nacija za drogu i kriminal/Centar za međunarodnu prevenciju kriminala, 2002, Beč.*

U.S. Department of State: *Izvoještaj o trgovini ljudi, Kancelarija za nadgledanje i borbu trgovine ljudi, 14. juni 2004., (<http://www.state.gov/g/tip/rls/tiprpt/2004>)*

Vander Beken, Tom: *Mjerenje organiziranog kriminala u Evropi: Studija izvodljivosti metodologije bazirane na riziku u Evropskoj Uniji*, Institut za međunarodno istraživanje kaznene politike, Ghent Univerzitet Maklu Publishers, 2004.

Von Lampe, Klaus (2001) *Ilegalno tržište cigara u Njemačkoj. Studija slučaja organiziranog kriminala* (dokument prezentovan na 1. godišnjem sastanku Evropskog društva za kriminologiju, Luzan, Švicarska, 6. rujna 2001.)

Xenakis, Sappho: *Opasnost organiziranog kriminala državnom suverenitetu na Balkanu, Historijski pristup*, 7. siječnja 2001., www.ksg.harvard.edu/kokkalis/GSW3/Sappho_Xenakis.pdf